

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**2005 VE 2017 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARININ SOSYAL BİLGİLER
ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE
KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mustafa ÇÖL

Denizli-2022

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

**2005 VE 2017 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARININ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN
GÖRÜŞLERİNE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Mustafa ÇÖL

**Danışman
Doç. Dr. Feyyaz KARACA**

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Bu çalışma, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı'nda jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Hasan ŞEKER

Üye: Prof. Dr. Gürbüz OCAK

Üye: Prof. Dr. Yasin DOĞAN

Üye: Doç. Dr. Abdurrahman ŞAHİN

Üye: Doç. Dr. Feyyaz KARACA

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../..... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mustafa BULUŞ
Enstitü Müdürü

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

İmza

Mustafa ÇÖL

TEŞEKKÜR

Türkiye'deki eğitim sistemi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kademe kademe değişim ve gelişim göstermiştir. Bu durum Sosyal Bilgiler dersini de etkileyerek zaman içerisinde Sosyal Bilgiler öğretim programının çağın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yenilenmesini sağlamıştır. Bu çalışmada Türk eğitim sisteminde Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 2015 ve 2017 yıllarında yapılan değişikliklerin Sosyal Bilgiler ders öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi yapılmış ve bazı önerilerde bulunularak, programa katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın tamamlanmasındaki katkılarından ve yol gösterici değerlendirmelerinden dolayı akademik gelişimime yön veren danışmanım Sayın Doç. Dr. Feyyaz KARACA başta olmak üzere; savunma jürisinde bulunarak değerli önerilerinden faydalandığım Kıymetli Hocalarım Prof. Dr. Hasan ŞEKER'e, Prof. Dr. Gürbüz OCAK'a, Prof. Dr. Yasin DOĞAN'a ve Doç. Dr. Abdurrahman ŞAHİN'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma süresi boyunca bilgi ve deneyimleri hiçbir zaman esirgemeyen Doç. Dr. Yusuf İNEL'e, Dr. Araştırma Görevlisi Ufuk ULUÇINAR'a, Dr. Ali GÖKALP'e ve Mehmet YILMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın uygulama aşamasında değerli görüşleriyle katkıda bulunan meslektaşlarıma, bana güvenen ve her zaman yanımda olan Aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

2005 VE 2017 SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİNE GÖRE KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRİLMESİ

ÇÖL, Mustafa

Doktora Tezi, İlköğretim ABD,
Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Feyyaz KARACA
Mayıs 2022, 169 sayfa

Bu araştırmanın amacı, 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarını (SBDÖP) Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin görüş ve değerlendirmelerine göre karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden temel nitel araştırma desenine uygun olarak yapılandırılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Afyonkarahisar ili genelinde bulunan ortaokullarda mesleklerini icra eden ve ölçüt örnekleme tekniği ile belirlenen 30 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırma verileri için önce konuyla ilgili yayımlanmış dokümanlar incelenmiştir. Ardından öğretmenlerin sözlü ve yazılı görüşlerine başvurulmuştur. Sözlü görüşmelerde yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat formu, yazılı görüşmeler için ise metafor formu kullanılmıştır. Araştırma dokümanlarının analizinde betimsel analiz, görüşme verilerinin çözümlenmesinde ise içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP'ye yönelik görüşleri "Amaçlar, Kazanımlara Ulaşılabilirlik, Kazanımlarla İçerik Uyumu, İçeriğin Kazanım Desteği, Öğrenme Alanları, Beceriler, Değerler, Atatürkçülük Konuları, Etkinlikler, İçeriğin Sadeleştirilmesi, Rehber Olma Yönü, Ders Saati Süresi, Ölçme ve Değerlendirme ve Lise Yerleştirme Sınavları" olmak üzere 14 ayrı temada değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre 2017 SBDÖP'nin bazı öğelerinin ve içeriklerinin (kazanım, amaç, beceri, değer ve öğrenme alanları bakımından) 2005 SBDÖP'ye göre anlamlı farklılıklar gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca 2005 ve 2017 SBDÖP'inde da ders saat sürelerinin yetersiz olduğu, 2017 programında Atatürkçülük konu ve kazanımlarının, liselere yerleştirme sınavları

bakımından etkisiz ve yetersiz kaldığı tespit edilmiştir. 2005 SBDÖP'nin öğretmene daha detaylı bilgi sunduğu için rehber olma açısından daha etkin olduğu, 2017 SBDÖP'nin ise kısa ve öz bilgi içermesinden dolayı öğretmeni özgür kıldığı, mesleki bilgi ve becerilerini daha çok ön plana çıkaran bir yapısı olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan, öğretmenlerin 2017 yılı programında etkinlik örneklerinin çıkartılmasını, işlev ve derse ayrılan süre açısından olumlu görmelerine karşın; kendilerine kılavuzluk yapma açısından olumsuz bulmuşlardır. Katılımcılar metaforlar kullanarak 2005 SBDÖP'yi içeriğinin dolu olmasından dolayı yeryüzü katmanlarına, bilgili bir rehber, karışık bir menüye, hayata hazırlayan bir ustaya, bir cihazın kullanma kılavuzuna, gecekondlu mahallesine ve güdümlü bir füzeyle benzetmişlerdir. 2017 SBDÖP'yi ise içeriğinin yetersiz olmasından dolayı kılavuzu olmayan bir kaptan, tur rehberi olmadan plnalanmış bir gezi, kapsamı düşük bir rehber ve labirente benzetmişlerdir. Elde edilen bulgulardan hareketle, Sosyal Bilgiler dersine ayrılan sürenin iyileştirilmesi, 2017 SBDÖP'ında Atatürkçülük konu ve kazanımların yeniden gözden geçirilip artırılmasına yönelik birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Öğretmen Değerlendirmeleri, Metafor

ABSTRACT

A Comparative Evaluation of 2005 and 2017 Social Science Teaching Programs According to Social Science Teachers' Opinions

ÇÖL, Mustafa

Ph.D. Dissertation in Primary Education,

Social Studies Education

Supervisor: Associate Professor Feyyaz KARACA

May 2022, 169 pages

This research aims to reveal the comparative evaluation of 2005 and 2017 Social Studies Curriculum (SSLC) according to the views of Social Studies teachers. The study was structured based on the basic qualitative research design, one of the qualitative research methods. The research study group consists of 30 Social Studies teachers, who are determined by criterion sampling technique, practice their profession in middle schools in Afyonkarahisar province in the 2020-2021 academic year. The research data were collected firstly from published documents related to the subject, secondly from the *Teacher Interview Form* developed by the researcher as semi-structured, face-to-face interviews, and the *Metaphor Form* which was used in the written interviews with the teachers. The Descriptive analysis was used to analyze the research documents, and the content analysis technique was used to analyze the interview data. The views of the teachers participating in the study on the 2005 and 2017 SSLC “Aims, Compatibility of Content with Acquisitions, Support for Learning Outcomes, Learning Areas, Skills, Values, Kemalism Issues, Activities, Simplification of Content, Guiding (Guiding), Course Hours, Assessment and Evaluation and High School Placement Exams” were evaluated in 14 different themes. According to the findings of the study, it was concluded that some elements and contents (in terms of acquisition, purpose, skill, value and learning areas) of the 2017 SSLC showed significant differences compared to the 2005 SSLC. In addition, the course hours of both 2005 and 2017 SSLC were insufficient, the subjects and achievements of Kemalism in the 2017 curriculum were ineffective and insufficient for the high school placement exams; It has been determined that the 2005 program was more effective in terms of being a teacher's guide than the other one. However, it has been concluded that the 2017 SSLC has a structure that liberates the teacher and emphasizes the professional knowledge and skills of the teacher

more. Using metaphors for 2005 SSLC, the participants produced the concepts of the layers of the earth, a knowledgeable guide, a mixed menu, a master who prepares it for life, a device's user manual, a slum, and a guided missile because of its full content. On the other hand, for 2017 SSLC they produced the concepts of a pilot without a guide, a trip planned without a tour guide, a guide with a low scope, and a labyrinth due to its insufficient content. Some suggestions were made to improve the Social Studies course hours, to review and increase the subjects and achievements of Kemalism in the 2017 SSLC, and to improve the professional knowledge and skills of Social Studies teachers.

Keywords: Social studies, 2005 and 2017 Social Studies Course Curriculum, teacher evaluations.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK BEYANNAMESİ	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	6
1.1.1. Problem Cümlesi.....	7
1.1.2. Alt Problemler.....	7
1.2. Araştırmanın Amacı	7
1.3. Araştırmanın Önemi	8
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
1.5. Sayıtlar	9
1.6. Tanımlar	9
İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	11
2.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve	11
2.1.1. Türkiye'deki Eğitim Sistemi.....	11
2.1.2. Türkiye'deki Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişiklikler	11
2.1.3. Türkiye'deki Eğitim Politikaları.....	13
2.1.3.1. 2005 ve 2017 yılları arasında Türkiye'de ilköğretim politikaları:.....	14
2.2. Sosyal Bilgiler	17
2.2.1. Türkiye'de Sosyal Bilgiler (1936 – 1998 Arası Gelişmeler)	18
2.2.1.1. Türkiye'de 1936 İlkokul Programı ve Yurt Bilgisi Dersi.....	18
2.2.1.2. 1948 İlkokul Programı ve Yurtaşlık Bilgisi Dersi.....	19
2.2.1.3. 1962 İlkokul Program Taslağı.....	21
2.2.1.4. 1968 İlkokul Programı ve Sosyal Bilgiler Dersi.....	22
2.2.1.5. 1990 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	24
2.2.1.6. 1997 İlköğretim Program Değişikliği	25
2.2.1.7. 1998 İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretim Programı.....	28

2.2.2. Türkiye’de Millî Eğitim Şûralarında Alınan Kararların Sosyal Bilgiler Dersi Açısından İncelenmesi.....	29
2.2.3. Neden Sosyal Bilgiler?.....	32
2.2.4. Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler İlişkisi.....	32
2.2.5. Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi	34
2.2.6. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı.....	36
2.2.7. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları	36
2.2.7.1. Evrensel Amaçları:.....	36
2.2.7.2. Ulusal Amaçları	37
2.3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları (2005 ve 2017 Arası).....	38
2.3.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Temel Yaklaşımı	39
2.3.2. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	40
2.3.3. Yapılandırmacı Eğitim Anlayışı ve 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı	41
2.3.4. 2015 Sosyal Bilgiler Taslak Programı	42
2.3.5. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı.....	44
2.4. Türkiye’deki Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Sosyal Bilgiler Dersi	50
2.4.1. Fatih Projesi	51
2.4.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Teknoloji Kullanımı.....	51
2.5. İlgili Araştırmalar	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM.....	62
3.1. Araştırma Deseni.....	62
3.2. Çalışma Grubu.....	63
3.3. Veri Toplama Araçları.....	64
3.4. Veri Toplama Tekniği ve Süreci	65
3.5. Verilerin Analizi.....	68
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	73
4.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Ait Doküman Analizine İlişkin Bulgu ve Yorumlar	73
4.1.1. 2005 ve 2017 SBDÖP’nin Genel ve Özel Amaçları.....	73
4.1.1.1. 2005 ve 2017 SBDÖP Kazanımları	75
4.1.1.2. 2005 ve 2017 SBDÖP Becerileri	76

4.1.1.3. 2005 ve 2017 SBDÖP Değerleri	79
4.1.4. 2005 ve 2017 SBDÖP Sınama Durumları	83
4.1.2. 2005 ve 2017 SBDÖP İçerikler (Öğrenme Alanları).....	80
4.1.3. 2005 ve 2017 SBDÖP Eğitim Durumları	82
4.2. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarına İlişkin Görüşlerine Ait Bulgu ve Yorumlar.....	84
4.2.1. Amaçlar	85
4.2.2. Kazanımlara Ulaşabilirlik	86
4.2.3. Kazanımlarla İçerik Uyumu.....	88
4.2.4. İçeriğin Kazanım Desteği.....	89
4.2.5. Öğrenme Alanları.....	91
4.2.6. Beceriler	92
4.2.7. Değerler.....	95
4.2.8. Atatürkçülük Konuları	96
4.2.9. Etkinlikler.....	98
4.2.10. İçeriğin Sadeleştirilmesi.....	99
4.2.11. Rehber Olma Yönü	102
4.2.12. Ders Saati Süresi	103
4.2.13. Ölçme ve Değerlendirme	104
4.2.14. Lise Yerleştirme Sınavları	105
4.3.Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlarına Ait Bulgu ve Yorumlar.....	106
4.3.1. 2005 SBDÖP'ye Yönelik Üretilen Metaforlar.....	107
4.3.2. 2017 SBDÖP'ye Yönelik Üretilen Metaforlar.....	110
BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	115
5.1. Tartışma ve Sonuçlar.....	115
5.2. Öneriler.....	134
KAYNAKÇA.....	136
EKLER.....	149
Ek 1. Etik Kurul Kararı	149
Ek 2. Öğretmen Görüşme Formu	150
Ek 3. Metafor Formu	153
ÖZGEÇMİŞ	154

TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2. 1. 1936 Yılı Ders Programı	19
Tablo 2. 2. 1948 Yılı Ders Programı	20
Tablo 2. 3. 1968 – 1985 Yılı Ders Programı.....	24
Tablo 2. 4. 1997 Yılı Ders Programı	25
Tablo 2. 5. Milli Eğitim Şuralarında Sosyal Bilgiler Dersi İçin Alınan Kararlar	31
Tablo 2. 6. 2005 ve 2017 SBDÖP Kazanımlarından Bir Kısmı ve Bunların Açıklamaları	48
Tablo 2. 7. 2005 SBDÖP Bazı Kazanımların 2017 SBDÖP’da Tek Bir Kazanımda Birleştiği Kazanımlar.....	49
Tablo 3. 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri.....	64
Tablo 3. 2. Katılımcılar İle Yapılan Görüşme Tarihi ve Süresi.....	67
Tablo 3. 3. Kodlayıcılar Arası Uyum Değerleri	72
Tablo 4. 1. 2005 ve 2017 SBDÖP Genel (ve Özel) Amaçlarının Karşılaştırılması.....	74
Tablo 4. 2. 2005 ve 2017 SBDÖP Kazanımlarının Öğrenme Alanlarına ve Sınıf Düzeylerine Göre Karşılaştırılması	76
Tablo 4. 3. 2005 ve 2017 SBDÖP Becerilerinin Karşılaştırılması	77
Tablo 4. 4. 2005 ve 2017 SBDÖP Değerlerinin Karşılaştırılması.....	79
Tablo 4. 5. 2005 ve 2017 SBDÖP Öğrenme Alanlarının Karşılaştırılması.....	81
Tablo 4. 6. Amaçlar Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler	85
Tablo 4. 7. Kazanımlara Ulaşabilirlik Teması, Kategori ve Alt Kategoriler.....	86
Tablo 4. 8. Kazanımlarla İçerik Uyumu Teması, Kategori ve Alt Kategoriler	88
Tablo 4. 9. İçeriğin Kazanım Desteği Teması, Kategori ve Alt Kategoriler	89
Tablo 4. 10. Öğrenme Alanları Teması, Kategori ve Alt Kategoriler	91
Tablo 4. 11. Beceriler Teması, Kategori ve Alt Kategoriler.....	93
Tablo 4. 12. Değerler Teması ve Kategoriler	95
Tablo 4. 13. Atatürkçülük Konuları Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler.....	96
Tablo 4. 14. Etkinlikler Teması ve Kategoriler	98
Tablo 4. 15. İçeriğin Sadeleştirilmesi Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler	100
Tablo 4. 16. Rehber Olma Yönü Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler.....	102
Tablo 4. 17. Ders Saati Süresi Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler.....	103
Tablo 4. 18. Ölçme ve Değerlendirme Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler.....	104

Tablo 4. 19. Lise Yerleştirme Sınavları Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler	105
Tablo 4. 20. 2005 SBDÖP'ye İlişkin Üretilen Metaforlar	104
Tablo 4. 21. 2017 SBDÖP'ye İlişkin Üretilen Metaforlar	105
şekil 2. 1. 2017 SBDÖP'ında Yer Alan Kazanımların Numaralandırılması	47
şekil 3. 1. Yapılan İçerik Analizi Süreci	69

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

Dünyada son yıllarda küresel düzeyde hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Küresel düzeyde yaşanan bu değişim ve dönüşümler hemen hemen bütün ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal yapılarını ve eğitim sistemlerini etilemekte ve onlarda önemli değişim ve dönüşümlere yol açmaktadır. Bu değişimler ve dönüşümler diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’yi de önemli ölçüde etkileyerek çeşitli alanlarda değişim dönüşümleri gerekli kılmaktadır. Günümüzde durağan bir toplumun dünya üzerinde kendisine yer bulması pek mümkün görünmemektedir. Gelişen iletişim teknolojileriyle birlikte çok kısa zaman dilimleri içerisinde fiziki mesafe fark etmeksizin dünyanın farklı yerlerindeki olaylardan, durumlardan, gelişmelerden çok rahatlıkla farklı bireyler ve toplumlar haberdar olabilmekte ve kendilerini onlara göre hazırlayabilmektedir. Bu bakımdan çağdaş dünyanın bir bileşeni olarak Türkiye’de kendine yakın ya da uzak yerlerde ortaya çıkan bu olumlu ve olumsuz gelişmeler karşısında kendi üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeye çalışmaktadır. Ülkelerin ve toplumların birbirlerine yaklaşması konusunda Marshall McLuhan 1960’larda dünyanın *global bir köy* haline geleceğini öngörerek (McLuhan ve Povers, 2001) bugüne ışık tutmuştur. Varol ve Varol’a (2019) göre, McLuhan köy kavramını bildiğimiz kırsal kesim yerleşim alanından farklı olarak teknoloji tarafından yönlendirilen, insanların evlerine kapanarak ekranlar aracılığıyla iletişim kurdukları yeni nesil elektronik bir yaşam şekli olarak tanımlamıştır.

Günümüzde küresel düzeyde yaşanan bu değişim sürecinde, toplumsal ilişkilerin hemen hemen her alanında her geçen gün sürekli yeni bilgiler üretilmektedir. Bu bilgilerin her birinin insanların gözündeki değeri farklıdır. Günlük bilgi havuzu içerisindeki bazı bilgiler diğerine göre daha önemli, daha değerli ve daha kullanışlıdır. Bu bilgiyi bireyler nezdinde önemli, değerli veya kullanışlı kılan ölçütler insanlık tarihi boyunca dönemden döneme farklılık göstermiştir (Demir, 2019). Artık bilginin her türlü elektronik araç üzerinden ulaşılabildiği günümüzde bilgiye ulaşmaktan ziyade bilgiyi üretmek, kullanmak ve analiz edebilmek daha fazla önem taşımaktadır. Bilginin özümsemesi, birey tarafından yapılandırılması ve yeni durumlarda kullanılabilmesi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğitim sistemlerinin hedefleri arasındadır. Bu konuda ülkemizde yürürlükte olan Türk Milli Eğitim sisteminin genel amacı da MEB (2018) tarafından şöyle ifade edilmektedir;

Türk Eğitim sisteminin temel amacı değerler ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılırken değerler ve yetkinlikler bunlar arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı işlevindedir. Değerler, toplumun

millî ve manevî kaynaklarından süzülerek dünden bugüne ulaşmış ve yarınlarâ aktarılacak öz mirastır. Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan eylemsel bütünlüklerdir. Bu yönüyle değerler ve yetkinlikler bir bütünlükün ayrılmaz parçaları gibidir. Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalışılan bu dinamikler, günün şartları içinde görünürlük kazanma araçlarıdır; bunlar zamanın şartlarına göre değişiklik gösterebilir ve dolayısıyla güncellenerek yenilenir. (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018, s. 4)

Son yıllarda bilim ve teknolojiye yaşanan bu hızlı değişim ve dönüşümler, toplumları tüm yönleriyle etkisi altına alarak, özellikle onların eğitim yapılarının da değişimine yol açmıştır. Sözkonusu değişim ile ortaya çıkan yenilikler sadece bir ihtiyaç değil, aynı zamanda bir zorunluluk halini almıştır (Palandökenliler, 2008). Nitekim dünyada ve Türkiye’de yaşanan bu gelişmeler, öğrencilerin gelecekte toplumun üretken üyeleri olarak sahip olmaları gereken niteliklerini de değiştirmiştir. Bu değişimler, Türkiye’deki elli bir öğretim programının geliştirilmesini ve yenilenmesini zorunlu kılmıştır. Nihayetinde, 2005 yılından beri devam eden öğretim programlarında yenilenme ve değerlendirme çalışmaları, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında tamamlanmıştır. Ancak programlar yenileme, ikmal ve değişikler yapılarak nihai halini 2017 yılında almıştır (MEB, 2017; 2018).

Yenilenen programlar öncekilerden farklı olarak, beceri ve değerler üzerinde daha fazla yoğunlaşmış; bilhassa değer ve değer öğretimi yenilenen programların odak noktasını oluşturmuştur. Bunun en somut örneği de Türkiye’deki tüm öğretim programlarında ortak kazandırılması hedeflenen millî, manevî ve evrensel “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverliktir” on kök değerdir (MEB, 2017). Bu ortak değerlerin belirlenmesinde ise öncelikle bilgili bireylerin yanında ahlakî, insani ve millî değerlere sahip karakterli bireylerin yetiştirilmesi görüşü giderek önem kazanmaya başlamış olmasındır (Genç, 2018). Bir diğer gerekçe de önceki programlarda derslere göre değer tespit edilme uygulamasının, değer öğretiminde yeterince işlevsel olmaması ve pratikte karışıklığa yol açması çeşitli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bu sorunların ortadan kaldırılması içinde tüm öğretim programlarında ortak değerlerin bulunması bir ihtiyaç haline gelmiştir (Kurtoğlu, 2019).

Beceriler konusunda yapılan değişimleri ise daha iyi kavramak adına, önce küresel ölçekte yaşanan gelişmeler karşısında bireylerin değişen rolleri ile birlikte sahip olması gereken niteliklerin bilinmesi önemlidir. Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programlarında bu nitelikler “bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb.” (MEB, 2018, s. 3) şeklinde sıralanmıştır. Bu hususa ilişkin olarak da öğrencilerin ulusal olduğu gibi uluslararası düzeyde; sosyal, kişisel, akademik ve iş

hayatında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazesi olan Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde “ana dilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/ teknolojiye temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, insiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade” (MEB, 2018, s. 3) olmak üzere sekiz yetkinlik alanı belirlenmiştir. Bu durum, Türkiye’de son yıllarda yapılan program geliştirme çalışmaları ile öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması gereken becerilerin daha fazla üzerinde durulduğunu gösterir. Ayrıca bu yetkinlik alanları ile 21. yüzyıl becerilerinin sistemli bir şekilde kazandırılması hususunda önemli bir adım atıldığı söylenebilir.

Bu bağlamda öğretim programları bu becerilerin derslerde uyarlanması en önemli araçlarından biridir. Burada önemli olan 21. yüzyıl becerileriyle öğretim programlarında öğrenciye kazandırılması hedeflenen becerilerin ne kadar uyumlu olduğudur. Zira, 21. yüzyıl becerileri, öğrencilerin sadece bugününe değil, gelecekte karşılaşacakları çalışma ve sosyal hayatlarında başarılı olmaları için gereklilik arz etmektedir (Otuz, Görkaş-Kayabaşı ve Ekici, 2018).

Hayatın gittikçe karmakarışık bir hal almasından dolayı çağa ayak uydurabilecek becerilere sahip bireylere olan ihtiyacı artmıştır. Özellikle teknolojiye bağlı olarak iletişimin hızlanması ve bilgiye ulaşım açısından kaynakların çeşitlenmesi sonucunda bilgi okuryazarlığı kapsamında değerlendirilen becerileri ön plana çıkarmıştır. Dahası, günümüz açısından en gelişmiş yönetim modeli olan demokrasiyi benimseyen toplumlar, mevcut sistemi sürdürülebilir kılmak için demokratik hak ve sorumlulukları uygulayabilme, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi becerilere daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Bu durum becerilerin, gelişmiş dünya öğretim programlarında yerini almasını sağlamıştır (Mutluer, 2013).

Ancak öğretim programlarının teorik olarak iyi hazırlanmış olması toplumsal ve bireysel anlamda mutlak yarar sağlayacağı anlamına gelmez. Zira, bir program ne kadar iyi hazırlanırsa hazırlansın, eğer programın uygulanması için koşullar optimize edilmemişse programın başarılı olması da o ölçüde azalacaktır. Benzer şekilde Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) eğer bu programı sahada uygulayacak olan öğretmenlerden yeterli desteği bulamazsa bazı sorunların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Yaşanan bu olumsuzluklar beraberinde öğrencileri öğretime karşı negatif tutum geliştirmelerine sevk edecektir. 2017 SBDÖP’nin istenilen hedeflere ulaşması, bu alanda ortaya çıkan sorunların tespit edilmesine ve tespit edilen sorunlara yönelik bir eğitim politikasının uygulanmasına

bağlıdır. Teorik olarak belirlenen amaçların etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde ve ortaya çıkan sorunların giderilmesinde programı yürüten öğretmenlere çok önemli görevler ve sorumluluklar düşmektedir. Son yıllarda Türk eğitim sisteminin mevcut durumunun ne olduğunu görmek için ulusal düzeyde yapılmış çeşitli araştırmalar olduğu gibi (Coşkun, 2017; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2020; Ünal, 2022), küresel düzeyde de Türkiye’yi farklı ülkelerin eğitim durumlarıyla karşılaştıran TIMSS-R, PIRLS ve PISA gibi çeşitli değerlendirmeler bulunmaktadır.

2000’li yıllarda Türkiye’nin de içinde yer aldığı TIMSS-R, PIRLS ve PISA gibi uluslararası eğitim durumları karşılaştırmalarında Türkiye’deki öğrencilerinin başarı durumlarının iyi olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun nedenleriyle ilgili yapılan çalışmalarda Türkiye eğitim sistemindeki ezberci ve kalıplara dayalı öğrenme modeli olduğu yani davranışçı öğrenme modelinin yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır (Koca Özgün ve Şen, 2002; Savran, 2004; Aşkar ve Olkun, 2005)

Yakın zamanda PISA tarafından uluslararası alanda yapılan öğrencilerin matematik, fen bilimleri ve okuma başarılarının karşılaştırıldığı sıralamada (OECD, 2022a, 2022b, 2022c), Türk öğrencilerin başarılarının diğer ülke öğrencilerine göre alt sıralarda olduğu görülmektedir. Bu durumun giderilmesi için ülke olarak Türkiye’de kendi içinde eğitim sisteminin geliştirilmesi ve öğrenci başarılarının artırılması yönünde önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Bu durumun düzeltilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Devleti Milli Eğitim Bakanlığı’da eğitim sisteminde uygulanan davranışçı modelden vaz geçerek yerine gelişmiş ülkelerin de eğitim sistemlerinde geniş çapta uyguladıkları yapılandırmacı modeli getirmiştir. Bu model 2005–2006 öğretim yılından itibaren ilk önce ilköğretim birinci kademe sınıflarında aynı anda, ardından ilköğretim ikinci kademede daha sonraki yıllarda da ortaöğretim programlarında kademeli olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Böylelikle Milli Eğitim Bakanlığı, 2004 yılına kadar eğitim sistemimizde hakim olan davranışçı yaklaşımı, öğrenciyi sınıf içinde sürekli pasif tutan, öğretmeni dinlemekten başka bir öğrenme biçimi sunamayan, öğrenme yöntemi ve uygulamalarından vazgeçilmiştir. Bunun yerine öğrenciyi merkeze alarak, öğrencinin düzeyine uygun öğrenme yöntem-teknikleriyle araştırmaya ve isteyerek öğrenmeye olanak sağlayan yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu doğrultuda da öğretim programları ve ders kitapları da yapılandırmacı yaklaşıma uygun şekilde yeniden hazırlanmıştır.

Bütün bu yapılanlara rağmen uzun yıllardan beri Türkiye’deki eğitim sisteminde ve programlarında baskın olan davranışçı yaklaşımın izlerini kaldırmak ve onun karşıtı olan bir diğér yaklaşımı benimsemek kolay olmamıştır. Bu yüzden başlangıçta Milli Eğitim Bakanlığı yeni programlara geçište tam bir altyapı ve bütünlük oluşturamamıştır. Yeni hazırlanan programlara ve onların getirdiği yaklaşıma zihinsel olarak hazır olmayan bir kadroyla ve yetersiz bilgi ve kültür birikimi ile de geçmek zor olmuştur. Daha da önemlisi büyük umutlarla getirilen bu yeni yapılandırmacı eğitim programları tam anlamıyla öğretmenlerin mevcut durumlarına uygun olmaması, yeterli bir hazırlık ve deneme sürecinden geçmemesi ve yeterince öğretmenlerin görüşlerinin alınmamasından dolayı öğretmenler tarafından beklenen düzeyde benimsenememiştir. Bunun sonucunda da önemli dercede problemler ve sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni yaklaşımın getirdiklerine uyum sağlayamayan öğretmenlerin bir bölümü en verimli çağlarında emekli olma kararı almıştır. Diğér taraftan çođu öğretmen ise yeni programa ve dolayısıyla yeni bir yaklaşıma rağmen, kendi bildiği gibi “öğretmeye” devam etmiştir (Baş, 2011). Resmi olarak yapılan program değişiklikleri öğretmenler tarafından yeterince benimsenmediğinden dolayı bu programların uygulamaya geçirilmesi de oldukça meşakkatli olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Diğér taraftan bütün bu yaşananlara rağmen son yıllarda batılı ve gelişmiş ülkelerde gerçekleştirilen eğitim alanındaki değişim ve dönüşümler Türkiye’deki gelişmeleri de etkilemiştir. Bunun sonucu olarakta küresel düzeyde yaygın olarak uygulanmaya konulan yapılandırmacı (yaklaşım) öğrenme modeli Türk eğitim sisteminde de 2005–2006 öğretim yılından itibaren aşama aşama ilköğretim ve ortaöğretimde uygulanmaya başlanmıştır. Bu sürece paralel olarak da ilköğretim birinci ve ikinci kademe sınıflarında yer alan sosyal bilgiler ders öğretim programlarında değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. İhtiyaç duyulan değişim ve geliştirme çalışmaları ilk önce 2005 yılında yapılandırmacı (öğrenci merkezli) öğretim programının uygulanmasıyla başlanmıştır. 2005 yılında uygulanmaya başlanan bu yapılandırmacı öğretim programları sonunda ortaya çıkan sorunların giderilmesi için 2015 yılında programlarda yeniden düzenlemeler yapılarak bir taslak oluşturulmuştur. Bu yeni düzenlemeleri içeren taslak programların içinde yer alan Sosyal Bilgiler dersinin öğretim programında amaçlar, öğrenme alanları, beceri ve değerler gibi programın farklı öğelerinde yenileme ve ikmaller yapılarak 2017 yılında ikinci kez yayımlanmıştır. Başlangıçta uygulamaya konulan yapılandırmacı 2005 SBDÖP ile 2017 yılında yenilenen SBDÖP’larının çeşitli açılardan farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada da 2005 ve 2017

SBDÖP'nin hangi açılardan nasıl farklılaştığının bu konuda yayınlanmış ilgili dökümanlar incelenerek ve Sosyal Bilgiler Dersi öğretmenlerinin yazılı ve sözlü görüşlerine dayanarak çıkartılması çalışılmıştır.

1.1. Problem Durumu

Son yıllarda dünyada yaşanan hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmeler bütün ülkelerin eğitim sistemlerini yeniden gözden geçirmelerine yol açtı. Bu süreçte ülkeler hem kendileri için hem de küresel anlamda ilişki içinde bulunduğu diğer dünya ülkeleri ile uyum sağlayabilmeleri ve iş birliği yapabilmeleri için hangi tür insan modelini nasıl yetiştireceği konusunda yeni düzenlemeler yapmaya başladılar. Türkiye Cumhuriyeti devleti de bu gelişmelere paralel olarak 21. yüzyılın başlangıcında davranışçı eğitim modelinden yapılandırmacı öğrenme modeline ilköğretim birinci kademedede tüm sınıflarda aynı anda ilköğretim ikinci kademededen lise son sınıfa kadar olan sınıflarda ise kademeli olarak geçmeyi planlamıştır. Bu doğrultuda değişen felsefeye uygun öğretim programları geliştirme çalışmaları 2005 yılında başlamış, gerekli düzenleme ve yenilemeler ile son şeklini alan programlar, 2017-2018 eğitim öğretim yılıyla birlikte kademeli olarak uygulanmaya başlamıştır (MEB, 2017).

Uygulanmakta olan öğretim programlarının ise güçlü ve zayıf yönlerinin neler olduğunun, çağın ve toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap verebilme durumunun ve bu öğretim programlarının nasıl daha işlevsel ve uygulanabilir hâle getirilebileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu süreçte başarı derecesini eğitim ve öğretim faaliyetinin uygulayıcısı olan öğretmenlerin öğretim programlarına yönelik düşünce, tutum ve davranışları belirleyecektir. Bu doğrultuda Türkiye'de ilkokul ve ortaokullarda okutulan 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) belli bir süre uygulandıktan sonra önemli değişiklikler yapılarak 2017 yılında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) yeniden düzenlenmiştir. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında ve sonuçlarının değerlendirilmesinde ilgili öğretmenlerden yeterince görüş ve destek alınmadığı görülmektedir. Bu yüzden ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersinin uygulayıcıları olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin dersin öğretim programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde sürece yeterince dâhil edilmemesi önemli bir problem olarak görülebilir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında 2005 ve 2017 yıllarında yapılan yenileme ve geliştirme çalışmalarında her iki programı karşılaştırmalı olarak sosyal bilgiler

öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi gelecek Sosyal Bilgiler öğretim programlarının hazırlanmasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

1.1.1. Problem Cümlesi

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını Sosyal Bilgiler dersi öğretmenleri karşılaştırmalı olarak nasıl değerlendirmektedir?

1.1.2. Alt Problemler

1. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının genel amaçları¹ ve bunlar dâhilinde belirlenen;
 - a) Kazanımlar,
 - b) Beceriler,
 - c) Değerler arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
2. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programlarının içerik (öğrenme alanları) açısından farklılık ve benzerlikleri nelerdir?
3. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim programlarının eğitim durumları açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
4. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının sınav durumları açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
5. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı hakkında görüşleri nasıldır?
6. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı hakkında görüşleri nasıldır?
7. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına yönelik metaforik algıları nasıldır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Her dersin öğretim programlarının hazırlanmasında, uygulanmasında ve sonuçlarının değerlendirilmesinde o dersin uygulayıcısı olan öğretmenlerin önemli bir yeri olduğu bilinen bir gerçekliktir. Bu araştırmanın amacı da 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim

¹ 2005 SBDÖP’de amaçlar genel amaçlar şeklinde ifade edilirken 2017 SDÖP’de ise özel amaçlar şeklinde ifade edilmiştir.

Programlarını Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin görüşleri temelinde karşılaştırmalı incelemek ve değerlendirmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Öğretim programlarının yenilenmesi/geliştirilmesi aşamasında bilimsel ve teknolojik gelişmeler yakından izlenerek “en güncel” yakalanmaya çalışılır ve bu süreçte pek çok grup ve kişinin görüşüne başvurulur. Bunlar bakanlık uzmanları, akademisyenler ve aktif görev yapan öğretmenler olarak sıralanabilir. Yenilecek/geliştirilecek olan program hakkında ekip halinde çalışan bu paydaşların görüşleri birbirinden değerli olup programın uygulanmasında ne tür aksaklıklar olduğunun bilinmesinde programın sahadaki uygulayıcısı olan öğretmenlerin görüşlerinin ayrı bir önemi olduğu söylenebilir (TTKB, 2017). Bunun için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin uygulamış (2005) ve uygulamakta olan (2017) SBDÖP’yi kapsamlı bir şekilde karşılaştırarak programların eksik yönleri, program öğelerinin (kazanım, değer, beceri vb.) nicelik ve niteliksel yeterlilikleri ve uygulamada yaşanan problemler gibi birçok konu hakkındaki görüşlerinden elde edilecek sonuçlar, program geliştirme çalışmalarına kaynaklık etmesi bakımından önemli görülmektedir. Ayrıca 2005 ve 2017 SBDÖP’nin birlikte incelendiği literatür taranmıştır. 2005 ile 2017 SBDÖP’nin doküman analizine (Çoban ve Akşit, 2018; Danabaş, 2020; Eker, 2020; Kalaycı ve Baysal, 2020; Sözen ve Ada, 2018; Tay, 2017; Tonga, 2019) alan uzmanlarının görüşlerine (Koçoğlu ve Aydın 2017), hem öğretmen görüşlerine hem de doküman analizine dayalı (Can, 2019; Güler, 2018; Ocak ve Kocaman, 2021) değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Ancak görüldüğü gibi geçmiş çalışmaların büyük bir kısmı doküman incelemesidir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine başvurarak söz konusu programları değerlendiren çalışmalar ise sınırlı sayıdadır. Buradan hareketle, bu çalışmanın amacı da 2005 ve 2017 yıllarında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında yapılan değiştirme veya geliştirme çalışmaları hakkında hem doküman analizi yapılarak hem de bu konuda uygulayıcılar olan sosyal bilgiler öğretmenleriyle görüşmeler yapılarak ilgili programların olumlu ve olumsuz yönlerinin neler olduğunun ortaya koymak önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada 2005 ve 2017 yıllarında Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında yapılan değişikliklerin incelenmesi sonucunda ortaya çıkan olumlu ve olumsuz yönlerin uygulanmakta olan programların düzeltilmesine ve yeni hazırlanacak programların ise geliştirilmesine önemli katkılar sunacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma,

1. 2020-2021 eğitim-öğretim yılı Afyonkarahisar ilinde ortaokul düzeyinde mesleklerini icra eden otuz Sosyal Bilgiler öğretmeni ile,
2. Görüşme formunda yer alan sorular ve mülakat formu ile,
3. 2005 ve 2017 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları ve elde edilen dokümanlarla sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sözlü ve yazılı görüşlerini gerçekçi ve içtenlikle yansıttıkları varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Sosyal bilimler; “toplumla ilgili disiplinlerin belirli kurallarla bilimsel bir çerçevede incelenmesidir” (Safran, 2008, s. 2).

Sosyal Bilgiler; “hemen her bakımdan değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmek amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programıdır” (Öztürk, 2007, s. 24).

Eğitim programı, “okullardaki eğitimin planlı, programlı olmasını sağlayan okul içi ve dışında yapılabilecek tüm uygulamaları kapsayan planlardır” (Şimşek, 2020, s. 12).

Öğretim programı; “ülkedeki okullarda yetişen öğrencilerin her disiplin alanında bilgi, beceri ve tutum açısından belirli bir seviyeye ulaşmasını sağlamak için öğretmenler ve ders kitabı yazarları başta olmak üzere eğitim alanında hizmet veren kişilere rehber olması amacıyla hazırlanan uygulama planlarıdır” (Demirel, 2000, s. 89).

Resmi program, “yazılı olan, öğretilecek içeriğin kapsamını ve sıralamasını gösteren; öğretmenlere programın uygulanması, derslerin planlanması ve öğrenci başarısının değerlendirilmesi amacıyla oluşturulan programdır” (Posner, 1995, s. 11).

İhmal edilen program; “resmi programda işlenmeyen ya da eksik bırakılan yanlardır” (Posner, 1995).

Ekstra program, “gönüllülük esasına dayalı olarak resmi programda yer almayan okuldaki konu alanları dışındaki tüm planlı yaşantıların oluşturduğu programdır” (Posner, 1995, s. 12).

2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2017 SBDÖP); geliştirme ve güncelleme çalışmaları 2015–2016 eğitim öğretim yılında tamamlanan, 2017 yılında bir daha güncellenerek son şeklini alan, Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıflar için 2017–2018 eğitim öğretim yılında uygulamaya konulan, öğretmen rehberliğinde öğrencilerin edinmesi hedeflenen temel bilgi ve beceriler çerçevesinin olduğu öğretim programıdır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2017; Milli Eğitim Bakanlığı, [MEB], 2018). Bu çalışmada da tanımı yapılan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelenmiş ve araştırmaya katılan öğretmenler bu program hakkında görüş beyan etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL- KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde önce kuramsal çerçeve ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Ardından önce dünyada SBDÖP’yi konu alan birtakım çalışmalara değinilmiş; sonrasında Türkiye’de 2005 ve 2017 SBDÖP’nin karşılaştırmalı olarak değerlendirildiği araştırmalar geçmişten günümüze olacak şekilde sunulmuştur.

2.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

İkinci bölümün birinci temel boyutu çalışmanın kavramsal ve kuramsal temellerine odaklanılmaktadır. Türkiye’deki eğitim sistemi ve değişikliklerden bahsedilmiştir.

2.1.1. Türkiye'deki Eğitim Sistemi

Güncelleştirilen bütün eğitim ve öğretim programları eğitimin belirlediği amaçlara ulaşılmasında bir yol gösterici pozisyonundadır. Yapılan bütün programlar zamanının gereksinimlerini karşılayabildiği ve öğrencilerin benzeşmeyen yönlerine vurgu yapabildiği müddetçe istenen başarıları yakalayabilir. Öğretim programının kendisi tek başına yeterli değildir. Bu programı uygulayacak olan öğretmenlerin de hizmet içi eğitimler ve uzaktan eğitimler yoluyla eğitilmesi programın hedeflerine ulaşabilmesi noktasında önemli bir yere sahiptir. Zira öğretmenin benimseyemediği, tam olarak anlamlandıramadığı programların istenen başarıları elde etmesi pek olası değildir. Dolayısıyla çağın gereklerine göre düzenlenmiş veya güncellenmiş programların öğretmenlere eğitimler yoluyla benimsetilmesi hayati önem taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde yer alan farklı disiplinlere ait konuların sistematik olarak öğretiminde dersin etkililiğini en üst seviyeye çıkarmak adına öğrenciyi merkeze alan aktif öğrenme teknikleri merkeze alınır. Bu sayede öğrencilerin ders konularına farklı bakış açıları ile yaklaşmaları sağlanır, öğretimin kalıcılığını yükseltmek, pozitif tutum geliştirmelerine destek olmak ve eğitimin kalitesini yükseltmek adına olumlu sonuçlar ortaya çıkacaktır. Tüm bu aktif öğrenme temelli öğretim programlarının en önemli hedefi öğrencilere istendik davranışların kazandırılması vasıtasıyla Türkiye’nin gelişimine katkı sağlamak olduğu söylenebilir.

2.1.2. Türkiye'deki Eğitim Sisteminde Yaşanan Değişiklikler

Öğrencilerin var olan seviyelerini daha üst düzeye çekebilmek, geçmişten bugüne yapılan öğretim programlarının öğrenci üzerindeki etkilerini belirlemek, mevcut eğitim

sistemini daha etkin ve katılımlı hale getirmek maksadıyla İktisadi İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın (OECD) PISA organizasyonuna Türkiye ilk defa 2003 yılında katılım sağlamıştır. 2003 yılında ortaya çıkan PISA sonuçları mevcut eğitim sisteminin eksik ve aksayan noktalarının belirlenmesi açısından ciddi ipuçları sağlamıştır. Bahsi geçen eksik ve aksayan yönlerinin ortadan kaldırılması adına Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Talim ve Terbiye Kurulu 1. Sınıftan 5. Sınıfa kadar olan ilköğretim birinci kademe eğitim programlarının tamamını yenilemiştir. 2005-2006 eğitim ve öğretim yılında aktif olarak kullanılmaya başlayan bu öğretim programı ile daha önceki programlarda baskın olan davranışçı yaklaşım yerine, yapılandırmacı yaklaşım benimsenerek programlarda öğrenci merkezli önemli değişiklikler yapılmıştır. Sarmal eğitim modelinin benimsendiği bu yeni programda dersler ezbere dayalı eğitimden uzaklaştırılarak yaşantının içinden örnekler vererek gerçek hayata yakınlaştırılmıştır. Bununla birlikte sekiz yıllık eğitim sistemine de adapte edilmiştir (MEB, 2005, s. 25).

Diğer yandan ortaöğretim kademesinde de bir yenilenme söz konusudur. Bu yenilenme kapsamında eski eğitim sisteminde mesleki, teknik ve genel liselerin eğitim süresi üç yıl iken 2005 programı ile eğitim süreleri dört yıla çıkarılmıştır. Hazırlık sınıfı bulunan liselerin ise bu değişiklik kapsamında yeniden düzenlenmesi yapılan değişikliklerdendir. Tüm öğretim kademelerinde Avrupa Birliği Yabancı Dil Seviye Sistemi baz alınarak yabancı dil ders saatleri yeniden düzenlenmiştir. Özellikle Anadolu liseleri ve Yabancı dil ağırlıklı liseler tek çatı altında toplanarak *Anadolu Lisesi* adını almıştır. MEB tarafından hazırlanan yapılanma programına istinaden Türkiye genelindeki ortaöğretim kurumları *genel ortaöğretim ve meslekî ortaöğretim* olarak değerlendirilmiştir (Savran, 2004, s. 397). Yenilenme süreciyle birlikte yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan yeni modelde ilköğretim düzeyinde verilen ders sayıları azaltılmıştır. Diğer yandan sekizinci sınıf bitiminde yapılan Anadolu Lisesi sınavları bir seçenek olmaktan çıkarılıp zorunlu hale getirilmesi düşünülmüştür. Yapısal anlamdaki bu değişikliklere ek olarak öğretimin niteliğinin artırılması kapsamında eğitimde Bilişim Teknolojileri (BT) kullanımına önem verilmiş bu kapsamda birçok okula BT sınıfları kurulmuş ve böylece öğretimde kalıcılığın artırılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Diğer yandan öğretimde teknoloji kullanımını artırmak ve bu konuda eşit fırsatların sağlanması amacıyla FATİH projesi devreye sokulmuştur.

Türk eğitim sisteminde yapılan değişiklikler içinde geçmişten günümüze doğru Sosyal Bilgiler dersine baktığımızda, ilk çocukluk dönemlerinden itibaren Sosyal Bilgiler

dersinin bir bütün olarak öğretilme düşüncesi 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Buna örnek olarak 1962 yılında ilkokul programlarında yer alan sosyal derslerin “Toplum ve Ülke İncelemeleri” ismiyle birleştirilmesi Avrupa eksenli eğitim programının ilk izlerinden biri olarak gösterilebilir. ABD’de “Social Studies” ismi adı altında verilen sosyal derslerden etkilenilerek “studies” sözcüğünün Türkçe karşılığı olan “İncelemeler” aynen ders ismine aktarılmıştır. Sosyal Bilgilerin Türk eğitim sistemine farklı isimler ile girmeye başladığı bu yıllarda dersin gerekli olduğunu savunabilecek sosyal bilimci sayısında da önemli bir artış görülmüştür. Bu dersin gerekliliğini gösteren en önemli sonuç ise yine bu dönemlerde köyden kente olan göçün hızlı bir ivme yakalaması ve Türk toplumu tarafından gurbet olarak adlandırılan ve başta Almanya olmak üzere Avrupa’nın çeşitli ülkelerine yapılan işçi göçleri neticesinde oluşan toplumsal değişimin toplum gerçeğine yansımalarıdır.

Bu ders adına bir diğer gereklilik göstergesi de 1961 Anayasası’nda özellikle vurgulanan devlet tanımlarından olan hukuk devleti ve sosyal devlet anlayışıdır. Temel hak ve özgürlüklerin önemli yer tuttuğu bu anayasa ile topluma giren devlet tanımlamaları ve kavramlar bir ders ile yetişen nesle doğru anlatılma gerekliliğini meydana getirmiştir. Bahsi geçen gereklilikler neticesinde 1968 yılında yapılan düzenleme ve değişiklikler ile üç yıllık ortaokulların her kademesinde okutulmak için Sosyal Bilgiler dersi ilk defa öğretim programına alınmıştır (İnan, 2014, s. 11).

Öte yandan Vatandaşlık Bilgisi dersi de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim programına entegre olarak takip eden yıllarda da ortaokul kademelerinde okutulmaya devam etmiştir. 2017 yılında yapılan programa kadar devam eden bu yapı değişen program ile birlikte vatandaşlık bilgisi dersi kaldırılarak, Sosyal Bilgiler ders programı ile birleştirilmiştir.

2.1.3. Türkiye'deki Eğitim Politikaları

Eğitim politikaları geleceğe yapılan bir yatırım olarak görülür. Bugüne kadar uygulanmış olan bütün eğitim politikaları yetişen neslin niteliğini arttırmak ve yeni nitelikler kazandırmayı amaç edinmiştir. Bununla birlikte tüm eğitim politikaları toplumun değer yargılarından izler taşır. Günümüz Türkiye’sinin ilk yıllarından itibaren uygulanan bütün eğitim politikaları cumhuriyetin değerlerini gelecek nesillere aktarma noktasında önemli bir misyon üstlenmiştir. Bir toplumun yazılı veya yazısız bütün kuralları ve gelenek göreneklere gelecek nesillere iyi şekilde tasarlanmış eğitim politikaları ile aktarılır. Bir milleti oluşturan toplumun refah seviyesinin yükselmesi veya muasır medeniyetler seviyesine ulaşması o toplumun eğitim değerleriyle doğrudan ilişkidir. Bireyin bağımsızlığı, eğitim sistemi iyi oluşturulmuş güçlü devletlerde görülmektedir. Bahsi geçen bu sebepler ile bireyi temel alan

eğitim yaklaşımlarının benimsenmesi hem milli hem de evrensel açıdan iyi vatandaş yetiştirme ile doğrudan ilişkili ve önemlidir (Gümüş, 2015, ss. 266-267). Yukarıda ifade edilen konular doğrultusunda, hazırlanan ğretim programlarının da ileriye dönük amaçları ile örtüşmesi gerekmektedir. Ertürk'e (2013) göre program geliştirmede ileriye dönük hedefler, eğitim hizmetlerinin nasıl yapılacağı hakkında bilgilendirerek bu politikaların nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır.

2.1.3.1. 2005 ve 2017 yılları arasında Türkiye'de ilköğretim politikaları: 2005 ve 2017 senelerinde eğitim sisteminde yerini alan Sosyal Bilgiler dersi ğretim programlarında bunlardan önce yer alan programlarda yer almayan önemli değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu değişikliklerin esas sebepleri olarak teknolojinin getirmiş olduğu değişim, eğitimde yaşanan farklılaşma ve gnmş Őartlarının etkili olduğu söylenbilir.

Türkiye'de özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren bilim, teknoloji ve iletişim alanında gerçekleşen hızlı gelişim ve değişimler eğitim alanında birtakım değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Özellikle iletişim alanında geliştirilen yeni teknolojiler bilginin iletimi, depolanması gibi alanlarda yeni bir devir başlatmıştır. Bu değişimler eğitim alanında da kendini göstermiş ve önemli adımlar atılmıştır. Bu durum eğitimde "*Bilginin doğrudan ğretimi mi yoksa öğrencinin kendi anlamını oluşturması mı öncelikli olmalıdır?*" sorusunu akıllara getirmiştir. "*ğrencinin kendi anlamını oluşturması gerekir.*" Düşüncesi temel alındığında eleştirel düşünme, teknoloji kullanma, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, problem zme, öğrenmeyi öğrenme gibi farklı becerilerin ğretimi, programların asıl hedeflediği nokta olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki bu değişimin zerine Fransız ekolü olarak da bilinen Türkiye'de gelenekselcilik olarak da karşımıza çıkan ansiklopedik hareket eleştirilir hale gelmiştir. Okullarda verilen bilgiyi sadece alan birey yerine; öğrenmeyi öğrenen, yaratıcı ve eleştirel dşnebiyen, problem zebiyen bireylerin nitelikleri bugünün toplumlarında daha önemli hale geldiği söylenbilir.

Türk eğitim sistemine bakıldığında, teknolojinin gelişimiyle birlikte birçok alanda meydana gelen değişim ve gelişmeler ile orantılı olarak 2005 yılında oluşturulan ğretim programıyla birlikte bahsi geçen nitelikleri ön plana alan bireylerin topluma kazandırılması ana hedef haline gelmiştir. Bu hedefler doğrultusunda bir reform sayılabilecek niteliklere sahip bir değişim hareketi 2004 yılında Türkiye'de başlamıştır. Bu bağlamda öğrencinin ön planda tutulduğu ve ğrenci merkezli olarak birtakım yetenek ve özelliklerin geliştirilmesi hedeflenmiş ve bilginin öğrenciyi aktif ederek kullanılması ve öğretilmesi esas amaç haline getirilmiştir.

Var olan programda köklü değişimlerin ve geliştirmelerin yapılmasının temel gerekçesi olarak; hayat boyu öğrenme anlayışının benimsendiği AB (Avrupa Birliği) normlarına uyum olarak açıklanmıştır. İlköğretim programları değiştirilen program ile; yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma, iletişim becerisi vb. ortak beceriler üzerine dikkat çeken ve öğrenci merkezli eğitimin temel alındığı bir hale bürünmüştür. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren küreselleşme olgusu ile başlayan tartişmalar eğitim programlarını da etkilemiştir. Ancak önceki programlar ile olan bağlantısını tam olarak kesilmesi ve sil baştan eğitim programlarının yeniden yapılması söz konusu olmamıştır. Özellikle 1968 yılındaki öğretim programında kendisine yer bulan liberal ve milliyetçi bakış açısının 2004 yılı programında da etkili olması buna iyi bir örnek olarak gösterilebilir. AB normları kapsamında milli değerler ile birlikte insan hakları ve demokrasi gibi evrensel değerlerinde programda kendisine yer bulduğu söylenebilir.

Öte yandan farklı bir bakış açısıyla Güven (2015, s. 278), yeni sınav sistemiyle alakalı olarak yapmış olduğu eleştiride 2005 öğretim programının eğitim üzerindeki etki ve yeterlilikleri tam olarak araştırılmadan günü kurtarmaya yönelik, kısa vadeli bir anlayışla yeni bir sınav sisteminin meydana getirildiğini vurgulamaktadır. Değişen programla birlikte eğitime adapte edilen yeni sınav sistemi, zamanla olagelmiş ve köklü bir çözüm bulunamamış sorunlara tek başına çare olabilecek bir kurtarıcı gözüyle bakılmıştır. Yeni sınav sistemiyle birlikte okul başarı puanlarının yerleştirme puanlarına eklenmesi ile okul ve öğretim programı ilişkisi güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu uygulamayla MEB, öğrencilerin dershaneye yönelmesinin önemli ölçüde azaltmayı hedeflediği anlaşılmaktadır.

Bu düşünceye paralel olarak 2005 yılında Liselere Giriş Sınavı (LGS) yerine Ortaöğretim Kurumları Sınavı (OKS) yeni bir yerleştirme sınavı olarak getirilmiştir. Esasen yeni getirilmiş olan bu sınav işleyiş itibariyle eskinin devamı olarak sekizinci sınıf sonunda yapılan tek bir yerleştirme sınavından ibaretti. Diğer yandan bu sınav kapsamında öğrenciler ilköğretimin ikinci kademesi boyunca öğrenim gördüğü konulardan sorumlu tutularak sınava alınmışlardır. Ancak sınav içeriği, müfredatı ve katsayıları farklılıklar taşıyordu. Sınav sisteminde oluşan katsayı farklılıkları nedeniyle öğrencilerin lise seçiminde farklı ölçütler ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar sorunları da beraberinde getirmiş ve böylece OKS sınavından vazgeçilerek yeni bir yerleştirme sınavı konusunda çalışmalara başlanmıştır. 2007 yılı itibariyle ilköğretim ikinci kademesini oluşturan, altı, yedi ve sekizinci sınıfların sonunda ayrı ayrı yapılacak olan Seviye Belirleme Sınavı (SBS) yapılmasına, genel not ortalamasına yılsonu başarı puanları ve davranış notları da eklenerek bir değerlendirme

puanı ortaya çıkarılmıştır. Böyle bir sınav sistemine geçilmesine sebep olarak öğrencilerin üç yıl boyunca elde ettikleri kazanımların tek bir sınav ile ölçülmesinin doğru olmayacağı kanaatiydi. Bu değişiklik öğrencilerin almış oldukları dersin önemini önemli ölçüde arttırmıştır. SBS'den aldıkları puanların yanında başarı notlarının da genel değerlendirme puanına dâhil edilmesi öğrencilerin ders çalışma gereksinimlerini ciddi anlamda artırmaktadır. MEB velilerin üzerinde önemli bir yük olan dersane masraflarının bu sınav sistemiyle minimum seviyeye ineceği görüşünde olduğu bilinmektedir. Bu tedbirlere rağmen istenilen sonuç elde edilememiştir. Şöyle ki SBS, altıncı sınıftan itibaren başladığı için öğrenciler dersanelere çok daha önceki kademelerden itibaren gitmeye başlamıştır. Bu olumsuz sonuçlar neticesinde 2010 yılından itibaren SBS sınavı uygulamadan kaldırılmıştır. Yerine getirilen sınav sistemi ile eskiye dönüşün sinyalleri verilmiştir. Yeni sınav sisteminde ilköğretimin sonunda yapılan bir sınav ile yerleşme gerçekleştirilmiştir. Bu durum dersanelere giden öğrencileri önemli ölçüde etkilemiştir. Dersanelerde sayısal derslere olan ilgi artarken diğer derslere olan ilgi zamanla azalmıştır.

2012 yılında çıkarılan bir yasa ile 222 sayılı ve 1739 sayılı kanunlarda yapılan değişikliklerle sekiz yıllık zorunlu eğitim süresi on iki yıla çıkarılarak ilköğretim ile ortaöğretim yeniden düzenlenmiş ve eğitim öğretimde 4+4+4 eğitim sistemi benimsenmiştir. Bu kapsamda hazırlanan yasa ile okula başlama yaşı altıya düşürülmüş ilk, orta ve lise kademelerinin her biri dört yıl olarak güncellenmiştir. 2012–2013 eğitim ve öğretim dönemiyle birlikte okulla başlama yaşının da altmış altı aya düşürülmesi ile okullardaki öğrenci popülasyonu ciddi oranda artmıştır. Bu durum öğretmen ve sınıf eksikliği sorunlarının yaşanmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde yapılan bir diğer önemli değişiklik yabancı dil öğrenme sorununa çözüm bulmak amacıyla yabancı dil öğrenimine başlama kademesinin ilköğretim ikinci sınıfa kadar çekilmiş olmasıdır.

Geçmişten günümüze kadar eğitim sisteminde yapılan değişim ve dönüşümler sonucunda Cumhuriyet ile birlikte oluşan değerlerin günümüz toplum yaşamına ve eğitim öğretim sistemine adapte olmasına ve yerleşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu adaptasyonda ilköğretimden başlayarak liseye kadar uzanan eğitim sistemi sayesinde gelecek nesillere vatandaşlık bilinci başarıyla aktarılmıştır. Ancak bu programların asıl hedefinin bireyin niteliklerini artırmaya dayalı değerlerin öğretimi olmuştur. Bu bağlamda Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bir mihenk taşı olarak görülen muasır medeniyetler seviyesine çıkma ülküsünden ve AB'ye girme hedefinden hiçbir zaman vazgeçilmemiş; daha da önemlisi bu değerler genelde Milli Eğitimin özelde ise ilköğretim

politikalarının önemli hedefi olmuştur. Bu hedef doğrultusunda ilköğretim için hazırlanmış olan eğitim politikaları yeniden düzenlenmiştir. Böylece AB normları ile mevcut programlar paralel hale getirilmiştir. İlgili programlarda belirtilen bu beceriler, demokrasi ve insan hakları ile ilgili kazanımlar, yurttaşlık ve demokrasi gibi dersler ve konu alanları yeniden düzenlenerek AB normlarına uyumlu hale getirilmiştir. 2014 yılına gelindiğinde evrensel değerlere sahip olmanın yanı sıra milli ve manevi değerlerin de kazandırılmış olduğu birey profili ön plana çıkmaktadır. 2014 yılından itibaren hükümet programında milli ve manevi değerlere bağlı, evrensel değerlere sahip bir insan profili benimsenmiştir. Adı geçen programda da belirtildiği üzere ilköğretim kademelerinden itibaren demokratik, milli değerleri benimseyen ve muhafazakâr birey profilinin oluşturulması bir amaç haline gelmiştir (Gümüş, 2015, ss. 253-254).

2.1.4. Sosyal Bilgiler

İlkokulda birinci sınıftan üçüncü sınıfa kadar hayat bilgisi dersi verilir. Sosyal Bilgiler dördüncü sınıfta ele alınır. Sosyal Bilgiler, öğrencileri sosyal hayata hazırlar, sosyal yönünü geliştirir ve dersin yanı sıra tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularını da içerir. Sosyal Bilgiler, lisenin tarih, coğrafya ve felsefe gibi alt bölümlerine ayrılmıştır. "Sosyal Bilgiler; tarih, coğrafya, yurttaşlık gibi artık ilkokullarda yer alan; ancak sosyoloji, siyaset, psikoloji, antropoloji, ekonomi, hukuk, eğitim gibi sosyal bilimler olarak adlandırılan disiplinlerden seçilmiş konuları ve daha somut ve daha yakın olan ilkokul çağındaki çocukların düzeyine hitap eder." (Çetin, 2003, s. 163).

Sosyal Bilgiler dersi okullarda öğretilmeye başladığı ilk dönemlerde önemi yeterince kavranamamış ve buna bağlı olarak farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Neticede Sosyal Bilgiler dersi ihtiva ettiği disiplin alanlarından sadece biri seçilerek okutulmuştur. Daha sonraki yıllarda ise tek bir disiplin yerine eğitim kurumlarında Sosyal Bilgiler derslerinin yurttaşlık bilgisi, tarih ve coğrafyanın birleşimi olarak okutulması yaygın hale gelmiştir. İlerleyen yıllarda tarih, coğrafya ve yurttaşlık derslerinin ağırlıklı olarak Sosyal Bilgiler dersinin içeriğini oluşturmasına karşılık bunlarla sınırlı olmadığı; bu disiplinlere ek olarak ekonomi, sosyoloji, antropoloji siyaset gibi alanların da Sosyal Bilgilerin içeriğinde yer almaya başlamıştır. Sosyal Bilgiler ders konuları içerisinde yer alan ilgili disiplin alanlarının bazı konuları öğrencinin sosyal ve fiziki çevresinin ve bu çevreyle ilişkilerini açıklayabilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla bireyin sosyal ve gerçek çevresi ekseninde gerekli noktalarda bu disiplin alanlarının her birine değinilir. Örnek olarak; *Aile içinde*

geçimimizi nasıl sağlıyoruz? konusu ele alındığında, öğrenci seviyesine göre ekonomi alanına girilmiş olmaktadır (Güngördü, 2001).

Öte yandan sosyal bilgilerle ilgili yurt dışında ki çalışmalara bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hem bir önemli kaynak hem de önemli bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Sosyal Bilgiler eğitimine yön veren Ulusal Sosyal Bilimler Konseyi (NCSS), Sosyal Bilgilerin rol inceleyen bir alan olduğunu savunmaktadır. Bireyin onurunu ve haysiyetini korumak amacıyla oluşturulan demokratik bir toplumda bireyin rolü, sosyal olaylara ve kişilerarası ilişkilere bakan faaliyet alanlarını kapsar. İçinde yaşadığı dünyayla ilgili olayları tüm çeşitliliğiyle sunan toplum doktrini, ortaya çıkış nedenlerini açıklar, vatandaşların hak ve yükümlülüklerini belirtir; kısaca insanın geçmiş, şimdiki ve gelecekteki etkileşimlerini, sosyal ve fiziksel çevresiyle ortaya koyan bilgidir. Bir bakıma tüm sosyal bilimlerin, felsefenin ve diğer etkinliklerin kesiştiği bir alan olduğu söylenebilir. Genel olarak Sosyal Bilgiler, eğitim alanının yarattığı bir kavramdır. Bir disiplinler arası alan olarak sosyal bilgiler, eğitim sürecinde sosyal bilimler alanındaki kavramsal ve bilimsel gelişmeleri dikkate alarak bireyin toplum içinde gelişmesini ve yetiştirilmesini amaç edinmiştir. “Birçok disiplinin öğrenme çıktılarından kültürün temel unsurlarının disiplinler arası bir şekilde seçilerek yoğunlaşması, içerdiği bilgilerin ilkökul düzeyinde (bilişsel, duyuşsal) bütünleştirilmesiyle oluşturulmuş bir derstir” (Öztürk ve Deveci, 2016, s. 358). Aynı yazarlar öğrencilerin yaşadığı dünyaya ait yaptığı gözlemlerin sosyal bilgiler dersiyle daha anlamlı hale geleceğini (Öztürk ve Deveci, 2016) ifade etmektedirler.

2.1.4.1. Türkiye’de Sosyal Bilgiler (1936 – 1998 Arası Gelişmeler)

2.1.4.1.1. Türkiye’de 1936 İlkokul Programı ve Yurt Bilgisi Dersi: 1926 İlkokul Programından sonra Türkiye’de çeşitli alanlarda inkılâplar yapılmış olduğunu ve bunların zorunlu ihtiyaçları karşısında programlarda da yeni değişiklikler yapılması gerektiğini ifade eden Arslan (2000), değişiklik yapılmasının nedenleri ise şu şekilde açıklamıştır: “Meydana gelen sosyal, doğal ve teknik değişikliklerin yeni yapılacak programa eklenmesi gerekliliği ve orta öğretim yapmayacak memleket çocuklarının imanlı ve pratik hayat için yeterli derecede bilgili vatandaşlar olarak hazırlanması, öte taraftan da orta öğretime geçecek çocukların yetiştirilmesidir” (Arslan, 2000, s. 51) şeklinde açıklamaktadır.

1936 programında ise dersin amaçlarını ve öğretmenin dersi işlerken dikkate alması gereken ilkelere değinilmiştir. Ayrıca çocukların ezberlemelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Programda ilköğretim öğrencilerinin gelişim özelliklerine özellikle dikkat

edilmiştir. Kolektif öğretim ilkeleri kabul edilmiş olsa da öğrencilerin olayları ve nesnelere bilimsel kurallara göre inceleme yeteneklerini artırmak için Hayat Bilgisi dersinin kademe kademe gruplara ve dallara ayrılması önerilmiştir. Ayrıca “yakından uzağa” ilkesi benimsenmiştir (Fer, 2005, s. 60).

Tablo 2.1. 1936 Yılı Ders Programı

Dersler	I. Devre			II. Devre	
	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5. sınıf
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Hesap-Hendese	4	4	4	4	5
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Jimnastik	2	2	2	1	1
Yekûn	26	26	26	26	26

1936 yılı ders programının amaçları incelendiğinde, programın genel hatlarıyla sekiz ana başlık altında toplandığı; bunların büyük bir bölümünün doğrudan coğrafya, tarih ve yurt bilgisi ile ilişkili olduğu görülmektedir (Sönmez, 1998, s. 60).

2.1.4.1.2. 1948 İlkokul Programı ve Yurttaşlık Bilgisi Dersi: 1945 yılında, 1948 ilköğretim müfredatının hazırlanması için çalışmalara başlanmış ve Ankara'da oluşturulan öğretmen komisyonun önerileri incelendikten sonra hemfikir görüşler oluşturulmuştur. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü hocalarından Fuat Baymur başkanlığında oluşturulan bir komisyon tarafından incelenmiştir. Ortaya çıkan yeni taslak Talim ve Terbiye Kurulunun incelemesi sonucunda kabul edilerek 1948 yılında yayımlanmıştır. Bu program 20 yıldır, özellikle ikinci yarıyıldaki içeriğinde herhangi bir değişiklik yapılmadan yürütülmüştür (Gürkan ve Gökçe, 1999, s. 206).

Tablo 2.2. 1948 Yılı Ders Programı

Dersler	I.Devre			II. Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Matematik	4	4	4	4	5
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim- İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

1948 programı içerik olarak, Millî Eğitimin genel amaçları “toplumsal, kişisel, insanlık ilişkileri ve ekonomik hayat” bakımından olmak üzere dört grupta toplanmıştır. 1948 programında yer alan *İlkokul Eğitim ve Öğretim İlkelerinin* 1936 programının hedeflerine göre daha ayrıntılı ve özenli olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca *Yurt Bilgisi* dersinin adı *Yurttaşlık Bilgisi* olarak değiştirilmiştir. “1936 ile 1948 programları kıyaslandığında, 1948 programının; o dönemin şartlarına daha uygun olan, öğretmene daha fazla yetki veren, öğrencilerin gelişim özelliklerini daha fazla dikkate alan ayrıca pratik ve hayati bilgilere yer veren bir program olduğu görülmektedir” (Tertemiz, 2000, ss. 27-124).

Programın bazı yerlerinde öğrenciye beceri kazandırmaya ve yapılandırmacı eğitime yönelik maddeler de görülmektedir. Yapılandırmacı yaklaşıma örnek olarak “Öğretmen kavramları ve bilgileri ezberletmeyecek, öğrencilerin bunları deneyerek, kullanarak ve yaşayarak elde etmelerine yardım edecektir” (MEB, 1948, s. 12) ifadesi gösterilebilir. Hayat bilgisinin, açıklamalar bölümünün ikinci maddesi Millî Eğitim Bakanlığına göre şöyledir: Hayat Bilgisi dersi, daha önceden belirlenen amacına göre doğrudan doğruya bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersidir. Bundan dolayı “öğretmen, her konu ile ilgili bir hayat levhasını ele almadan önce, öğrencilerin buna ait yeter derecede gözlem yapıp yapmadıklarını araştıracaktır. Durumu tatmin edici bulursa çocukların izlenimlerini değerlendirmeye geçecek, böyle olmadığı zaman ise konusuna göre, onları sınıfta yahut sınıf dışında gözleme teşvik edecektir” (MEB, 1948, ss. 41- 42). Diğer taraftan yapılandırmacı yaklaşım esasına dayalı eğitim ve beceriye ait örnek (MEB, 1948, s. 17) şöyle ifade edilmiştir:

Okul; öğrenciye bilimsel metotlara göre çalışma yollarını öğretecek, onu tenkidi düşünmeye sevk edecek, gündelik hayatında hareketlerini düşünerek ve muhakeme ederek düzenlemeyi onda bir alışkanlık haline getirecektir. Çocuğun evde ve okulda karşılaştığı olayları, çözülmesi gereken birer problem olarak ele almasına, o problemi çözmek için yollar aramasına, bunun için gerekli bilgiyi ve

malzemeyi toplamasına, problemin çözülmesine yarayacak bilgileri karşılaştırıp değerlendirmesine, bir sonuca varıp genel hüküm verebilmesine, bu hükmün doğru olup olmadığını tartıp ölçebilmesine ve elde ettiği bu yeni bilgiyi kullanmasına öğretmen rehberlik edecek, böylece öğrencilerin bilimsel görüş ve düşünüş kazanmalarına yardım edecektir (MEB, 1948, s. 17).

Bu maddede görüldüğü gibi; problem çözme, eleştirme, sorgulama, araştırma, karar verme becerilerinin geliştirilmesi istenmiş ve öğretmene yönlendirici olma (rehber) rolü verilmiştir. “İlk Okulun Eğitim ve Öğretim İlkelerinin 17. maddesinde belirttiği gibi, ilkokulun birinci devresinde toplu öğretim uygulanmıştır. Bu toplu öğretim daha önceki 1926 ve 1936 programlarında da uygulanmıştır. Bunun sebebi olarak da çocukların eşya ve olayları ayrı ayrı bilim dallarına göre kavrayamayıp bunları çocukların ancak toplu olarak inceleyebilecekleri belirtilmiştir. Böylece hayat bilgisinin etrafında bütün derslerin (tabiat bilgisi, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, tarih, aile bilgisi ve geometri) bir organik bütün oluşturduğu programda vurgulanmıştır (MEB, 1948).

2.1.4.1.3. 1962 İlkokul Program Taslağı: Öncelikle 1962 İlkokul Programı Taslağının, pek çok köy-şehir öğretmeni ve müdürü, milli eğitim müdürleri ve ilköğretim müfettişleri gibi pek çok paydaşın görüşleri alınarak oluşturulduğunu söylemek isabetli olacaktır. İlk olarak 1961 Talim ve Terbiye Kurulu ile ortaklaşa hareket eden bir komisyon 1948 yılı programını zamanın ihtiyaçlarına göre incelemiş ve ardından yapılacak değişiklikleri raporlamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı gerekli incelemeleri yaptırdıktan sonra bahsi geçen paydaşların da yer aldığı bir ekip ön program taslağını oluşturmuştur. Son aşamada uygulayıcı ve uzmanların katıldığı ayrı bir komisyonda 28 Mart-14 Nisan 1962’de program son şeklini almıştır. Talim ve Terbiye Kurulu tarafından alınan karar ile de bu program okullarda denenmek ve geliştirilmek üzere beş yıl uygulamada kalmıştır (Tekişik, 1992; Tertemiz, 2000).

1962 Taslağı’nda 1948 programındaki on dört ayrı ders beş grupta birleştirilmiş ve ders konuları çalışma alanlarına göre ayarlanmıştır. İkinci devrede *Toplum ve Ülke İncelemeleri* ile *Fen ve Tabiat Bilgileri* başlıklarını iki temel ders kabul etmek suretiyle diğer derslerin bu merkezler etrafında toplulaştırılmasına olanak hazırlanmıştır. Farklı dersler ve ders konuları arasında ilişki kurulmuş, bunların birbirlerini tamamlamasına özen gösterilmiştir. Taslağa, öğrencilere demokratik bir yaşayış düzeni içinde ihtiyacı olan bilgi, tavır, beceri ve alışkanlıkları kazandırarak toplumun verimli ve etkili üyeleri haline gelmeleri için özel bir önem verilmiştir (Baysal, 2005, ss. 58-75).

Türkiye’de disiplinler arası ve bütünleşmiş bir vatandaşlık eğitim programının geliştirilmesi çalışmaları ilk olarak, ABD’de yeni Sosyal Bilgiler hareketinin ortaya çıktığı

1960'lı yıllarda başlamıştır (Öztürk 2008, s. 1-31). “1962 öncesi ilkokul programlarında tarih, coğrafya, yurt/yurttaşlık bilgisi adlarıyla yer alan bağımsız ve Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler yukarıda belirttiğimiz gibi 1962 tarihli İlkokul Programı Taslağı'nda *Toplum ve Ülke İncelemeleri* adı altında birleştirilmişti. Sosyal Bilgiler adı ise 1968 tarihli İlkokul Programında yer almıştır” (Ünal ve Ünal, 2012, ss. 165-183).

Sönmez (1998) tarafından 1962 ilkokul programı taslağına göre hayat bilgisi, toplum ve ülke incelemeleri derslerinin amaçları ise şu şekilde belirtilmiştir:

1. “Türk çocuğı; ailesine, ulusuna, yurduna, Türk devrimlerine, ülkelerine bağı, çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve erdem sahibi iyi bir vatandaş, mükemmel bir insan olarak yetişir.”
2. “Çocuklara şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları oldukları hissiyatı oluşturarak Türk ulusunun geleceğine olan güvenlerini artırarak ve Türk ulusunun ülkelerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazandırmak.”
3. “Olumlu karakter özellikleri kazandırarak her durumda görev ve sorumluluk alabilecek hale getirme ve aile bütünlüğüne bağı, yuvanın saadetini gerçekleştirmesindeki hizmet duygularını geliştirmek.”
4. “İnsanların birbirlerine muhtaç olduklarını kavratarak, grup faaliyetlerine katılmasına, başkalarına yardım etmenin önemini takdir etmesine ve uygulayabilir hale gelmesini sağılamak.”
5. “Ulusal kaynakları tanımak ve bunları korumanın bir görev olduğunu kavratıp benimsetmek.”
6. “Yurdu ve dünyayı tanımak; çocuklara plan, kroki ve harita hakkında fikir vermek, onları bu araçları anlar ve uygular hale getirmek.”
7. “Çocuğı farklı uluslar ailesi içinde Türk ulusuna düşen insanlık ödevlerini öğretmek (Ne Mutlu Türküm Diyene; Yurtta Sulh, Cihanda Sulh) ve birleşmiş milletler ülküsünü benimsetmek.”
8. “Geçmişte uluslarına ve insanlara iyiliklerde bulunmuş olan büyük Türk adamlarının hayatlarına ve hizmetlerine karşı öğrencilerde hayranlık uyandırmak, kötülükleri dokunan kimselerin akıbetlerinden de öğrencilerin ibret almalarını sağılamak” (Sönmez, 1998, s. 50).

2.1.4.1.4. 1968 İlkokul Programı ve Sosyal Bilgiler Dersi: Cumhuriyet döneminde geliştirilen İlkokul programları arasında en uzun ömürlü olan 1968 tarihli ilkokul programında (Keskin, 2012, s. 450), Türk Milli Eğitiminin Amaçları; “toplumsal yönden, kişisel yönden, ekonomik hayat” olmak üzere üç başlık altında; ilköğretimin amaçları ise, “kişisel, insan, ekonomik hayat ve toplum hayatı” bakımından ele alınmıştır (MEB, 1968, ss. 1- 8).

1968 İlkokul Programı'nda Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarını sınıflara göre değıilde Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçlarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının amaçları ise Dünder (2008) tarafından dört başlık altında gruplandırılmıştır. Bunlar: Yurttaşlık Görevleri ve Sorumlulukları, Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri, Çevreyi, Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirmek

ve son olarak Ekonomik Yaşama Fikrini ve Yeteneklerini Geliştirmek Yönünden olarak sıralanmıştır (Dündar, 2008, s. 75).

Bu ana başlıklarda birinci madde Yurttaşlık Görevleri ve Sorumlulukları için on iki amaç, ikinci madde Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri için beş amaç, üçüncü madde Çevreyi, Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yeteneklerini Geliştirmek için beş amaç ve dördüncü madde Ekonomik Yaşama Fikrini ve Yeteneklerini Geliştirmek için altı; Sosyal Bilgiler için ise toplamda yirmi sekiz amaç belirlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili amaçlardan sonra *Açıklamalar* bölümü verilmiştir. Bu bölümde otuz bir madde ile Sosyal Bilgiler dersinin işlenmesinde dikkat edilecek ilkeler açıklanmıştır. Ayrıca bu programda dikkat çeken bir diğer husus da ilk kez bu programda, *Belirli Gün ve Haftalara* yer verilmiş olmasıdır (MEB, 1968).

1948 programında olduğu gibi, 1968 programında da hayat bilgisi dersinin bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersi olduğu belirtilmiştir. Hayat bilgisi dersi ünitelerinde esneklik sağlanarak derste *yakından uzağa* ilkesi benimsenmiştir. Programda hayat bilgisi dersine birinci devre öğretimin omurgası denilerek dersin önemi artırılmıştır. Yine sınıf dışı etkinliklere ve araştırmaya önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 1968).

Sosyal Bilgiler ilkokul programları (1948, 1962 ve 1968) karşılaştırıldığında, 1948 programındaki amaçlar tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri adı altında ayrı ayrı, 1962 programında hayat bilgisi dersi ile birlikte ele alınmıştır. 1968 programında ise Sosyal Bilgiler dersi adı altında daha ayrıntılı biçimde bu derse yer verilmiştir. Her ne kadar 1962 programı açıklamalar bölümünde dersler, "Toplum ve Ülke İncelemeleri" dersi adı altında yer alsın da 1948 programındaki gibi tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin ayrı başlıklarda sunulduğu görülmektedir. 1968 programında ise Sosyal Bilgiler dersi adı altında bunların bir bütün olarak ele alınmış ve bu dersler birbirleriyle yakın olarak ilişkilendirilmiştir. Bunlara ek olarak 1948 programında yeterince yatay ve dikey yönlü ilişki kurulmadığından dolayı üçüncü sınıftan bir üst sınıfa geçen öğrencinin birbirinden bağımsız; tarih, coğrafya ve yurtbilgisi olmak üzere birbirinden farklı üç dersle karşı karşıya kalmak zorunda bırakılmıştır. Böylelikle öğrencilerin yeterli hazırbuluşluğa sahip ve ön bilgisi olmadığı konuları öğrenmek durumunda kaldığı söylenebilir (Tertemiz, 2000, s. 75).

Ders programlarındaki değişiklikler 1970 yılı ortaokulların öğretim programında yansıtılmış ve Fen bilgisi ile Sosyal Bilgiler ders programlarında değişikliklere gidilmiştir. 1970-1971 öğretim yılıyla birlikte bu yeni iki program Milli Eğitim Bakanlığının belirlemiş olduğu okullarda deneme amaçlı uygulanmaya başlamıştır. Böylece tarihinde ilk kez bu iki

ders tek disiplinli okutulma esasını anayasasından sıyrılarak disiplinler arası yaklaşıma göre yeniden biçimlendirilmiştir (Keskin, 2002, s. 450).

Tablo 2.3. 1968-1985 Yılı Ders Programı

Dersler	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	4. Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	10	10	10	6	6
Matematik	5	5	5	4	4
Fen bilgisi	-	-	-	4	4
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3
Hayat bilgisi	5	5	5	-	-
Resim- iş	1	1	1	2	2
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1
Ahlâk	-	-	-	1	1
Din bilgisi (isteğe bağlı)	-	-	-	1	1
Eğitsel çalışmalar	2	2	2	2	2
Toplam	25	25	25	25	25

Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası'nın "1974- 1975 öğretim yılında yeni sistemle ilgili uygulama planı" kısmında 327. madde Sosyal Bilgiler için önem arz ettiğinden; "İlkokulların dördüncü ve beşinci sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ile ortaokul Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının temel eğitimin amaçlarına uygun olarak kaynaştırılmış bir bütün teşkil edecek şekilde yeniden düzenlenmesiyle ilgili çalışmalar sürdürülmüştür" (MEB, 1974, s. 132). Devam eden sürecin ardından da "Bu maksatla hazırlanmış olan program taslağı Tebliğler Dergisinde yayımlanacak ve yeni programa göre; *dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflar için yarışma açma veya komisyon kurma yoluyla bakanlıkça tek kitap yazdırılacaktır*" (MEB, 1974, s. 132) ifadesi yer almıştır.

Geçen zaman içinde (26.04.1985 tarih ve 64 sayılı kararla) ortaokul öğretim programlarından Sosyal Bilgiler dersi kaldırılarak yerine "Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi" dersleri getirilmiştir. Bu durum karşısında Sosyal Bilgilerin ortaokul programındaki gelişimi sekteye uğramıştır (Güngördü, 2001).

2.1.4.1.5. 1990 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı: 1990 ilkokul dördüncü ve beşinci sınıf "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı", Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında kabul edilerek (30.5.1990 tarih ve 62 karar sayısı) Tebliğler Dergisi'nde 25 Haziran 1990 yılında yayınlanmıştır. 1968 programında olduğu gibi kabul edilen bu programda da amaçlar dört başlık altında toplanmış fakat 1990 programında bu başlıklara ek olarak açıklamalar (32 maddelik) bölümüne yer verilmiştir. Fakat 1968 programında yer alan "Belirli Gün ve Haftalar" bölümü, 1990 programında yer almamıştır. Ayrıca 1968 programında konular sınıflar bazında üniteler şeklinde iken; 1990 programında da konular sınıflara göre ayrılmakla birlikte üniteler de kendi içinde bölümlere ayrılmış, üniteler arasına

okuma parçaları serpiştirilmiştir (MEB, 1968; 1990). Çatak'a (2015) göre, her iki programda (1990 ve 1968) yer alan ünitelerin öğrenci seviyesine uygun olmadığı gibi ölçme-değerlendirme öğeleri de yeterli düzeyde değildir.

2.1.4.1.6. 1997 İlköğretim Program Değişikliği: Kabul edilen yasa ile (18 Ağustos 1997 tarihli 4306 sayılı yasa) 1997 İlköğretim Programında birtakım radikal değişikliğe gidilmiştir. “İlkokul” ve “ortaokul” ibareleri “ilköğretim” şeklinde değişikliğe uğramış ve ilköğretim kurumlarında sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmiştir. Ayrıca Tablo 2.4’te sunulan, 1.sınıftan 8.sınıfa kadar okutuculuk olan dersler belirlenmiştir.

Tablo 2.4. 1997 Yılı Ders Programı

Dersler	Sınıflar							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Türkçe	12	12	12	6	6	5	5	5
Matematik	4	4	4	4	4	4	4	4
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-	-	-	-
Fen Bilgisi	-	-	-	3	3	3	3	3
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3	3	3	-
Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	-	-	-	-	-	-	1	1
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	-	-	-	-	-	-	-	2
Yabancı Dil	-	-	-	2	2	4	4	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2	2	2	2	2
Resim-İş	2	2	2	1	1	1	1	1
Müzik	2	2	2	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	2	2	1	1	1
İş Eğitimi	-	-	-	3	3	3	3	3
Trafik ve İlk Yardım Eğitimi	-	-	-	-	-	1	-	1
Bireysel ve Toplu Etkinlik	3	3	3	-	-	-	-	-
Seçmeli Dersler	-	-	-	3	3	2	2	2
Toplam	30	30	30	30	30	30	30	30

İlköğretim seviyesinde Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığına (EARGED) göre düzenlenen hayat bilgisi ve fen bilgisi programları, sekiz yıllık ilköğretim bütünlüğüne göre hazırlanmış ve 1998 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır (Fer, 2005, s. 50).

Bu süreçte hazırlanmış olan 1990 SBDÖP, 1998 Programı’na kadar uygulanmıştır. Zorunlu eğitimin sekiz yıllık kesintisiz eğitime dönüştürülmesi ile yeni süreç başlamıştır. 1998 yılında, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından alınan kararla 1990 İlkokul dördüncü ve beşinci sınıf SBDÖP ve 1993’te kabul edilen Ortaokul Millî Tarih Programı ile 1985 ve 1993 yıllarında kabul edilen Ortaokul Millî Coğrafya Programı kaldırılmıştır. Bunların yerine İlköğretim Okulu SBDÖP kabul edilerek 02.04.1998 tarih ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanmıştır (MEB, 1998, s. 531).

Sosyal Bilgilerin amaçları bu programda yine dört başlık altında toplanmış olup *vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden* başlığının sadece 11. maddesinde yer alan

“Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler” (MEB, 1998, ss. 537-538) ifadesinin beceriye yönelik olduğu ve günümüz Sosyal Bilgilere daha yakın olduğu dikkatimizi çekmektedir.

Programın uygulanması ile ilgili açıklamalar bölümünde, “ilköğretim okulu Sosyal Bilgiler ders öğretim programının dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflarda haftada üçer saat olarak hazırlandığı, 43 madde ile de Sosyal Bilgilerin eğitim ve öğretiminde dikkat edilecek hususlar belirtilmiştir” (MEB, 1998, s. 533).

1990 SBDÖP *Açıklamalar* kısmının birinci maddesinde şu ifade yer almaktadır: “İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi adı altında okutulan konular birbiriyle olan yakın ilişkileri ve çocuğa uygunluğu bakımından birleştirilerek *Sosyal Bilgiler* adı altında bir bütün haline getirilmiştir. Bu ders konuları yalnız tarih, coğrafya veya yurttaşlık bilgisi yönünden değil hem tarih hem coğrafya hem de yurttaşlık bilgisi olmak üzere çok yönlü bir bütün olarak işlenmelidir.”

1990 SBDÖP’nin yine birinci maddesinde; *İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders konuları yalnız tarih, coğrafya veya vatandaşlık bilgisi yönünden değil hem tarih hem coğrafya hem de vatandaşlık bilgisi olmak üzere çok yönlü bir bütün olarak işlenmelidir* ifadesine yer verilmektedir. 1998 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının 6. maddesine bakıldığı zaman “Konular; tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, hukuk ve eğitim alanlarıyla ilişkili olmak üzere çok yönlü bütün olarak işlenir.” ifadesi yer almaktadır (MEB, 1998, s. 533). Daha önce yapılan SBDÖP’ye bakıldığında, Sosyal Bilgilerin dar bir kalıp içinde olduğu görülürken 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında bu madde ile Sosyal Bilgiler anlayışının genişletildiği söylenebilir.

1998 SBDÖP incelendiğinde 41. maddede; “*Öğrencilerin davranışlarındaki gelişmeler ve edindikleri alışkanlıklar gözlenir, kazandıkları bilgiler, çeşitli teknikler ve ölçme araçları ile ölçülüp değerlendirilir*” (MEB, 1998, s. 536) ifadesi bulunmaktadır. Ölçme ve değerlendirme sürecine önceki programlardaki gibi sınırlı bir şekilde yer verildiği görülmektedir.

1998 SBDÖP amaçlar konusunda önemli bir yenilik getirmiştir. Daha önceki Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında bulunmayan *Özel Amaçlara* bu programda yer verilmiştir. “Özel amaçlar, her sınıf düzeyinde ve ünite düzeyinde belirtilmiştir. Ayrıca sınıflar düzeyinde ünitelerin dağılımı içinde ünite adlarının, üniteye ait amaç sayılarının,

ünite için öngörülen ders saati sayılarının ve oranlarının yer aldığı tablolar özel hedeflerin sonuna eklenmiştir” (Dündar, 2008, s. 85).

1998 programında, hedefler davranışa çevrilmemiş ve davranışsal olarak da tanımlanmamıştır. Bunun yerine ünitelerin içerikleri ayrıntılı olarak verilmiştir. Aslında içerik araçtır. Dökümü yapılacak içerik değil, hedef ve davranışlardır. 1998 programı amaçlar, ilgili öğretmenlerin de görüşleri alınarak içerik, öğrenme-öğretme durumları ve sınama durumları açısından incelenmiştir.

1998 hayat bilgisi dersi öğretim programının hedeflerinde; öğrencilerde bilimsel çalışma, problem çözme ve iş birliği ile çalışma becerilerini geliştirme bakımından yetersiz olduğu; diğer taraftan ise içeriğin de öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyine uygun olmadığı gözlenmiştir. Programda öne çıkan bu yetersizliklerden dolayı programın geliştirilmesi kararı alınmıştır (Baysal, 2005, ss. 58-75). Diğer taraftan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının amaçlarının en az gerçekleştiği boyutun ise beceri boyutu olduğu ve bu programın uygulanmasında yaşanan zorluklardan dolayı programın değiştirilmesi ve geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. 1998 programına yönelik yapılan bu çalışmalarda ortaya çıkan görüşler programda değişikliğe gidilmesinin bir ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir. Daha sonra bu doğrultuda 2004 yılında hazırlanan taslak program bu ihtiyaçları karşılamak için hazırlanmıştır (Baysal, 2005, ss. 58-75).

1998 SBDÖP’de yapılan düzenlemelerle birlikte bütünlüğü sağlayabilmek amacıyla ilköğretim birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda okutulan hayat bilgisi dersi programında da değişikliğe gidilmiştir. 1968 Hayat Bilgisi Programı, 1998 Programına kadar uygulanmıştır. “Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 03.12.1997 tarih ve 161 karar sayısıyla; Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 01.07.1968 tarih ve 171 sayılı kararlarıyla kabul edilen İlkokul Hayat Bilgisi Programı uygulamadan kaldırılmıştır” (MEB, 1998, s. 5). Bunun yerine “1998-1999 öğretim yılında itibaren uygulanmak üzere, İlköğretim Okulu Hayat Bilgisi Programı kabul edilmiştir. Ocak 1998 tarih ve 2484 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanmıştır” (MEB, 1998, s. 5).

İlgili programlar detaylı bir şekilde incelendiğinde; 1968 hayat bilgisi programında amaçlar beş başlıkta, açıklamalar da on yedi maddede verilmiştir. Her dersin ünite başında işlenecek belirli gün ve haftalar verilmiştir. Sınıf sınıf üniteler verildikten sonra ders araçları sıralanmıştır. Diğer taraftan 1998 hayat bilgisi programına baktığımızda, programın uygulanmasıyla ilgili esaslar on dört maddede, genel hedefler ise yirmi altı maddede verilmiştir. Belirli gün ve haftaların, kutlanacağı gün ve hafta genel olarak belirlenmiştir

(MEB, 1998). Aynı zamanda her sınıfın ünite başında özel hedefler verilirken yine sınıfın ünite ve süreleri tablo halinde belirtilmiştir. Her ünite plan dâhilinde verilerek ünitenin süresi, önemi, hedef ve davranışlar, konular, öğrenme ve öğretme etkinlikleri, yöntem ve teknikler, kaynaklar, levha ve afişler, videokasetler, araç ve gereçler, ölçme ve ünite sonunda açıklamalar verilmiştir. Bunlarla birlikte her ünite sonunda örnek öğrenci gözlem formu ve üniteler bittikten sonra her sınıf için belirtke tabloları çıkartılmıştır. Programın sonlarında kaynaklar başlığı adı altında; levha ve afişler, videokasetler, araç ve gereçler ayrıntılı bir şekilde sıralanmıştır. Bu iki program karşılaştırıldığında 1968 ile 1998 hayat bilgisi programları arasında yukarıda belirtildiği gibi belirgin farkların olduğu söylenebilir. Ayrıca 1998 yılında hayat bilgisi dersine daha fazla önem verilirken, aynı özenin Sosyal Bilgiler dersinde gösterilmediği de söylenebilir (MEB, 1998).

2.1.4.1.7. 1998 İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretim Programı: “18.08.1997 tarihinde ilköğretim zorunlu hale getirilerek kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılmıştır. Örgün eğitimin sınırları içinde olan ilköğretimin süresi sekiz yıl olduktan sonra, 6-14 yaşları arasındaki tüm çocukların eğitim ve öğretimini kapsamıştır. İlköğretim, kız erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve parasız olmuştur” (Erden, 1998, s. 142). 1998 tarihinde oluşturulan program, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanmıştır. 1998 tarihli bu program, ilköğretim bütünlüğüne yönelik olarak hazırlanmış ilk Sosyal Bilgiler dersi öğretim programıdır. Çünkü sekiz yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçişten sonra hazırlandığı için ilköğretimin 4-7. sınıflarını kapsayan bir bütünlük göstermektedir (Keskin, 2012, s. 460).

Bilindiği gibi ilköğretim 1999 yılına kadar iki kısımdan meydana gelmekteydi. Bu kısımlar beş yıllık ilkokullar ve üç yıllık ortaokullardır. 1999 yılında Türk milletinin eğitim düzeyini yükseltmek ve eğitimde bütünsel bir yapıya kavuşmak için ortaokullar ile ilkokullar birleştirilmiştir. Program incelendiğinde ilköğretim okullarında Sosyal Bilgiler dersi, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflar için haftada üç saat olarak belirlenmiştir. Gerek genel amaçlar ve gerekse açıklamalar bölümünde yer alan maddeler incelendiğinde, önceki dönem ilkokul ve ortaokul programlarıyla büyük ölçüde benzer olduğu görülmektedir. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, tümevarımsal yaklaşımın benimsendiği Taba-Tyler program geliştirme modeline ve davranışçı öğretim tarzına göre şekillendirilmiştir. Taba-Tyler program modelinin içeriği, rasyonel model olarak da bilinmektedir. Bu program modeli ihtiyaçları saptama, genel amaçları belirleme, içerik, öğrenme yaşantıları düzenleme

ve değerlendirme yapma aşamalarından oluşmaktadır. Taba-Tyler programı, yeniden kurmacılık felsefi görüşünün etkisi altındadır (Demirel, 1992, ss. 55-59). 1998 ilköğretim SBDÖP'nin içeriğine bakıldığında şu başlıklardan meydana gelmiştir (MEB, 1998).

- 1- Program Uygulanması ile ilgili açıklamalar
- 2- Genel amaçlar
- 3- Dersin özel amaçları
- 4- Dersin program içerikleri (Konular, üniteler vb.)
- 5- Sosyal Bilgiler dersinde kullanılacak araç ve gereçler

1998 programında altıncı sınıf için toplam altı ünite belirlenmiştir. Bunlar incelendiğinde: Demokratik hayat, coğrafya ve dünyamız, Türkiye tarihi, Moğollar ve diğer Türk devletleri, Türkiye'miz, Osmanlı devletinin kuruluşudur. Yedinci sınıf ise toplam yedi üniteden oluştuğu görülmektedir. Bu üniteler: Türkiye'nin coğrafi bölgeleri, İstanbul'un fethi ve sonrası, Avrupa'da yenilikler, 17. ve 18. yüzyılda Osmanlı devleti, 19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Devleti, Osmanlı kültür ve uygarlığı, yurdumuzun komşuları ve Türk dünyası şeklinde oluşturulmuştur. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersinin haftalık toplam ders saati 12 olarak belirlenmiştir (MEB, 1998).

2.1.5. Türkiye'de Millî Eğitim Şûralarında Alınan Kararların Sosyal Bilgiler Dersi Açısından İncelenmesi

Türkiye'de Milli Eğitim çalışmaları çerçevesinde yapılan müzakereler, hazırlanacak ve uygulanacak programlara bir ön hazırlık olarak görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan 2021 yılına kadar toplam yirmi Milli Eğitim Şurası düzenlenmiştir (TTKB, 2021). Bunlar, yapılan tarihler ile birlikte Sosyal Bilgiler dersi açısından Tablo 2.5'te ve Tablo 2.6'da sunulmuş olup şûralardan bazılarında alınan kararlar şu şekilde özetlenebilir (Ambarlı, 2010; TTKB, 2021):

Örneğin 1943 yılı Milli Eğitim Şurasında, tarih programı ve ders kitaplarının öğrencilerin düzeylerine uygun olmadığı kararı alınmıştır. Bu dönemde okullarda okutulan kitapların ve uygulanan programın içeriklerine öğrencilerin zihinsel gelişimine ve ruhi yönden gelişimine uygun, karakterleri ile milli duygularının harmanlanmasını sağlayacak, geçmişini bilen ve seven bir şekilde geçmişine gerekli önemi verecek düzeyde tarih öğrenmeleri tavsiye edilmiş tarih kitaplarının bu şekilde düzenlenmesi önerilmiştir.

1949 Milli Eğitim Şurası, demokratik eğitimin vurgulanması gereğinin, cinsiyet, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin eşit vatandaş olarak kabul edilmesinin ve okulun organik bir toplum kurumu olmasının okulu çevreleyen tüm sosyal olayları etkilediğini

belirtti. Bu nedenle okul dışı demokrasi eğitimine ve demokrasi eğitimine öncelik verilmesinin önemi dönemin Milli Eğitim Bakanı Dr. Tahsin Banguoğlu ve Bakanlar Kurulu üyeleri tarafından kararlaştırıldı. Bu toplantıda okullarda demokrasi eğitimi verilmesi gerektiği vurgulanırken, ilkokul ikinci yarıyılıda ayrı ayrı okutulan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin ders olarak ve çocuk psikolojisine uygun olarak düzenlenmesi gerektiği vurgulandı. Ortaöğretime ilköğretim okullarında anlayış ve uygulama açısından yaklaşılmalı, iki kurumun paralelliği ve uyumu sağlanmalıdır. Alınan kararlar arasındadır.1962’de toplanan Milli Eğitim Şûrasında Milli Eğitimin amacının iyi vatandaş yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır. Bu kararlar Sosyal Bilgiler dersinin iyi vatandaş yetiştirme amaçları örtüşmektedir.

1974’te yapılan şûrada hemfikir olunan kararlarda Türk Milli Eğitiminin amaçları değerlendirildiğinde ilk hedefinin iyi bir vatandaş yetiştirmek olduğu ve bunu gerçekleştirmek amacıyla Atatürk ilkelerine bağlı, düşüncede hür, ahlaki muhakemede hür yurttaşlar yetiştirerek elde edilebileceği belirtilmiştir. Bu hedefe yönelik olarak Sosyal Bilgiler dersinde öncelikli hedefin iyi bir Türk vatandaşı yetiştirmek olduğu ve bunun için Sosyal Bilgiler dersine önemli görevler düştüğü belirtilmiştir. 1974’te yapılan bu şûradan sonra Sosyal Bilgiler dersi milli eğitim sistemi içerisindeki önemi daha da artmıştır.

1988’de tekrar bir araya gelen Eğitim Şûrasında öğrenciye milli kimliğini kazandırmak amacı ile Türk tarih öğretiminin çok önemli bir yeri olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte öğrencide demokratik anlayışın geliştirilmesi için tarih eğitiminin hayati bir rolü olduğuna dair kararlar alınmıştır.

1996 yılında gerçekleştirilen 15. Milli Eğitim Şûrasında elde edilen kararlara bakıldığında temel eğitim yerine ilköğretim kavramı ilk kez kullanılmıştır. Bunun yanında ilköğretimde sekiz yıl eğitim zorunlu hale getirilmiş ve okullarda mezuniyete dayanarak verilen diplomaların tek tip hale getirilmesi söz konusudur. Sekiz yıllık ilköğretim sisteminin uygulamasına geçilmeden önce tüm ders programlarının bütüncülük ilkesi doğrultusunda güncellenmesi ve ortaokul kademelerinde seçmeli derslerin işlevsel hale gelmesine karar verilmiştir. Buna ek olarak ortaokulu bitirmenin akabinde dokuzuncu sınıfa devam eden öğrencilere yönelik liseye ya da mesleki eğitime yönlendirme senesi olması kararlaştırılmıştır. Devamında 1999 ile 2014 yılları arasında yapılan dört ayrı Milli Eğitim Şûralarında Sosyal Bilgiler programı ile ilgili bir karar alınmadığı görülmektedir.

Son olarak; 1-3 Aralık 2021 tarihinde düzenlenen 20. Milli Eğitim Şurasında ise öne çıkan “temel eğitimde fırsat eşitliği, mesleki eğitimin iyileştirilmesi ve öğretmenlerin mesleki gelişimi” konularında kararlar alınmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde; şûralarda Sosyal Bilgiler ile ilgili doğrudan kararların bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Bunun yerine topluma iyi vatandaş kazandırma, sahip olduğu tarihin bilincinde ve Atatürk ilkelerine bağlı birey yetiştirme gibi konularda ciddi kararlar alınmıştır. Ancak alınan bu ciddi karar maddelerine bakıldığında Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarıyla benzeştiği sonucuna ulaşılabilir. Yapılan bu şûralar genellikle eğitim sisteminde var olan sorunların çözümüne yönelik olduğu da söylenebilir.

Tablo 2.5. Milli Eğitim Şûralarında Sosyal Bilgiler Dersi Açısından Alınan Kararlar

Şûra No	Tarih	Alınan kararlar
1	17-29 Temmuz 1939	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
2	5-21 Şubat 1943	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili doğrudan bir karar alınmamış olup, tarih eğitimine yönelik kararlar göze çarpmaktadır.”
3	2-10 Aralık 1946	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
4	23-31 Ağustos 1949	“Sosyal Bilgiler dersinin konularından demokrasi eğitimi ile ilgili kararlar alınmış olup, doğrudan Sosyal Bilgilere dair bir karar alınmamıştır.”
5	4-14 Şubat 1953	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
6	18-23 Mart 1957	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
7	5-15 Şubat 1962	“Sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarından olan iyi bir vatandaş yetiştirmenin önemine dair kararlar alınmıştır.”
8	28 Eylül 3 Ekim 1970	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
9	24 Haziran 4 Temmuz 1974	“Türk milli eğitiminin amaçlarına yönelik kararlar alınmış olup, Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
10	23-26 Haziran 1981	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
11	8-11 Haziran 1982	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
12	18-22 Haziran 1988	“Tarih eğitimine yönelik kararlar alınmış olup, Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
13	15-19 Ocak 1990	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
14	27-29 Eylül 1993	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
15	13-17 Mayıs 1996	“8 yıllık eğitime geçilmesine yönelik kararlar alınmış olup Sosyal Bilgiler ile ilgili karar alınmamıştır.”
16	13-17 Kasım 1999	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
17	13-17 Kasım 2006	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
18	1-5 Kasım 2010	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
19	2-6 Aralık 2014	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”
20	1-3 Aralık 2021	“Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamıştır.”

Kaynak: Ambarlı, A. (2010). Türkiye’de cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programları (Değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler) ve Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2021). Milli Eğitim Şûra Kararları.

Tablo 2.5 incelendiğinde, 1939 yılından 2021’e kadar düzenlenen 20 Milli Eğitim Şurasında Sosyal Bilgiler ile ilgili doğrudan alınan karar sayısının neredeyse olmadığı; alınan kararların da tarih ve vatandaşlık ile ilgili olduğu söylenebilir.

2.1.5.1. Neden Sosyal Bilgiler?

Sosyal Bilgiler ders içeriğinde yurttaşlık, coğrafya ve tarih konularının oldukça fazla bulunmasından dolayı Sosyal Bilgiler gibi bir derse neden ihtiyaç duyulduğu bu derslerin ayrı ayrı olarak öğrencilere verilir verilemeyeceği tartışma konusu haline gelmiştir. Bu duruma çözüm getirmek adına Sosyal Bilgiler dersinin verilme gerekçeleri Güngördü'ye (2001) göre şu şekilde sıralanabilir. Bilimsel sınıflama, öğrencilerin gelişim düzeyleri (7-15 yaş aralığındaki çocuklar) dikkate alındığında Sosyal Bilgilerin içeriğindeki disiplinlerin ayrı ayrı okutulması yetişkinler için makul olsa da zihinsel ve kişisel gelişimini tamamlama aşamasında olan küçük çocuklar için bu pek gerçekçi bir yaklaşım değildir. Dahası ilköğretim ve ortaokulların akademik anlamda uzman yetiştiren görevleri olmadığı için bu kurumlarda Sosyal Bilgiler dersinin içeriğindeki tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi gibi alanlarda gereğinden fazla ayrıntıya girilmesi öğrenciye fayda yerine zarar verme riski vardır. Diğer taraftan günümüzde insanlarla ilişkimiz birçok farklı neden ve sonucun etkisi altında bulunmaktadır. Bundan dolayı toplumsal hayata ve sorunlara bakışımız tek taraflı değil çok taraflı açılardan ele alınıp çözümlenmesi gerekiyor. Bu alışkanlığın kazandırılması için öğrencinin okulda sorunları bir bütün olarak ele alan çözümler aramasını sağlamalıdır. Aynı zamanda bireyin ya da ait olduğu toplumun yaşamış olduğu sosyal ve tarihsel olaylar, yaşandığı dönem ve coğrafya ile beraber değerlendirilmelidir. Bu durum Sosyal Bilgiler dersinin en önemli gerekçelerindedir (Güngördü, 2001). Bundan dolayı ilköğretim ve ortaokul düzeylerinde tarih, yurttaşlık bilgisi ve coğrafya yerine Sosyal Bilgiler dersi gerekli görülmüştür.

2.1.5.2. Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler İlişkisi

Sosyal bilimler, dünyanın ve yaşamın insani ve sosyal yönlerini inceleyen bir grup akademik disiplinin adıdır. Türkiye'de bazen sözel bilimler olarak da anılırlar. Niteliksel ve niceliksel yöntemler de dâhil olmak üzere, sosyal, sanat ve beşeri bilimlerin insanlığı incelemek için kullandığı çeşitli bilimsel yöntemleri kullanır. Disiplinler arası dalların yaygınlaşması ve sosyal ve sosyal olmayan bilimler arasındaki çizgilerin bulanıklaşmasına nöropsikoloji örnek teşkil edebilir. İnsanın çeşitli etkileşimler yoluyla oluşturduğu bir sosyal değeri doğal olmak üzere iki ortamı vardır. Bu nedenle bilimi iki ana başlık altında toplamak mümkündür; insanın doğa ve fiziksel dünya ile ilişkisini inceleyen doğa bilimleri ve diğer insanlarla ve insan gruplarıyla olan ilişkilerini inceleyen sosyal bilimler. Bu temel bilimlerin farklı ama birbiriyle ilişkili alanları vardır.

Sönmez (1998) sosyal bilimleri, insan tarafından üretilen gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, sosyal bilimler insan yapımı gerçeklikle ilgilenir. Gerçek, insan yapımı sosyal fenomenler, kişinin diğer kişi ve kurumlarla etkileşiminden kaynaklanan olaylar olarak değerlendirilebilir. Sosyal bilimler genellikle insan ilişkilerini inceleyen ve insan davranışlarıyla ilgilenen disiplinlerden oluşur. Sosyal bilimler, gruplar halinde insan faaliyetlerine odaklanır. Amacı, insan anlayışını geliştirmektir. Bu konuda Özbek'te "Sosyal bilimlerin temel amacı birbirine bağımlı, global bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır" (Özbek, 2015) şeklinde ifade etmiştir.

İnsanların ve toplumların devamlı bir gelişim ve değişim süreci içerisinde olması, karmaşık sorunların oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. "Toplum içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçları ile toplumun beklentileri arasındaki dengeyi kurmak için sosyal bilimler bireylere gerekli bilgi ve becerileri kazandırmada önemli görevleri yerine getirmektedir (Çetin, 2003, s. 175). Aynı zamanda "sosyal bilimlerin değişimi ve sürekliliği inceliyor olması, bireyi toplumsallaştırma amacı güden eğitimde, sosyal bilimlerin etkin bir yer kazanmasına yol açmış ve eğitimin hem bir sosyal bilim dalı hem de sosyal bilimlerin uygulama alanı durumuna gelmesi Sosyal Bilgiler kavramını meydana getirmiştir" (Çetin, 2003, s. 175). Diğer taraftan Sönmez'de sosyal bilimleri "insan tarafından üretilen gerçekle kanıtlanmaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgiler" (Sönmez, 1998, s. 2) olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda sosyal bilimler; insan tarafından oluşturulan gerçek olaylar, toplumsal olgular, bireyin kişi ve kurumlarla etkileşimi sonucu oluşan bilimler olarak ele alınabilir.

Sosyal hayatı yöneten ilkeler sosyal bilimin konusu olabilir, ancak her sosyal bilimin kendine özgü ilke ve tezleri Sosyal Bilgiler alanına giremez. Sosyal Bilgiler derslerinde ilkokul çocuğunun zihinsel gelişimine göre gerçekler aktarılmalıdır. Bireyin sosyal ve fiziksel çevresinin ve bu çevreyle olan ilişkilerinin sosyal-bilimsel olarak araştırılmasında tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisinin yanı sıra bireysel düzeyde diğer sosyal bilimler de kullanılabilir. Örneğin ailede geçimimizi nasıl sağladığımıza gelince, öğrenci düzeyinde ekonomiye giriliyor. Sosyal diploma programı, konuların ve boyutların öğretiminde sosyal bilimlerden daha fazla kullanılmaktadır ve vatandaşlık eğitimine özel bir vurgu yaparak ilkokul çağında yürütülmektedir. Sosyal bilimlerde, disiplinler arası ve bütünleşik bir eğitim

programı aracılığıyla vatandaşlık kavramının geliştirilmesine vurgu yapılmıştır. Sosyal bilimler ise ayrı disiplinler olarak öğretilir ve lise ve üniversitelerde yapılır. Sosyal bilimler insan ilişkilerini incelerken; Sosyal Bilgiler, okul temelli bir eğitim programıdır ve demokratik bir düzende yurttaşlık eğitimi programının bir parçası olarak insan ilişkilerine odaklanır. Buradan da anlaşılacağı gibi sosyal bilimler, Sosyal Bilgilerin temelini oluşturmaktadır (İnan, 2014).

Ders programı olarak Sosyal Bilgiler terimi, sosyal bilim içeriği temelinde oluşturulan birimleri içeren lisans programını belirtmek için kullanılır. Sosyal Bilgiler, sosyal bilimlerden öğretim amacıyla seçilen ve ilköğretim öğrencilerinin düzeyine göre hazırlanmış konulardan oluşur. Sosyal Bilgiler dersi, toplumların geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki siyasi, ekonomik, kültürel ve ekolojik sorunlarının yanı sıra bunları çözmeye yönelik eğitim ve öğretime odaklanır. Bu yönüyle Sosyal Bilgiler dersleri ilköğretim düzeyinde özel bir rol oynamaktadır. Sosyal Bilgiler öğretimi de günümüz sorunlarının altında yatan olumsuzlukların tarihsel boyutunu göstererek, geleceğin daha iyi planlanmasına katkı sağlar. Bu anlamda öğrencilerin gelecekteki yaşamlarından itibaren sosyal, ekonomik ve politik kurumlara katılımlarıyla ilgili sorunlarını çözmelerine yardımcı olur.

2.1.5.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Yeri ve Önemi

İnsanın doğası ve özellikleri hakkında insanın toplumsal bir varlık olduğunu belirten çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Örneğin, “Her insan asgari iki boyutludur: Herkesin kendisini temsil eden bir “ben”i, mensup olduğu grup veya topluluğu temsil eden bir “biz”i vardır. Gerçekte insan, ancak diğer insanlarla birlikte yaşamaya ve karşılıklı ilişkide bulunmaya başlamakla esas karakterini ve insanlığını kazanmaktadır” (Ergün, 1994, s. 23). Diğer taraftan “İnsan, sürekli olarak bir sosyal çevrenin içinde yaşamakta ve sosyal çevre, insanın yaşaması için anne karnındaki etene (placenta) kadar gerekli olmaktadır. Tabiatı itibarıyla sosyal bir varlık olan insanın içindeki sosyallik onun içinde kuvvetli bir içgüdü veya eğilim olarak bulunmaktadır” (Ergün, 1994, s. 23). Sönmez de (1998) insanın biyolojik, kültürel, toplumsal ve psikolojik bir varlık olarak ele alınması durumunda, onun toplumsallaşması için biyolojik yapısının dışındaki kültürel, toplumsal ve psikolojik boyutlarının da ele alınması gerektiğini belirtir. Çocuğun zihinsel gelişimi tümdengelimden tümevarıma doğrudur. Çocuk erken dönemde bütünü algılar ve onu anlamaya çalışır ama ayrıntılara bu yaşlarda gidemez. Günlük yaşamdaki olgular bir bütünlük gösterir. Bu yüzden ilköğretim çağındaki çocuk, günlük yaşamda karşılaştığı sorunları bir bütünlük içinde

çözmeye çalışır. Bu sorunlara değişik olayların ve olguların etki ettiğini görür ve çok boyutlu düşünmeye başlar. Bu yaşamın en belirgin niteliğidir. “Sosyal Bilimlerdeki sorunların tek nedeni yoktur, tersine o soruna etki eden birçok neden vardır. İşte bu özelliğinden dolayı, öğrencinin olayların pek çok boyutunu görmesi açısından Sosyal Bilgiler önem kazanmaktadır” (Sönmez, 1998, s. 3).

Uzun yıllardan beri karmaşık ve kaotik hale gelen sorunların, her geçen gün artan bir biçimde, dünyanın sosyal yapısını zorladığını belirten Öztürk (2006), daha sonra şu görüşlere yer vermektedir: “Her geçen gün artan bu sorunlar toplumu psikolojik ve fizyolojik bakımdan olumsuz olarak etkilemekte, insanların performansını düşürmektedir. Bu doğrultuda eğitim, çoğu ülkede hala içine düşülen sosyal çıkmazdan kurtulmanın en önemli aracı olarak görülmeye devam etmektedir” (Öztürk, 2006, s. 22). Benzer şekilde Savage ve Armstrong’un (1996) ifade ettiğine göre her türlü eleştiriye rağmen Birleşik Devletler’de yaşayanlar, toplumu değiştirebilecek asıl kurumları okullar olarak görmektedir. Buna benzer bir saptama da Türkiye adına yapılabilir. Mesela Öztürk (2006), eğitimde pek çok aksaklık olmasına karşın Türkiye’nin aydınlık geleceği için eğitime güven duymaya devam ettiğini ayrıca Türkiye’de vatandaşlık eğitimi konusunda mihver bir ders olan Sosyal Bilgilerin bu hususta önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır. Gumpowich, içinde yaşanılan sosyal çevrenin insanın düşüncesinin ve kültürünün kaynağı olduğu görüşünü savunmaktadır (Ergün, 1994, s. 24). Rossiter (1999) de “Eğer ki birey inanç ve değerlerinde tam anlamıyla netliğe sahip değilse ya da bunlarda bir belirsizlik varsa, başkalarının değerlerini ve bakış açılarını almaya daha meyilli olacaktır” (Rossiter, 1999, s. 25) demektedir.

Diğer taraftan Treske (2006) de yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle, aşırı rekabet ortamının ortaya çıktığını ve medyanın yeni buluşlara yöneldiğini, bu durumda ise bireyin enformasyon bombardımanı altında kaldığını ifade etmektedir. Tereske (2006) bunu “Ayrıca, maruz kaldığı mesajı nasıl değerlendireceği konusunda bilinçli, kendisine sunulan, hatta bazen sunulmayan metni/mesajı eleştirel bakış açısı ile değerlendirebilen bireyin, özellikle de çocuk ve gençlerin iletişim araçlarından etkilenmesi de doğal olarak farklı olacaktır.” (s. 8) şeklinde ifade etmektedir. Öğrencilerin olayları farklı boyutları ile görebilmesi, karar verebilmeleri ve farklı becerilerini geliştirmeyi amaçlayan Sosyal Bilgiler dersi birçok açıdan önem arz etmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi, toplumsal kimliğin öğrencide oluşmasında ve öğrenciyi hayata hazırlamada hayati bir görev görmektedir.

2.1.5.4. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı

Sosyal Bilgiler, eğitim alanının yarattığı bir kavramdır. Bu multidisipliner alan, eğitim sürecinde sosyal bilimler alanındaki kavramsal ve bilimsel gerçekleri dikkate alarak, bireyin toplum içinde gelişmesini ve yetiştirilmesini amaçlar. Sosyal Bilgiler, “Kanıt dayalı, ilişki kurma ve buna bağlı olarak ulaşılan bilgileri toplumsal gerçekler ışığında tanımlamaktır” (Sönmez, 1998, s. 2). Toplumsal gerçekler, toplumsal yaşamı kontrol eden veya düzenleyen her türlü olay veya durum olabilir. Örneğin, “bireyin yaşam döngüsü içerisinde kullandığı ve zorunda hissettiği, bireyin daha mutlu daha rahat ve yeteneklerini açığa çıkartacak şekilde geliştirebilmesini sağlayacak her türlü toplumsal ilişki ve olgular bu kavramın ihtivasında yer alabilir. Bu açıdan düşünüldüğünde Sosyal Bilgiler dersi felsefe ve diğer tüm etkinliklerin bir kesişim alanıdır” (Sönmez, 1998, s. 40).

Buradan hareketle Sosyal Bilgiler dersi birçok disiplinden öz olarak seçilmiş, öğrencilerin kişisel gelişim düzeylerine uygun olarak belirlenmiş öğretim konularını kapsamaktadır. Yani Sosyal Bilgiler multidisipliner ve disiplinler arası bir eğitim alanıdır. Öte yandan Sosyal Bilgiler en önemli gaye olarak bireyleri hayata etkin ve üretken olarak hazırlamayı hedefler. Bu sebeple Sosyal Bilgiler alanının en temel iki özelliğinden biri disiplinler arası yaklaşıma bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşan bir bilim olmasıdır. İkinci olarak da toplumu oluşturan bireylerin vatandaş yeterliliklerini edinmesini sağlamaktır (Sönmez, 1998, s. 40).

2.1.5.5. Sosyal Bilgiler Dersinin Amaçları

2.1.5.5.1. Evrensel Amaçları: Dünyanın birçok yerinde eğitim alanında görev yapan öğretmenlerin öğrencilerin karar alma alışkanlıklarının nasıl değiştirilebileceği konusunda farklı yaklaşımlara sahiptir. ABD’de bulunan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi, (NCSS) bu konuda ortak bir karara varılabilmesi için kılavuz niteliğinde müfredatlar hazırlamıştır. Bahsi geçen bu müfredatlarda Sosyal Bilgiler eğitimcilerinin temel manada dört beceri üzerine yoğunlaşmaları gerektiğini önermektedir. Bu öneriler dikkate alındığında genel geçer olarak eğitime uyum sağlamış, tutarlı bir yaklaşım kazanılmış olacağını öngörmektedirler. Ayrıca bahsi geçen dört beceri sayesinde bireyler bilgiyi kendi zihin süzgeçlerinden geçirerek özümseyebilecek ve toplumsal hayata uygulayarak buna uygun kararlar alabileceklerdir (Barth ve Demirtaş, 1997, s. 12). Demokrasiyi düstur edinmiş bir toplumun vatandaşlarında bulunması elzem olan dört beceri şu şekildedir (Öztürk ve Otluoğlu, 2002, s. 8):

Bilgi edinme: Demokrasinin hâkim olduğu bir toplumda yaşayan birey ihtiyaç duyduğu bilgiye tek bir kaynaktan edinmek yerine birçok kaynaktan edinebilmelidir. Bununla birlikte elde ettiği bilgiyi nasıl işlemesi gerektiğini bilmeli ve yaşantısına adapte edebilmelidir. Birey olarak almış olduğu kararların sağlıklı, olaylar karşısında bulmuş olduğu çözümlerin gerçekçi ve kalıcı olabilmesi için özellikle bu becerilerini geliştirmesi gerekmektedir.

Bilgiyi İşleme: Elde etmiş olduğu bilgiyi kendi akıl süzgecinden geçirme ve gerçek hayatta kullanabilmesi için lazım geleni yapması olarak tanımlanabilir. En önemli rasyonel işlem yapma sistemleri yansıtıcı (reflektif) düşünme, problem çözüme, soruşturma ve özelden genele veya genelden özele düşünme, bilimsel yöntem, eleştirel düşünmedir. Bahsi geçen düşünme çeşitleri en temel manası ile doğru, uygun ve gerçek olanı belirlemek amacıyla ortaya çıkmıştır.

İnanç ve Değerleri İnceleme: Bireyin gerçek dünyaya ait inançlarını ve bunlara hangi değerleri atfettiklerini bilmesi sonucunda bütün bunların kendisine faydasının ve zararının ne olduğunun farkına varmasına yardımcı olur. Bireyin sahip olduğu değerlerin davranışlarına kılavuz olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bahsi geçen beceri kendini bilmeyi öğrenmek olarak açıklanabilir.

Katılım: Demokratik bir toplumda yaşayan bireyin ödevlerinden olan demokratik süreçlerde rol alma ve toplumsal hayatın bir parçası olarak sosyal görevlerini yerine getirme becerisi bilgiye ulaşma, bilgiyi kazanma, bilgiyi işleme ve değerleri inceleme becerilerinin getirileri oranında başarılı olabilir. Bu sebeple eğitim kurumları gerçek yaşama hazırlama konusunda bir model haline getirilmelidir (Öztürk ve Otluoğlu, 2002, s. 15).

2.1.5.5.2. Ulusal Amaçları: 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun ikinci maddesine göre Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçları meydana getirilmiştir (MEB, 2006, s. 1). Buna göre Türk milli eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini:

1. Anayasa'da ifade edilen Atatürk ilke ve inkılaplarına ve Atatürk milliyetçiliğine bağlı kalır; Türk halkının milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini benimsemek, korumak ve geliştirmek; ailesini, vatanını ve insanını seven ve hep övmeye çalışan; İnsan haklarına ve Anayasa'nın temel ilkelerine dayalı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde ve gereği gibi davranmış vatandaşlar yetiştirmek,

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygular açısından dengeli ve sağlıklı kişilik ve karakter, özgür ve bilimsel düşünce, geniş dünya görüşü, insan haklarına saygı, kişiliğe ve girişimciliğe saygı, sosyal sorumluluk sahibi, yaratıcı ve üretken insanlar olarak yapıcı eğitim,

3. İlgî, yetenek ve yeteneklerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranış ve birlikte çalışma yollarını edinerek, onları mutlu edecek ve toplumdaki mutluluğu artıracak bir mesleğe sahip olmalarını sağlayarak hayata hazırlamak;

4. Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; Öte yandan, ulusal birlik ve bütünlük içinde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak, Türk insanını çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve hak eden bir ortağı haline getirmeyi amaçlar. Bu düzenlemelere dayalı olarak 1998 ilköğretim müfredatının genel amaçlarına uygun olarak, bu derste öğrenciler; vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları, toplumda birbiri ile olan ilişkileri, çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri ve son olarak ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden gelişim sağlamaları hedeflenir (MEB, 2006, s. 3).

Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biri evrensel nitelikte olan etkin yurttaş yetiştirmektir. Eğitimciler bu amaca yönelik olarak eğitimlerini programlarken ulusal hedefleri de ihmal etmeden öğretimlerini gerçekleştirirler. Günümüz dünyasında teknoloji ve bilim alanında bir küreselleşme olgusunun hızlı bir şekilde gerçekleştiği aşıkardır. Ancak günümüz toplumlarında sadece bilim ve teknoloji değil kültür de bir küreselleşme olgusu ile karşı karşıyadır. Özellikle son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojisindeki ilerlemeler kültürel değişimi de hızlandırmıştır. Bu durumun olumlu yönleri olduğu kadar olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Öncelikli olarak güçlü olan yani baskın olan kültür, kendisinden daha zayıf kültürü etkisi altına alarak onu yönlendirebilir. Ya da yok edebilir. Bu tehlike karşısında Sosyal Bilgiler eğitime ve öğretmenlerine önemli bir misyon yüklenmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler ulusal düzeyde kültürlerin hayatta kalması ve gelişimini sürdürebilmesi açısından oldukça önemli bir yapıya sahiptir (Öztürk ve Otluoğlu, 2002, s. 12).

2.1.6. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları (2005 ve 2017 Arası)

İlköğretim okullarının dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarında uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı, 1998 yılının nisan ayında yayınlanan 2487 sayılı Tebliğler Dergisi ile yürürlüğe konulmuştur. Talim ve Terbiye Kurulu Sosyal Bilgiler dersi öğretim programını Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersi programına göre farklı bir şekilde sunmuştur. Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ana başlıklara ayrılarak ve detaylandırılarak, öğretmene planlama, amaç yazma, hedef belirleme ve ders işleme tekniği açısından kolaylık sağlayacak tarzda genişletilmiştir. İlgili Tebliğler Dergisinde program sunumu şu ana başlıklarda toplanmıştır:

1. Türk Milli Eğitiminin amaçları (1739 sayılı kanuna göre)
2. Programın uygulanması ile ilgili amaçlar.
3. Genel amaçlar.
4. Özel amaçlar.

5. Atatürkçülükle ilgili konuların yer alacağı üniteler.
6. Sosyal Bilgiler dersinde kullanılacak araç ve gereçler.

Tebliğler Dergisindeki program sunumu ana başlıkları dışında 21. maddesi de şöyledir: (Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları ve Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik): *Sosyal etkinlik kapsamında yakın çevre, yurt içi ve yurt dışına gözlem-inceleme-araştırma veya kültürel, turizm ve ziyaret amaçlı geziler düzenlenebilir.*

Okullarda okutulan günümüz Sosyal Bilgiler dersinde; coğrafya, tarih ve vatandaşlık konuları ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ancak bireyin sosyal ve fiziksel çevresi ve bu çevre ile ilişkisinin incelenmesinde bu üç ders konusunun bir kısmı ele alınırken, mevcut konuların birleştirilmesi şeklinde olmayacaktır (Ambarlı, 2010).

2.1.6.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Temel Yaklaşımı

Bilgi, tarihin her döneminde önemli olmakla birlikte günümüzde çok daha önemli bir hale gelmiştir. Bilgiyi üretmek ve kullanmak yaşadığımız çağda inkâr edilemeyen bir üstlük olup bilginin erişiminde, kullanılmasında ve donanımlı insan gücünün yetiştirilmesinde eğitim sistemi önemli bir yere sahiptir. Sosyal Bilgiler dersi programı da bu anlayış doğrultusunda birtakım hedeflere sahiptir (MEB, 2005). Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. “Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.”
2. “Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.”
3. “Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.”
4. “Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.”
5. “Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı, mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.”
6. “Milli kimliği merkeze alarak evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.”
7. “Öğrencilerin kendi örf ve adetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâki, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.”
8. “Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarının bilincinde olan ve yerine getiren bireyler olarak yetişmesini amaçlar.”
9. “Öğrencilerin sosyal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.”
10. “Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına imkan sağlar.”
11. “Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır”.
12. “Periyodik olarak öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye imkan sağlar.”

2.1.6.2. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Tüm dünyada bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişim ve gelişimi; Türkiye'de de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, toplumsal cinsiyet alanında, bilgi teknolojisinde, iş gücünün niteliğinde, yerleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmek mümkündür. Tüm bu değişim ve gelişimleri eğitim sistemine ve programlarına yansıtma bir zorunluluk hâline gelmiştir (MEB, 2005). Bunun için program değişikliğinde, Sosyal Bilgiler dersinin temel vizyonu MEB tarafından şöyle belirtilmiştir:

21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren) sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir (MEB, 2005).

Bu açıklamaya dayalı olarak MEB, Sosyal Bilgiler dersinin temel amacını, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamalarını ve öğrencilere bu bilgi birikimini yaşama geçirilebilecek donanımlar kazandırmayı amaçlamak olarak belirtilmiştir (MEB, 2005).

Türkiye'de 1998'e kadar uygulanan SBDÖP, felsefi temeller bakımından ABD'deki SBDÖP ile benzerlik göstermiştir. Fakat iki ülke arasındaki öğretim yaşantıları arasında genellikle farklılıklar olmuştur. Programın ilkelerindeki çağdaşlıkla Türkiye'deki programların içeriğinin bağdaşmayacak şekilde gereksiz bilgi yığılmasından oluşması bu farklılıkların nedenlerinden birisi olmuştur. Bunun gibi sebeplerden dolayı Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış, 2004 yılında ilköğretimde yeni bir program oluşturulmuştur (Öztürk, Dilek, 2004, s. 75). 1998 ve 2005 Sosyal SBDÖP karşılaştırıldığında, 2005 SBDÖP'nin yeni anlayışlara sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle 2005 SBDÖP "*Davranışçı*" bir nitelik sergileyen önceki programlardan farklı olarak "*Yapılandırmacı*" öğrenme kuramı temel alınarak hazırlanmıştır (Gültekin, Gürdoğan Bayır ve Göz, 2013, s. 326). Milli Eğitim Bakanlığı, 2004 yılında ilk ve orta öğretim programlarının yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar başlatmıştır. 2004–2005 öğretim yılında Ankara, Bolu, Hatay, İzmir, Kocaeli ve Van illerinde; 1-5. sınıflar için fen ve teknoloji, Sosyal Bilgiler, hayat bilgisi, matematik ile Türkçe derslerine ilişkin hazırlanan yeni programların pilot uygulanmasına başlanmıştır (Yalnız, 2007, s. 95).

2.1.6.3. Yapılandırmacı Eğitim Anlayışı ve 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Bireylerin kendi yaşantıları sonucunda bilgilerini ve zihinsel süreçlerini oluşturdukları yaklaşıma yapılandırmacı yaklaşım denir. Bireyler önceden edindikleri bilgilere göre yeni bilgileri kendileri yapılandırır. Verilen bilgileri her birey farklı şekilde yapılandırır (Yılmaz, 2011). Eski bir Çin atasözü olan “*Bana söylersen unutturum, gösterirsen hatırlarım ama yaptırırsan anlarım.*” yapılandırmacı yaklaşımda öğrencinin konumunu anlaması, verilen problemi çözümlenmesi ve yorum yapması için aktif katılımını açıklamaya en iyi örnektir. Yapılandırmacı anlayışı benimseyen öğretmen, öğrencilerin yaratıcı becerilerini ortaya çıkararak, ilgilerini harekete geçirerek onların derse daha etkin katılımlarını sağlayabilir (Gömlüksiz ve Elaldı, 2011). Yapılandırmacı yaklaşımın benimsendiği eğitim ortamlarındaki öğrenciler geleneksel yöntemlerin uygulandığı eğitim ortamlarına göre daha başarılıdır.

Yapılandırmacı yaklaşımın hemen hemen tüm öğrenme kuramlarından ve düşünme biçimlerinden etkilendiğine değinen Erden ve Akman (2001, s. 171), bu anlayışın etkileri program geliştirme yaklaşımına ve öğretim ilkelerine de yansıdığını eklemiştir. Öğretme, bireylerde öğrenmenin sağlanması amacıyla yapılan tüm faaliyetlerdir. Yapılandırmacılıkta bireyin kendisine sunulan bilgiyi olduğu gibi alması değil, kendi zihin dünyasında anlamlandırması beklenir. Birey önceki deneyimleri, bilgileri, hazır bulunuşluk düzeyi ve algılama şekillerine göre verilen bilgiyi kendi şemasına uygun kaydeder. Aslında yapılandırmacı eğitim anlayışı öğrencinin öğrenmesini esas alan bir yaklaşımdır. Öğrenci bilgiyi pasif alan, tekrarlayan, ezberleyen değil; bilgiyi üreten, yapılandıran ve anlamlandırandır. Öğrenci yeni öğrendiği bilgileri eski bilgiler ile harmanlayarak bir bütün oluşturabilir, bilgiyi yeniden yapılandırabilir.

Yapılandırmacı eğitim anlayışında öğrencilerden beklenenler ise Yılmaz (2011) tarafından şöyle sıralanmaktadır. Bu program öğrencilerde araştırma ve merak duygusunu ortaya çıkarmasına, kendi yaşantıları ile öğrenmesine, bilgiyi kendine göre oluşturmasına, kendine sunulan bilgilere eleştirci ve sorgulayıcı bakabilmesine katkı sağlayacaktır. Aynı şekilde öğrencinin öğrenmeye karşı daha istekli olmasını ve kendi öğrenmesinden kendisinin sorumlu olduğu bilincine varmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan yapılandırmacı öğrenme ortamında öğrenci eğitim sürecinde bilginin pasif alıcısı değil, aktif, katılımcısı olarak görülmektedir. Bu yaklaşımda öğrencinin teknolojik kaynakları kullanarak kendisinin bilgiye ilk elden ulaşmasına ve çevresiyle iyi bir etkileşim içerisinde olmasına da önemli vurgular yapılmaktadır (Yılmaz 2011).

Sürekli değişerek çoğalan bilgi birikimi, çocukların gelişim ve öğrenmesiyle ilgili ortaya çıkan yeni durumlar SBDÖP'nin sürekli geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Doğanay, 2004). Bu doğrultuda 2005 SBDÖP'de bir anlayış değişikliğine gidilmiş ve yapılandırmacı eğitim anlayışı benimsenmiştir. 2005 öncesi programların yetersizliği, teknolojik imkânların çok fazla yer bulamaması ve günün ihtiyaçlarını karşılayamaması düşüncelerinden hareketle hazırlanan 2005 SBDÖP; öğrencileri toplumsal hayatta etkin ve üst düzey düşünme becerileri aktif olarak kullanan bireyler olarak yetiştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca 2005 programı toplumsal hayatta yaşanan değişim ve gelişimler doğrultusunda Sosyal Bilgilerin de bunlara ayak uydurmasının kaçınılmaz olduğunu ve yeni programın işlerliğini sürekli denetim altında tutarak görülen aksaklıkların giderilmesi gerektiğini kabul etmektedir (Dinç ve Doğan, 2010).

2005 önceki SBDÖP'de davranışçı anlayış hâkimken 2005 yıl ile birlikte program yapılandırmacı anlayış temeli üzerine inşa edilmiştir. Yılmaz'a (2011) göre, 2005 SBDÖP temel alınan bu yaklaşım ile bireyin ön yaşantıları, bilgi ve inanç düzeyi dikkate alınır. Öğretmeden ziyade öğrenme önemlidir. Yani öğrenciler bilginin pasif alıcısı değil, sürece etkin şekilde katılırlar. Böylelikle öğrenciler hem daha iyi öğrenir hem de öğrenmekten haz alır. Ayrıca bu yapılandırmacı anlayışında öğrenci, öğrenme sürecinde aktif olduğunda kendi öğrenmesini de zihnine uygun bir şekilde planlayıp yapılandırabilecektir. Eski bilgiler ile yeni bilgiler arasında bağlantı sağlanarak zihinde anlamlı öğrenmeler gerçekleşir. Bu anlamlı öğrenme de ihtiyaç duyulduğunda tekrar tekrar kullanılabilir. Ersoy ve Kaya'ya (2009) göre de yapılandırmacı anlayışa dayalı Sosyal Bilgiler eğitiminde öğretmenlerin öğrencilere etkili rehberlik yapması öğrencilerin başarısını artırabilecektir.

2.1.6.4. 2015 Sosyal Bilgiler Taslak Programı

Bilim ve teknolojideki baş döndürücü gelişmeler, bireyin önceki yıllara göre daha karmaşık problemlerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Bunların çözümü için birden çok disiplinin bulgularından yararlanılması ve disiplinler arası anlayışın benimsenmesi önemli görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere insan ilişkileri ve vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için disiplinler arası yaklaşımdan yola çıkarak tarih, coğrafya, ekonomi, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, antropoloji, arkeoloji, psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerin kaynaştırılmasıyla oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler öğrencilerin kişisel, ailevi, bölgesel, ulusal ve küresel konularla ilgili bilgi, beceri ve değer edinmeleri ile günlük hayatlarında doğru ve mantıklı kararlar almalarına katkı sağlar. Bu bilgileri dikkate alarak MEB (2015) Sosyal Bilgileri şu şekilde tanımlamaktadır: Sosyal Bilgiler etkin ve üretken bireyler

yetiştirmek, öğrencilerin insani ilişkilerini ve vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla sosyal bilimleri kaynaştıran bir ilköğretim dersidir (MEB, 2015). Bilindiği gibi 2005 SBDÖP yapılandırmacı eğitim anlayışıyla şekillendirilmiştir. Programı geliştirenler, zaman içerisinde yapılan düzenlemeler ve eklemelerle programı sürekli değiştirme ve yenileme ihtiyacı hissetmektedir. Çünkü bilimsel ve teknoloji alanındaki hızlı değişim süreci, bilginin çok yoğun bir şekilde yeniden oluşturulmasına sebep olmaktadır. Bunun için ülkeler, bu hızlı süreçte eğitim programlarını yeniden gözden geçirerek güncel tutmaktadırlar. 2015 SBDÖP de bu sürecin önemli bir parçası olarak kendini yenileme ihtiyacı hissetmiştir. Bu bilgiler ışığında, 2015 yılında Sosyal Bilgiler Öğretim Programının geliştirilmesi sürecinde, şu üç temel kaynak esas alınmıştır (MEB, 2015):

1. Toplumun ihtiyaçları
2. Öğrencilerin yaşantıları
3. Sosyal bilim disiplinleri

Toplumun ihtiyaçları açısından düşünöldüğünde, yalnızca bugünün ihtiyaçları değil, öğrencilerin yetişkin hayatlarını sürdüreceklere ileri yıllardaki ihtiyaçları da dikkate alınmak istenmiştir. Bilgi ve teknoloji alanındaki hızlı değişimler, toplumsal ve kültürel değişimi bölgesel boyuttan küresel bir boyuta taşıymıştır. Bu hızlı dönüşüm muhtemelen teknolojinin artan bir hızla gelişmesi şeklinde devam edecektir. Öğrencileri böylesine bir dünyaya hazırlamak, Sosyal Bilgiler dersinin temel amaçlarındandır (MEB, 2015). Böylece Sosyal Bilgiler Öğretim Programında öğrencilere bilgilerin doğrudan aktarılması yerine, bilgi ile birlikte beceri ve değerlerin kazandırılması hedeflenmiştir (MEB, 2015). Milli Eğitim Bakanlığı, 2005 programından önce dört temel amaca vurgu yapmıştı. Bu amaçlara bakıldığında; *toplumsal bakımdan, kişisel bakımdan, insanlık münasebetleri bakımından ve ekonomik hayat bakımından* şeklinde yapılandırılmıştır. Ancak 2015 SBDÖP’de, üç önemli ihtiyacı göz önünde bulundurarak bu ihtiyaçlara dayalı, sekiz amaç oluşturulmuştur. Özellikle bu ihtiyaçlar, toplumsal, bireysel ve sosyal bilim disiplinleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Muhtemelen bunun sebebi, diğer sosyal bilim disiplinlerinde meydana gelen gelişmelerin programa yeterli bir şekilde yansıtılmadığından olabilir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı bu eksiklikleri fark ederek programı yeniden değerlendirmeye karar vermiştir. Bunun sonucunda, “*Sosyal bilim alanındaki ihtiyaçlar*” şeklinde yeni bütüncül bir yaklaşım anlayışıyla oluşturulmuştur. 2015 SBDÖP taslağı hazırlanırken öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaştıkları durumlar ve sorunlardan hareket edilmiştir. Küreselleşmenin gün geçtikçe daha çok hissedildiği bir dünyada

öğrencilerin farklı mekânlar, toplumlar ve kültürlerle etkileşimi de dikkate alınarak içerik yönünden yerelden küresele doğru bir denge oluşturulmaktadır (MEB, 2015). 2015 taslak SBDÖP, etkin vatandaş yetiştirme amacına uygun bir şekilde işe koşulmuştur. Ayrıca geleceğin ihtiyaçları bugün ve geçmiş tarafından da şekillendirileceği için SBDÖP oluşturulmasında geçmiş, şimdi ve gelecek dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Geçmişe dönük hayat ve değerlerin oluşumu kendi perspektifinde yorumlanırken, bunların bugüne taşınma süreci ve değişimi eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu süreç sonucunda öğrencilerin kendileri ve toplum için iyi bir gelecek tasarımları sağlanmaya çalışılmıştır (MEB, 2015).

2.1.6.5. 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı

Türkiye’de 2005’ten beri devam eden öğretim programlarında geliştirme ve güncelleme çalışmaları 2015–2016 eğitim öğretim yılı sonunda süreç sonlandırılmıştır. Türkiye’de elli bir öğretim programından biri olan SBDÖP’de öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler doğrultusunda çağın gerekliliklerini, ferdin ve toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yenilenmiştir (TTKB, 2017).

2017 SBDÖP’de ilk göze çarpan yirmi dokuz sayfalık sade bir yapısı olmasıdır. 2017 programı, önceki programda (2005) yer alan öğrenme alanları, değer ve beceri sayısı bakımından pek farklılık göstermemiştir. Fakat 2005 SBDÖP’ye yön veren ve programda üzerinde durulan “yapılandırmacı anlayış” kavramına 2017 programı içinde rastlanılmamıştır (MEB, 2018). Zira Tay’a (2017) göre 2005 ve 2017 SBDÖP’nin yaklaşım olarak birbirine benzediği ve bu bağlamda her iki programın da öğrenci merkezli olduğu, toplu öğretim ve tematik yaklaşımı benimsediği ifade edilmektedir. Bununla birlikte son gelişmeler dikkate alınarak hazırlanan 2017 SBDÖP’de önemli değişiklikler bulunsa da programın yapılandırmacı yapısı, kazanım temelli modeli, aktif öğrenme özelliği, öğreneni merkeze alan bakış açısı varlığını korumaktadır (Sözen ve Ada, 2018).

Diğer taraftan farklılıklar konusunda 2017 SBDÖP’de, 2005 programında olduğu gibi ünite isimlerine yer verilmemiş bunun yerine sadece öğrenme alanları belirtilmiştir. Ünitelerin adlandırılması ise kitap yazarlarının tercihine bırakılmıştır. 2017 SBDÖP’de öncekilerden farklı olarak öğretmen kılavuz kitapları yayınlanmamıştır (MEB, 2018). Yine 2017 SBDÖP’de disiplinler arası bir yapıda yedi öğrenme alanının oluşturulduğu görülmektedir. Bunlar kısaca şu şekildedir (MEB, 2018, ss. 11-12):

Birey ve toplum: Bu öğrenme alanında temel olarak *ben* ve *biz* olma süreçleri ele alınmıştır. Bireyin kendini gerçekleştirme ve karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilmesi çok önemlidir. Ayrıca bu öğrenme alanında öğrenciler *ben* ve *biz* olma süreçlerini etkileyen

(mekânsal, tarihî ve kültürel) etkenleri de değerlendirme fırsatı yakalayarak millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına varmaları hedeflenmektedir.

Kültür ve miras: Bu öğrenme alanı, tarih odaklı olmasının yanında kültür ve kültürel mirası da hedef alır. Ayrıca bu öğrenme alanında Türk kültürünün dünya kültür mirasının zenginleşmesindeki etkileri öğrencilere kavratılır.

İnsanlar, yerler ve çevreler: Bu öğrenme alanı temelde coğrafya odaklıdır. Bu öğrenme alanında öğrencilere gerekli temel mekânsal bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Bilim, teknoloji ve toplum: Bu öğrenme alanında öğrencilerin bilim ve teknolojiye geliştirmeleri ve bu geliştirmelerin toplumsal hayattaki etkilerini kavramalarını sağlayarak onlara bilgiye ulaşmada teknolojiyi kullanma becerisi kazandırmak hedeflenmektedir.

Üretim, dağıtım ve tüketim: Bu öğrenme alanında genel olarak öğrencilerin girişimci ve bilinçli tüketici becerilerinin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca öğrencilerin ilgi duyduğu mesleklerin özelliklerini bilmesi hedeflenmektedir.

Etkin vatandaşlık: Öncelikle bu öğrenme alanı 2005 programından farklı olarak oluşturulmuş olup sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk çerçevesinde etkin vatandaşlık kavramına odaklanmaktadır.

Küresel bağlantılar: Bu öğrenme alanında dünya gündemini takip edebilen, karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilen etkin ve sorumlu Türk vatandaşları yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

2017 SBDÖP’de yeni öğrenme olarak getirilen etkin vatandaşlık öğrenme alanı, sosyoloji ve siyaset bilimlerini temel alarak grup, kurum, sosyal örgütler, devlet, sosyal düzen, katılım ve vatandaşlık kavramları çerçevesinde yaşadığımız yerdeki grup, kurum ve sosyal örgütlerin oluşumu, işlevi ve rolü nedir, gibi sorulara yanıt arar. Daha önceki 2005 SBDÖP’de yer alan *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanı da *etkin vatandaşlık* olarak güncellenmiştir. “Sosyoloji, psikoloji, hukuk, siyaset bilimi ve vatandaşlık bilgisini temel aldığı belirtilen *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanında çevremizdeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütlerin rolü, oluşumu ile gelişimi ve toplumsal düzen, etkin vatandaş ve katılım konuları vurgulanmıştır” (MEB, 2005, ss. 97-98). “Yine 2005 programının güç, yönetim ve toplum öğrenme alanına ait açıklama kısmında katılım, demokratik yaşam ve bireylerin sorumlulukları konularına değinilmiştir” (MEB, 2005, s. 98; 2006, s. 65). Bu iki öğrenme alanına ait tanımlardan hareketle bahsi geçen öğrenme alanlarına has kazanımların 2017 SBDÖP’deki *etkin vatandaşlık* öğrenme alanındaki

kazanımların yarısını oluşturmaktadır. Bu durumda önceki programlarda var olan öğrenme alanlarının bahsi geçen aktif vatandaşlık adı altında birleştirildiği söylenebilir. Kazanımlar gözden geçirildiğinde 2005 programındaki *güç, yönetim ve toplum* öğrenme alanına ait sekiz adet kazanımın (SB 5.6.2.; SB 5.6.4.; SB 6.6.1.; SB 6.6.2.; SB 6.6.3.; SB 6.6.6.; SB7.6.1. ve SB 7.6.3) yeni öğretim programındaki *etkin vatandaşlık* öğrenme alanına aktarıldığı görülmektedir. Örneğin;

- “Anayasanın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin nitelikleri ile ilgili uygulamalara toplum hayatından örnekler verir.” (2005 Program, altıncı sınıf, Güç, yönetim ve toplum) SB 7.6.3. “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.” (2017 programı, Etkin vatandaşlık).

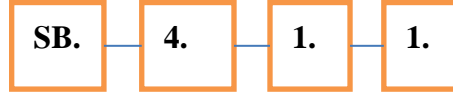
Bununla birlikte ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıflarda verilen ve 2017 programından isim olarak çıkarılan gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler öğrenme alanındaki iki kazanımın (SB 4.6.3. ve SB 5.6.1.) yeni programda aynı sınıf düzeylerinde etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer aldığı belirlenmiştir.

- “Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerir” (2005 programı, dördüncü sınıf, gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler). SB 4.6.3. *Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerir* (2017 programı, dördüncü sınıf, etkin vatandaşlık).

Öğrenme alanlarının yanında 2017 SBDÖP’nin kazandırılması hedeflenen becerilerde de değişikliğe gidilmiştir. Bunlar: “Araştırma, çevre okuryazarlığı, öz denetim, politik okuryazarlık, dijital okuryazarlık, konum analizi, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, iş birliği, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, iletişim, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, karar verme, mekân algılama, problem çözme, sosyal katılım, medya okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yenilikçi düşünme ve zaman ve kronolojiyi algılama” olarak belirlenmiştir (MEB, 2018).

Görüldüğü üzere 2017 SBDÖP’de “okuryazarlık” becerilerinde bir artış olmuş; 2005 SBDÖP’de olmayan, dikkat çeken bir beceri olan “öz denetim” programa dâhil edilmiştir. Öz denetim, bir beceri olmasının yanı sıra Türkiye’deki öğretim programlarının tümünde öğretilmesi hedeflenen on kök değerden de biri olduğunu söylemek isabetli olacaktır (MEB, 2017).

2005 SBDÖP öğretiminde detaylı bir şekilde yer verilen kavramların (dördüncü ve beşinci sınıflarda yüz yirmi bir; altıncı ve yedinci sınıflarda yüz otuz bir adet temel kavram) 2017 SBDÖP’de yer aldığı söylemek güçtür (MEB, 2005; 2018). 2017 SBDÖP’nin sadeliği kazanım sayılarına da yansımıştır. 2005 SBDÖP’ye göre kazanım sayılarında gözle görülür bir azalma yaşanmıştır. Kazanımlar, 2017 SBDÖP’nin içinde sistematik bir yapıda numaralandırılmıştır (bkz. Şekil 2.1).

Şekil 2.1. 2017 SBDÖP’de Yer Alan Kazanımların Numaralandırılması (MEB, 2018)

Şekil 2.1 incelendiğinde, sırasıyla “SB.” Sosyal Bilgiler Dersini, “4.” kazanımın hangi sınıfa ait olduğunu, “1.” kazanımın hangi öğrenme alanına ait olduğunu ve son sıradaki “1.” ise kazanım numarasını temsil etmektedir. 2017 SBDÖP’de yapılan bu numaralandırma da “SB.4.1.1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanımı göstermektedir (MEB, 2018). Başka bir ifade ile Sosyal Bilgiler dersinin dördüncü sınıflarındaki “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer alan ilk kazanım gösterilmektedir. Bununla birlikte 2005 SBDÖP’deki kazanımlardan bazıları yapılan ufak değişikliklerle 2017 SBDÖP’de yerini korunmuş ve kısa bir şekilde açıklanmıştır (bkz. Tablo 2.6).

Tablo 2. 6.2005 ve 2017 SBDÖP Kazanımlarından Bir Kısım ve Bunların Açıklamaları

Sınıf düzeyi	Öğrenme alanı	2005 programı Kazanım	2017 programı Kazanım	Açıklamalar bölümü
4. sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	“Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir.” “Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir.”	“Bölgesindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşim üzerindeki etkilerini ilişkilendirir.”	“Nüfusun dağılışına etki eden faktörler üzerinde durulur. İnsanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterilir.”
	Kültür ve miras	“Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.”	“Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.”	“Destan, yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanır.”
5. sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	“Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’deki iklim tiplerinin dağılışında, konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar.”	“Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.”	“Türkiye’nin yer şekilleri, yükselti, iklim gibi fiziki özelliklerine dair haritalar verilir.”
	Küresel bağlantılar	“Ülkemizin diğer ülkelerle ekonomik ilişkilerini, kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından değerlendirir.”	“Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.”	“Kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından ele alınır.”

Kaynak: MEB (2005;2018)

Tablo 2.6’da görüldüğü üzere, 2005 SBDÖP’de verilen kazanımlardan birkaçı 2017 SBDÖP’ye ufak değişiklikler ile aktarılmış, birkaçı da kazanıma atfedilen açıklamalar bölümünde verilmiştir. Bununla birlikte 2017 SBDÖP, ilkokul kademesinde dördüncü sınıfa aktarılan toplam üç kazanım 2017 SBDÖP ortaokul kademesinde beşinci sınıf düzeyine; ortaokul kademesinde beşinci sınıf düzeyine aktarılan beş kazanımdan ikisi ise ortaokul kademesinde altıncı sınıf düzeyine, bir tanesi ortaokul yedinci sınıfa transfer edilmiş, iki farklı kazanım da aynı sınıfta farklı öğrenme alanlarına transfer edilmiştir. 2005 SBDÖP ortaokul altıncı sınıfta yer alan dokuz kazanımdan, üçü ortaokul beşinci sınıf düzeyine, biri de aynı sınıf düzeyinde yer alan diğer öğrenme alanlarına aktarılmıştır. 2005 SBDÖP’de yer alan bir kazanım ortaokul kademesi yedinci sınıfta yer alırken, 2017 SBDÖP’de altıncı sınıfta kendine yer bulmuştur. Diğer taraftan 2005 SBDÖP’de yer alan bazı kazanımların ise 2017 SBDÖP’de bir kazanım başlığı altında birleştirilmiştir (bkz. Tablo 2.7 ve Tablo 2.8)

Tablo 2.7. 2005 SBDÖP Bazı Kazanımların 2017 SBDÖP'deki Tek Bir Kazanımda Birleştirildiği Kazanımlar

Sınıf düzeyi	Öğrenme Alanı	2005 programı	2017 programı
		Kazanımlar	Kazanımlar
4. sınıf	Üretim dağıtım ve Tüketim	“İstek ve ihtiyaçlarını ayırt eder. İhtiyaçlarından hareket ederek insanların temel ihtiyaçları hakkında çıkarımlarda bulunur. Mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirir.”	“İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.”
4. sınıf	Güç, Yönetim ve Toplum	“Yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanır. Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklar.”	“Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.”
5. sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	“Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir. Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır.”	“Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.”
6. sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	“Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’de görülen iklim türlerinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye’deki iklim tiplerinin dağılışında, konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar.”	“Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.”
7. sınıf	Birey ve toplum	“Doğru bilgi alma hakkı, düşüncüyü açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı farkederek Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar.”	“İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.”
7. sınıf	Kültür ve miras	“Osmanlı- Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi farkederek. Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir.”	“Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.”
7. sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	“Görsel materyaller ve verilerden yararlanarak Türkiye’de nüfusun dağılışının neden ve sonuçlarını tartışır.” “Tablo ve grafiklerden yararlanarak, ülkemiz nüfusunun özellikleri ile ilgili verileri yorumlar.”	“Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar.”
7. sınıf	Üretim dağıtım ve tüketim	“Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiğikazandırmada rol oynayan kurumları tanır.” “Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.”	“Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.”

Kaynak: MEB (2005;2018)

2005 ile 2017 öğretim programları kıyaslandığında Atatürk veya Atatürkçülük ile alakalı 2005 öğretim programında kendisine yer bulan toplam yedi tane kazanım 2017 programından çıkarılmıştır. 2017 programında Atatürk ya da Atatürkçülük konusuna değinilen sadece bir adet kazanım vardır. Bu da “*SB.7.6.2. Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkıları açıklar.*” kazanımıdır (MEB, 2005; 2018).

Son olarak Sosyal Bilgiler dersinde ayrı bir önemi olan ve diğer derslere nazaran daha önemli görülen değerler de (Nesbitt ve Henderson, 2003) beklenildiği gibi 2017 SBDÖP’de yer verilmiştir. Değerler, Sosyal Bilgiler dersinin önemli bir ögesidir. Bu önem, A.B.D. Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) tarafından “Sosyal Bilgiler değer meselelerinden ne kaçabilir ne de kaçmalıdır.” şeklinde vurgulanmıştır (NCSS, 1979). Bu durum Sosyal Bilgiler ile değer öğretimi arasında çok yakın bir ilişki olduğunu açıkça göstermektedir. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi’nin Sosyal Bilgiler öğretmenleri için hazırladığı standartlar içerisinde “Sosyal Bilgiler öğretiminin ve öğreniminin değerlere dayalı olduğunda, Sosyal Bilgiler de daha güçlü olacaktır.” (NCSS, 2002, s. 13) açıklaması bu ilişkiyi güçlü bir şekilde vurgulamaktadır. O halde “değerlerin” olmadığı bir Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilgilerin de olmadığı “değer öğretiminden” söz etmek güçtür.

Nitekim 2017 SBDÖP’de öğretilmesi amaçlanan “adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik” on sekiz değer belirlenmiştir. Ancak değerlerin kazandırılması konusunda ise becerilerde olduğu gibi “Bu öğrenme alanı işlenirken saygı ve sorumluluk gibi değerlerle kanıt kullanma, zaman ve kronolojiyi algılama ile empati kurma gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.” (MEB, 2018) şeklinde kısa bir açıklama yapılmış, “nasıl” öğretileceğine ilişkin detay verilmemiştir.

2.1.7. Türkiye’deki Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Sosyal Bilgiler Dersi

2.1.7.1. FATİH Projesi

Günümüzde teknolojik olanakların her geçen gün hızla gelişmesi eğitimde yeni teknolojilerin kullanım alanlarını artırmıştır. Yeni teknolojiler, eğitim ortamlarına uyarlanarak öğrenci başarısına dönük çalışmalar artırılmaya çalışılmıştır (Yılmaz, Savaş ve Bozan, 2019). Teknoloji artık hayatımızın her alanında kullanılmaktadır. Teknoloji kullanımı o kadar yaygınlaşmıştır ki her kesimden büyük kitleleri etkilemektedir. İnternetin bu kadar yaygınlaşması, her türlü bilginin hızlı bir şekilde yayılmasına etki etmiş ve hayatımıza “sosyal medya” kavramının girmesinde etkili olmuştur (Aydın ve Çelik, 2016). Bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanlığı, okullardaki teknolojik olanakları geliştirmek ve eğitimde fırsat eşitliği oluşturmak için 2010 yılı Aralık ayında Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesini başlatmıştır. Bu proje Milli Eğitim Bakanlığı ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı arasında imzalanan “İş Birliği

Protokolü” ile yürürlüğe girmiş ve değişik kamu kurumları ile koordineli yürütülerek beş yıllık bir sürede tamamlanması planlanmıştır.

FATİH Projesi 2012 yılında 17 il ve 52 okulda pilot uygulamaya başlanmıştır. Proje kapsamında okullardaki tüm sınıflara akıllı (etkileşimli) tahta gönderilmesi, öğretmen ve öğrencilere de tablet verilmesi planlanmıştır. Dağıtılan tabletlerin dersler ile ilgili içeriklerle donatılması ve bu içeriklerin öğrencilerin baskın zekâ alanlarına, farklı öğrenme stillerine göre düzenlenmesi planlanmıştır.

Okulların akıllı tahta ve materyallerle donatılması, öğretmenlerin sınıflarında teknoloji kullanımının artırılması, ders kitaplarının içeriğinin dijital teknoloji ile entegre edilmesi, tablet ve bilgisayarlara ders kitaplarının içerik ve videolarının yüklenmesi, derslere yönelik dijital materyallerin artırılması, eğitim materyallerinin uzaktan erişime (internet yoluyla) açılması FATİH projesi'nin amaçlarındandır. Bu projenin sahada en önemli uygulayıcısı olacak olan öğretmenler de hizmet içi eğitime alınmışlardır.

FATİH Projesi gibi projeler dünyanın farklı ülkelerinde de yürütülmektedir. Bu projelerin uygulama aşamaları ve yürütülme şekilleri farklı olsa da amaçlarının öğretimin kalitesini artırmak, öğrencilerin akademik başarılarını daha üst seviyelere çıkarmak olduğu söylenebilir. Teknolojinin gelişmesi ve yeni teknolojilerin kullanımının artması ile eğitimin farklı bir yöne doğru evrildiği söylenebilir.

Teknoloji kullanımı, öğrencileri öğrenme sürecine odaklanmaya teşvik eden önemli bir bileşendir. Böylece öğrencilerin motivasyonları ve özgüvenleri artar, daha iyi bilişsel beceriler ortaya çıkar (Heafner, 2004). Eğitim öğretim içeriklerinin öğrencilere sanal ortamda sunulması ve bunların aktif şekilde kullanılması; öğrencileri daha etkin kılarak bilgiye ulaşımı ve öğrenmeyi kolaylaştıracak, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasında da katkı sunacağı (Yörük, 2013) düşünülmektedir.

2.1.7.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Teknoloji Kullanımı

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının hemen hemen tüm öğeleri (öğrenme alanları, kazanımlar, ölçme-değerlendirme araçları ve yöntemleri vs.) bakımından teknolojik olanaklar ile doğrudan ya da dolaylı olarak iç içe olup bunların kullanımının öğretim programında yeterli düzeyde yer almaktadır (Yeşiltaş ve Kaymakçı, 2014). Teknolojik öğelerden destek alındığında da öğrenci başarısının arttığı bilinmektedir. Mesela Keser'in (2012) araştırmasında konuların görsel materyallerle sunulması, bilgisayar destekli eğitim yönteminin uygulandığı öğrenci grubunun akademik başarılarının, klasik öğretim

yönteminin kullanıldığı öğrenci gruplarına göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu bilgisayar destekli eğitimin başarıyı artırdığını ortaya koymaktadır.

Yapılandırmacı yaklaşıma göre öğrencilerin başarısını olumlu yönde etkilemek için teknoloji ağırlıklı farklı öğretim yöntemlerinin kullanmak önemlidir. Ayrıca geçmişten gelen geleneksel yönteme göre farkındalık da oluşturmaktadır. Yöntem ve tekniklerin farklı olması, öğrencinin bilginin tam merkezinde olması ve öğretmenin bir rehber konumunda olması öğretim sürecinde istenilen hedeflere daha iyi ulaştıracaktır (Taş ve Düz, 2016).

FATİH Projesi ile okullara gönderilen akıllı (etkileşimli) tahtalar diğer derslerde aktif kullanıldığı gibi Sosyal Bilgiler dersinde de aktif kullanılmaktadır. Akıllı tahtanın Sosyal Bilgiler dersinde kullanımının öğrencilerde görsel ve işitsel zekâyı geliştirdiği ve öğrenmede kalıcılığı sağladığı söylenebilir. Karaca'nın (2018) çalışmasında, derslerde akıllı tahta kullanımının öğrenme ortamına zenginlik kattığı, öğrencilerin derse karşı dikkat ve isteklerini artırdığı, birçok öğretim materyali anlamında ekonomiklik sağladığı, soyut konuların öğretiminde etkili bir yardımcı kaynak olduğu; bunların yanı sıra etkileşimli tahtanın fazla kullanılmasının öğretmeni pasif hale getirdiği, öğretmenlerin akıllı tahta teknolojisine dair teknik bilgilerinin istenilen düzeyde olmadığı gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan akıllı tahta ve diğer teknolojik araç-gereç kullanmanın öğrencilerin ders başarılarını olumlu yönde etkilediğini gösteren çalışmalar da vardır. Mesela akıllı tahtaların öğrenme ortamlarında potansiyel kullanım alanlarının ve etkili uygulanmalarının incelendiği araştırmada (Adıgüzel, vd., 2011), bu teknolojilerin doğru kullanılması durumunda öğretmene ders esnasında esneklik kazandırarak dersin işleniş hızını atırdığı belirtilmiştir. Bir diğer çalışmada Genesi (2009), akıllı tahtaların öğrencilerin dikkatini uzun süre tuttuğunu, daha yoğun odaklanmalarını sağladığını ve motivasyonunu artırdığını raporlamıştır. Bunların dışında akıllı tahtaların eğitim ortamlarında pek çok avantaj sağladığını Baydaş ve diğerlerinin (2011), Bulut ve Koçoğlu'nun (2012), Kaya ve Aydın'ın (2011), Taş ve Düz'ün (2016) ve son olarak Karakuş ve Karakuş'un (2017) çalışmalarında da ifade edilmiştir.

Akıllı tahtaların sınıflarda etkin kullanımının dışında öğrenciler evlerinde ve diğer okul dışı ortamlarda da tablet ve bilgisayar kullanmaktadır. Bu tablet ve bilgisayar kullanım oranlarının artması okul başarısını bazen olumsuz etkilemesinin yanında vakit kaybına neden olduğu, beden ve ruh sağlığını olumsuz etkilediği çalışmalar ile ortaya konmuştur (Demirer, Çintaş Yıldız ve Sünbül, 2011; Elmas vd., 2015).

Alanyazın incelendiğinde, Türkiye’de tablet bilgisayarların eğitim ortamlarında kullanılması ve eğitsel potansiyelinin araştırılması ile ilgili bilimsel çalışmalar FATİH Projesi ile birlikte ivme kazanmıştır. Yapılan çalışmalarda tablet ve uygulamalarının herhangi bir konuyu öğretmede yardımcı olduğu ve birtakım öğretim çıktılarına etkisi (kazanım, başarı vb.) ile daha çok öğretmen ve öğrencilerin tablet bilgisayarlarla ilgili görüş ve tutumlarını belirlemeye odaklanmışlardır. Uluslararası alanyazında da benzer bir eğilim ve yoğunlaşma olduğu görülmektedir (Özkale ve Koç, 2014).

Bütün bu çalışmalara rağmen FATİH Projesinin planlanan şekilde yürümediği için belirlenen hedeflere kısmen ulaşılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminin önemli bir yatırımı olan böyle büyük bir projenin bütünüyle tamamlanmasa bile kısmen de olsa imkânlar dâhilinde basamak basamak tamamlanması daha kolay olacaktır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarıyla ilgili yapılmış yerli ve yabancı araştırmalara yer verilmiştir. Önce yabancı araştırmalar sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler ders öğretim programıyla ilgili yurt dışında yapılan çalışmalardan biri olan Nadeau’nun (2017) çalışmasında önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Nadeau bu çalışmada on bir öğretmenin hesap verebilirlik çağında program reformunun en son aşaması olan ve temel olarak halk eğitiminin manzarasını yeniden şekillendiren Ortak Temel Kurum Standartları’nın ilköğretim Sosyal Bilgiler programı arasındaki uyum algılarını incelemiştir. Vaka çalışmasına dayalı araştırmanın verileri, iki yarı yapılandırılmış görüşme formu ve doküman analizi yoluyla toplanmıştır. Çalışma bulgularına göre, uyum algılarının öğretmenler arasında farklılık gösterdiği görülmüştür. Bunun altında yatan dinamikler de yetersiz öğretim süresi ve içerik bilgisi eksikliğinin ve bölgesel düzeydeki profesyonel desteğin yetersiz olması şeklinde belirtilmiştir. Öğretmenler, tarihsel düşünme ve üst düzey düşünme gibi düşünme becerilerinin yöntemleri ile Ortak Temel’in İngilizce/Dil Sanatları standartları ve bölge sosyal bilgiler müfredatı arasındaki algılarının benzer olduğuna değinilmiştir. Ayrıca yetersiz öğretim süresine rağmen öğretmenler, Sosyal Bilgilerin bir öğretim önceliği olması gerektiğine inanmış ve disiplinler arası yaklaşımlarla Sosyal Bilgileri dâhil edebilmişlerdir. Araştırma sonucunda, öğretim zamanının ve kaynaklarının kullanımının iyileştirilmesi önerilmiştir.

Lambert (2018) tarafından doküman analizine dayalı yapılan çalışmada, Ontario Sosyal Bilgiler programının sosyal adalet sorunlarını nasıl ele aldığı incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre, sosyal adaletle ilgili çok fazla kavram olmasına rağmen, 2013 Ontario Sosyal

Bilgiler programının Kanada'da tarihi ve sosyal ilişkileri beyaza boyayan önyargı biçimlerinin hakimiyetinde olduğunu göstermiştir.

Chimbunde ve Kgari-Masondo'nun (2020) çalışmasında, öğretmenlerin yeni Zimbabwe 2015-2022 Sosyal Bilgiler programını uygularken karşılaştıkları zorlukların kökenini Ubuntu felsefesi (insanların birbirine bağlılık ve ilişkilerine odaklanan insancıl bir anlayış) bağlılık anlayışından yararlanarak incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel paradigmada yer alan yorumlayıcı bir vaka çalışması olarak oluşturulan araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşmeler ve Odak Grup Tartışması yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Zimbabwe'deki kentsel, büyüme noktası, kırsal, yatılı, çiftlik ve misyon okullarından seçilen 12 öğretmen oluşturmuştur. Öğretmenlerin, programın kademeli olarak uygulanmasından dolayı ortaya çıkan keskin zorluklarla: Sosyal Bilgiler içeriğinin Afrika kültürünü yansıtmaması ve uygulayıcılar arasındaki zayıf ilişkiler nedeniyle problemler yaşandığına değinilmiştir. Çalışma, eğitimsel değişikliklerin, öğretmenlerin seslerinin duyulduğu, içinde bulunduğu topluluk bağlamında konumlandırılması ihtiyacını açıklamaktadır. Araştırma sonucunda, program tasarımı ve geliştirmede toplum odaklı bir yaklaşımın kullanılması, öğretmenlerin program geliştiriciler olarak katılımı ve okullarda insan ilişkilerinin daha iyi eğitim politikaları ve uygulamalarıyla beslenmesi önerilmiştir.

Olawumi, Adu ve Adu'nun (2021) çalışmasında, Nijerya'daki ulusal kalkınmanın gelişiminde Sosyal Bilgiler eğitim programının rollerine odaklanılmıştır. Mevcut sosyal bilgiler programının ulusal kalkınmadaki rollerini ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin uygulamada karşılaştığı zorluklar incelenmiştir. Çalışmada, öğrencinin kendini geliştirmesi ve ulusal kalkınma için öğrencilere problem çözme, eleştirel düşünme, ahlak ve karakter eğitiminin yaşamın erken evrelerinde öğretilmesi gerektiğine değinilmiştir. Nijerya toplumunu ele alan bu çalışmada, gençlerin ulusal kalkınmanın aracı olduğu ve Nijerya'daki gençlerin doğru becerileri (problem çözme gibi), değerleri ve tutumları edindikleri takdirde ulusal kalkınmaya ulaşabileceği sonucuna varılmıştır. Araştırma sonucunda, hükümetin Sosyal Bilgiler programını güvensizlik, adam kaçırma ve diğer ahlaki konuları mevcut gerçekler doğrultusunda gözden geçirmesi için program uzmanlarından oluşan bir komite oluşturması önerilmiştir.

Türkiye'de SBDÖP'ye yönelik yapılan araştırmalar incelendiğinde farklı alanlarda farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Kimi araştırmalarda 2005 SBDÖP belli alanlarda daha etkili ve açıklayıcı olduğu öne çıkarken; başka alanlarda da 2017 SBDÖP daha sade,

açıklayıcı ve daha sınırlayıcı olduğu görülmektedir. Literatürde rastlanan araştırmalar şu şekildedir:

Tay'ın (2017) 2005 ve 2017 SBDÖP'yi karşılaştırmalı olarak incelediği araştırmasında; 2005 SBDÖP'nin bir vizyonu varken 2017 SBDÖP'de de vizyona karşılık gelebilecek temel bir felsefesinin yer aldığını ortaya koymaktadır. 2005 programı tematik anlayışa; 2017 yılı programı tematik gibi görünse de ünite anlayışına sahip olduğu, her iki programda da hedeflerin yer aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca 2005 programına göre 2017 programının kazanım ve öğrenme alanları sayısında bir düşüş olduğuna dikkat çekilmiştir. Dahası, bazı öğrenme alanlarının adlarında değişiklik yaşandığı araştırmacılar tarafından raporlanmıştır.

Koçoğlu ve Aydın (2017), çalışmalarında elde ettikleri özellik, beceri ve değerlerdeki farklılığın 2005 programında olduğu gibi 2017 programında da en belirgin özellik olduğunu belirtmişlerdir. Fakat 2017 programında yer alan medya, dijital ve finansal becerilerin adeta çarpıcı bir uyarıcı olduğuna dikkat çekmişlerdir. Araştırmanın göze çarpan sonuçlarından biri, okuma yazma temelli becerileri destekleyen öğrenme alanlarından biri olan "Etkin Vatandaşlık Öğrenme Alanının" olmasıdır. Her yönüyle aktif ve demokratik bir vatandaş yetiştirmeyi esas alan Sosyal Bilgilerde medya, dijital ve finansal okuryazarlık becerileri günümüz dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca bu yeterliklerin 2017 öğretim programında yer alması, Sosyal Bilgiler öğretim programının 2005 öğretim programına göre niteliksel bir gelişimin göstergesi olduğunu göstermektedir.

Polat (2018) araştırmasında, 2005 yılından sonra dünyadaki gelişmelere paralel olarak eğitimde yenileme çalışmalarının devam ettiğine ve yeni Sosyal Bilgiler müfredatının 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren güncellenerek yürürlüğe girdiğine değinmiştir. Çalışmanın sonuçlarında; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrenci merkezli yöntem ve tekniklerin kullanımına yönelik tutumlarının cinsiyet ve eğitim durumu değişkenlerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Ayrıca Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin direnç ve maliyetlere inanma alt boyutlarında öğrenci merkezli öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanımına yönelik tutumlarının kıdeme bağlı olarak alt yaş grubu lehine anlamlı şekilde farklılaştığı; yaş değişkeni kullanılarak maliyetlere olan inancın alt yaş grubundaki öğretmenler lehine farklılaştığı tespit edilmiştir.

Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenler özellikle 2017 SBDÖP'nin uygulanması, müfredatın öğrenci seviyesine uygun olmaması, müfredatın yoğun olması, öğretim programlarının yetersizliği gibi konuları mercek altına

alınmıştır. Ders saatlerinin sayısı, ders kitaplarının yetersizliği, ön uygulama yapılmadan programın uygulamaya konulması programın pilot uygulama gibi nedenlerden dolayı sıkıntılı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sorunların aşılabilmesi için program konularının sadeleştirilmesine, ders saatlerinin artırılmasına, program oluşturulurken bölgesel farklılıkların dikkate alınmasına ve kılavuz kitaplarının yeniden hazırlanmasına ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda müfredat değişikliğinin kademeli veya pilot olarak uygulanması durumunda öğretmenlerin yetersiz kaldığı konularda hizmet içi eğitim verilmesinin ve eksikliklerin giderilerek programın daha işlevsel hale getirilmesinin önemli olacağına değinilmiştir.

Güler'in (2018) çalışmasında, 2005 SBDÖP ve 2017 SBDÖP'de yer alan kazanımlar ve hedefler karşılaştırıldığında, kazanımların ve hedeflerin günlük yaşama uygunluğu ile ilgili, her iki programın da günlük yaşama uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle mekân kavramı, coğrafya kavramı, ekonomik ve kültürel faaliyetler hakkındaki konularda, öğrencilerin çevrelerinden bilgiler edinebildiği sonucuna varılmıştır. Kazanımların ve hedeflerin açık ve anlaşılır olması ile ilgili çoğunlukla 2017 SBDÖP daha anlaşılır olduğu ancak kazanımların ifade edilmesinde, gereğinden fazla kelime kullanıldığı ve bunu özellikle sınıf defterlerini doldurma konusunda düzensizlik yarattığı sonucuna varılmıştır. Kazanımların ve hedeflerin öğrenci seviyesine uygunluğu konusunda ise bazı kazanımların öğrenci seviyesine uygun olduğu fakat bazı kazanımların ise gittikçe basitleştirildiği sonucuna varılmıştır. Kazanımların ve hedeflerin toplumun ve öğrencilerin beklentilerini karşılaması konusunda da genel olarak her iki programın, toplumun ve öğrencilerin beklentilerini yeterince karşılamadığı görülmüştür. Kazanımlarda ve hedeflerde millî ve manevî değerlerin var olup olmaması ile ilgili, 2017 SBDÖP'de, bazı alanlarda millî ve manevî değerlere yer verildiği sonucuna varılırken bazı alanlarda gerekli önemin verilmediği sonucuna varılmıştır. Konu ve kazanımlarda herhangi bir değişiklik olup olmaması konusunda ise bazı kazanımların sınıflar arası olarak değiştiği, altıncı sınıftan uygarlıklar konu ve kazanımlarının çıkartılarak beşinci sınıflara alındığı, beşinci sınıfta bulunan Atatürkçülük konu ve kazanımlarının kaldırıldığı tespit edilmiştir.

Filoğlu'nun (2018) çalışmasında, mekânı algılama becerisinde kız öğrenciler erkek öğrencilere göre "Ortamda oluşan nesnelere fark edip özelliklerini renk, şekil yönünden" daha iyi ifade edebilirlerken; erkek öğrenciler kız öğrencilere göre basit tabloları daha iyi okuyabilmekteler. Ayrıca etüt merkezine gitme, babanın eğitim durumu ve not ortalaması değişkenine göre de anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. "Zaman ve kronolojiyi algılama,

sosyal katılım, tarihsel empati, gözlem, değişim ve sürekliliği algılama” gibi becerilerin yilsonu ortalamasına göre anlamlı farklılıklara rastlanmıştır. Sosyal katılım becerisinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre spor içerikli faaliyetlere daha çok katıldığı, derslerde alan becerilerine yönelik etkinlik yapan öğrenciler eğlence içerikli faaliyetlere daha çok katıldıkları ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan derslerde alan becerilerine yönelik etkinlik yapmayan öğrencilerin insan haklarına ve demokrasiye daha çok saygı duyduğu (Filoğlu, 2018) bu araştırmanın bir başka sonucudur.

Otuz, Görkaş-Kayabaşı ve Ekici'nin (2018) çalışmalarının sonuçlarına göre; 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının beceri boyutunda en fazla *Matematiksel Yetkinlik ve Bilim Teknolojide Temel Yetkinliklere* yer verildiği ama *sağlıklı yaşam, liderlik, sanatsal ifade ve yaratıcılık* becerilerinin programda yer verilmediği tespit edilmiştir. Bunların ise program içerisinde yer alması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çoban ve Akşit (2018) yaptıkları çalışmada, 2005 SBDÖP’de hedeflenen temel kavramların programda net bir şekilde ifade edildiğini ve ayrıntılı olarak açıklandığını ancak 2017 programında bunların listelenmediğini ifade etmişlerdir. 2017 programında kavram öğretiminin önemine birkaç cümle ile değinilse de 2017 programında kavram öğretiminin arka plana taşındığı söylenebilir. Günlük yaşantılar yoluyla öğrenme genellikle kolay ve düşük düzeyde olduğundan birey, aile ve çevre kavramlarını öğrenmekte zorluk çekmez. Ancak okulda öğretilen kavramlar soyutlama ve karmaşıklık açısından daha üst düzeydedir. 2017 SBDÖP’de temel kavramların sınıfta öğretimi yerine kavramların arka plana itilmesi ve bilgi selinin önünün açılması öğrencilerin Sosyal Bilgiler derslerini ezber gibi görmelerine neden olabilir. Ayrıca Sosyal Bilgiler zümre kararlarında da programı yürüten öğretmenler için en endişe verici durumlardan biri içeriğin yoğunluğu olarak raporlanmıştır.

Çelikkaya, Esen ve Kürümoğlu'nun (2018) çalışmalarında, 2005 ve 2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan dördüncü ve beşinci sınıf ders kitaplarındaki Atatürk ve Atatürkçülük konuları mercek altına alınmıştır. 2005 programında bu konuların ilgili ders kitaplarında geçen metinlerin öğretimi desteklemek amacıyla görsel öğelerin fazlasıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. 2017 programında ise dördüncü ve beşinci sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarında görsel temaların yeterince kullanılmadığı görülmüştür. Ayrıca 2005 yılı öncesinde de olan ancak detaylı belirtilmeyen Atatürkçülük konuları 2005 programının farklılıklarındandır. 2005 programı dördüncü ve beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Atatürk ve Atatürkçülük konuları yoğun bir şekilde işlenmesine rağmen 2017 programında bu görülmemektedir. 2005 SBDÖP’de Atatürkçülük açıklamalarına dördüncü sınıfta yüz yirmi

dokuz temada, beşinci sınıfta yüz altmış beş temada yer verilirken, 2017 SBDÖP dördüncü sınıfta otuz beş temada, beşinci sınıfta dört temada yer verilmiştir. 2017 yılında öğretmen kılavuz kitaplarının kaldırılması ve bu kaldırılmaya paralel olarak da bu kitaplardaki Atatürkçülük ile ilgili uyarılar ve açıklamalar bölümünün kaldırılması bu durumun sebebi olarak gösterebilir. Başka bir neden ise bilgi temasında verilerin çokluğu ya da azlığının diğer temalardaki bulguların sayısını doğrudan etkilemesidir. 2005 SBDÖP’de bilgi temasındaki verilerin çokluğu diğer temaları da doğrudan etkilemekte olup bu durum görsel, söz, etkinlik, belge ve değerlendirme temalarındaki verilerin de artmasını sağlamaktadır. 2017 programında verilerin az olmasının nedeni bilgi temasındaki verilerin yetersizliğinden kaynaklandığı Çelikkaya, Esen ve Kürümoğlu (2018) tarafından ifade edilmiştir.

Bir başka çalışma da Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018) öğretmenlerin yarıdan fazlası Atatürkçülük konularının azaltılmasını olumsuz bir durum olarak görürken, yarıya yakını da azaltılmasını uygun gördüğü sonucuna varmışlardır. Bu durumda öğretmenlerin çoğunun ülkenin kurucusunun unutturulmaması ve öğrencilerin Atatürk’ü hissetmelerinin önemli bir gereklilik olduğunu öne çıkarmışlardır. Öğretmenler ülkenin kurucusunun ve icraatlarının tam olarak öğretilmemesi ile yüzeysel bilgi sahibi olan yüzeysel vatanseverlerin yetiştirileceği kaygısını dile getirmektedirler ve bundan dolayı Atatürkçülük konularının azaltılmasına karşı çıkmaktadırlar. Bu görüşün aksine Atatürkçülük konularının azaltılması düşüncesinde olan öğretmenler de farklı düşünmektedir. Atatürkçülük konularının 8.sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde yeterince yer verilmesi dolayısıyla Sosyal Bilgilerde de Atatürkçülüğün sürekli vurgulanmasının öğrencilerde ilgisizliğe neden olabileceği ve bu sebepten dolayı Sosyal Bilgilerde bu konunun azaltılmasının isabetli olacağına değinilmiştir.

Kara ve Atasoy’un (2018) yaptığı çalışmada, dijital vatandaşlık konusu kapsamlı olarak ele alınmıştır. Dijital vatandaşlık ve alt boyutlarının SBDÖP kazanımları içerisinde yeterince yer verilmediği gibi sınıf düzeyinde ve öğrenme alanlarında yer alan konuların düzensiz dağıldığı araştırma sonuçlarında yer almıştır.

Taş ve Kıroğlu’un (2018) çalışmalarında, 2017 SBDÖP ile ilgili hedeflere ait bulgularda; program hedeflerinin açık ve anlaşılır olduğu, hedeflerin bireye millî, manevi ve evrensel değerleri kazandıracak şekilde hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca programın bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel yönden bir bütün olarak gelişimini ve bilgi, beceri, değer, tutum ve estetik duyarlılık kazanmasını hedeflediği, hedeflerin öğrenciler tarafından

gerçekleştirilebilir nitelikte olduğu ve hedeflerin çağın yönelimlerine uygun olarak belirlendiği sonucuna ulaşmışlardır.

Sözen ve Ada'nın (2018) çalışmalarında, genel olarak 2005 ve 2017 SBDÖP'yi karşılaştırılmıştır. 2017 programının, 2005'teki programa göre daha yalın olduğu ve eski programda yer alan ilişkilendirmeler, etkinlikler ve Atatürkçülük konuları gibi bölümlerin yer almadığı gibi kazanım sayılarında da gözle görülür şekilde bir düşüş yaşandığı tespit edilmiştir.

Turan'ın (2019) çalışmasında, 2017 SBDÖP öğrenme alanlarında farklı disiplinlerle ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Bu disiplinlerin programdaki ağırlıklarını ilk sırada %71,42 oran ile Vatandaşlık ve Sosyoloji disiplinleri; son sırada ise %14,28 oran ile de İnsan Hakları ve Demokrasi, Psikoloji ve Etnografya disiplinleri oluşturduğu ifade edilmiştir.

Çepni, Kılcan ve Palaz'ın (2019) çalışmalarında, 2017 SBDÖP'nin akademisyenler tarafından gelişigüzel hazırlandığı, değerlendirme öğelerinin yeterince açıklanmadığını görülmüştür. Fakat program genel anlamda anlaşılır ve sade bir içeriğe sahip olması, güncelliği yakalaması ve milli-manevi çizgide olması konuları açısından olumlu karşılanmıştır.

Can (2019) tarafından yapılan çalışmada, 2005 ve 2018 SBDÖP amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreçleri ve ölçme değerlendirme boyutları bakımından karşılaştırılmalı incelenmiş ve bunlar araştırmaya katılan yirmi Sosyal Bilgiler öğretmenin görüşleri ile değerlendirilmiştir. 2018 SBDÖP kazanım ve içerik açısından 2005 programına göre oldukça sadeleştirilmiş olduğu; çalışmaya katılan öğretmenlerin de bu sadeleştirmeye olumlu baktıkları fakat 2018 programından çıkartılan bazı kazanımların konular arasında boşluklara neden olduğu araştırmanın sonuçları arasında yer almıştır.

Tonga (2019) tarafından doküman analizine dayalı yapılan çalışmada, 2005 ve 2017 SBDÖP'nin benzerlik ve farklılıkları incelenmiştir. Veriler betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, 2005 SBDÖP'de değinilen kavram öğretimi, ara disiplin ve ders içi ilişkilendirmeler, ara disiplinler ve uyarılar, 2017 programında yer almadığı tespit edilmiştir.

Polat'ın (2020) çalışmasında, 2005 ve 2017 SBDÖP'ye göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Sosyal Bilgiler dördüncü sınıf ders kitapları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Her iki ders kitabının kendimi değerlendiriyorum bölümünde yer alan toplam soru sayılarına bakıldığında; 2014 yılı ders kitabının sekiz ünitesinde toplam yüz on dört sorunun kullanıldığı belirlenmiştir. 2017 yılı programı ders kitabında yedi öğrenme alanında toplam

soru sayısının yüz yetmiş üçe çıktığı belirlenmiştir. 2017 yılı ders kitabındaki ölçme değerlendirme amacıyla hazırlanan soru sayısındaki bu oransal artış olumlu bir özellik olarak düşünülmektedir. Ayrıca ele alınan ders kitaplarının biçimsel özellikler, görsel kaynaklar ve ölçme değerlendirme boyutları bakımından farklı özelliklerinin olduğu ancak bazı benzerlikler de içerdiği araştırmanın sonuçları arasında rapor edilmiştir.

Turan'ın (2020) çalışmasında, 2017 SBDÖP öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Çalışmaya Aksaray ili merkez ve ilçelerinde görev yapan toplam 84 Sosyal Bilgiler öğretmeni katılım sağladığı görülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 2017 SBDÖP'na yaklaşımlarının olumlu olduğu, kazanımların azaltılmış olmasını programın en olumlu ve güçlü, kazanımlar için öngörülen sürelerin yetersiz olmasının ise programın en zayıf ve eksik yönü olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Programa ilişkin en sık dile getirilen öneri ise sosyal bilgiler dersine ayrılan haftalık ders saati miktarının artırılması olmuştur. SBDÖP'nin öğretmenler tarafından yeterli görülme ve benimsenme oranlarını yükseltilmeye çalışılması, bunun için uygulanma sürecinden elde edilen veriler, konuyla ilgili olarak gerçekleştirilmiş araştırma sonuçları ve öğretmenlerin değişiklik önerilerini dikkate alarak programın güncellenmesinin öğretmenlerin öğretim programının tanıma ve uygulama becerilerinin geliştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi önerilmiştir

Danabaş (2020) 1968, 2005 ve 2018 SBDÖP'ye göre hazırlanan ders kitapları doküman analizine göre incelemiştir. Çalışmanın dokümanlarını Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında hazırlanan 4.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmuş ve ders kitapları ait olduğu programa uygunluk, dil ve anlatım, görsel öğeler ve fiziksel özellikleri bakımından karşılaştırılmalı olarak bakılmıştır. Belirlenen ölçütler açısından 2005 ve 2018 SBDÖP'ye göre hazırlanan ders kitaplarının iyi düzeyde; 2018 programına göre hazırlananların ise iyi düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Her üç yıla göre hazırlanan ders kitaplarının fiziksel niteliklerinin ise orta düzeyde olduğu görülmüştür.

Kalaycı ve Baysal'ın (2020) çalışmalarında, 2005 SBDÖP'nin öğretmene kılavuzluk etme konusunda biraz daha iyi olduğu ve daha bilimsel bir anlayışla hazırlandığı tespit edilmiştir. Öte yandan yeni programda da bir programda olması gereken bazı eksiklikler görülmüştür. Bu eksiklikler kazanım sayılarının büyük ölçüde azalması, eğitim durumu boyutunda 2005 programında yer alan ve öğretmene yol gösterici nitelikte olan etkinlik örneklerinin yeni programda kaldırılması, ölçme ve değerlendirme boyutunda 2005

programında yer alan örnek ölçme ve değerlendirme araç ve tanımlarının yeni programdan kaldırılması olarak belirlenmiştir.

Eker (2020) tarafından doküman analizine dayalı olarak 2005 ve 2018 SBDÖP karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Betimsel analiz tekniği ile veriler çözümlenmiştir. 2018 SBDÖP’de 2005 programından farklı olarak; Türkiye Yeterlilik Çerçevesinde sekiz yetkinliğe yer verildiği, kazanım ve öğrenme sayısının azaltıldığı görülmüştür. Ayrıca Her iki programın da öğrenci merkezli ve sürece odaklanan bir yapısı olduğu araştırmanın diğer sonuçları arasında yer almıştır.

Ocak ve Karaman (2021) tarafından 5. sınıf SBDÖP’nin karma yonteme dayalı değerlendirildiği çalışmalarına, on iki Sosyal Bilgiler öğretmeni ile iki yüz otuz üç öğrenci katılım sağlamıştır. Katılım sağlayan öğretmenlerden veriler görüşme yöntemi; öğrencilerden ise anket yoluyla elde edilmiştir. Genel olarak her iki programın kazanım, içerik ve ölçme-değerlendirme boyutları açısından önemli bir farklılık olmadığı; 5. sınıf SBDÖP kazanımlarının öğrencilere uygun olduğu araştırmanın sonuçları arasında yer almıştır.

Ceylan (2021) tarafından, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bugüne kadar (1924 – 2018) olan süreçte Sosyal Bilgiler dersine geliştirilen resmi öğretim programları, Türkiye’deki eğitim programlarının çoğulculuk bakış açısından eleştirel program teorisi yaklaşımı kullanılarak incelenmiştir. Doküman analizine dayalı çalışmanın verilerinin çözümlenmesinde betimsel ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda sosyal sorunlara, çoğulcu değerlere, düşünme becerilerine, bireysel ve bireysel/sosyal farklılıklara ilişkin bulgular elde edilmiştir. Buradan hareketle, başta eğitim araştırmalarına olmak üzere eğitim politikaları geliştirmeye ve programların uygulanmasına dönük öneriler sunulmuştur.

Türkiye’de eğitim sisteminde farklı zamanlarda öğretim programları yenilenmiş, zamanın ruhu ve teknolojik olanaklar yakalanmaya çalışılmıştır. Yapılan değişiklikler ile programların etkililiği ve öğrencilerin akademik başarıları artırılmaya çalışılmıştır. Her yeni program başlangıçta uygulama aşamasında bazı sıkıntıları beraberinde getirirse de zamanla eksiklikler giderilerek programın tam olarak yerleşmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizi ile ilgili açıklamalar yer almıştır. Önce araştırmanın deseni açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Deseni

Bu çalışma, temel nitel araştırma desenine göre yapılandırılmıştır. Nitel araştırmaların tamamı da insanların sosyal yaşamları içerisinde deneyimlerine bağlı olarak anlamları nasıl oluşturdukları ile ilgilidir. Temel nitel araştırmaların öncelikli amacı da bu anlamları açığa çıkarmak ve yorumlamaktır. İnsanlar yaşadıkları dünyayı deneyimledikçe anlamları oluşturur (Merriam, 2015, s. 22). Dolayısıyla, insanların yaşamlarını nasıl yorumladığı, dünyalarını nasıl inşa ettikleri ve deneyimlerine ne anlam kattıkları temel nitel araştırmaların ilgi odağını oluşturmaktadır. “Temel nitel araştırmaların bilim alanlarının tamamında kullanıldığı gibi eğitim alanında da kullanılan en yaygın nitel araştırma biçimlerinden biridir. Temel nitel araştırmalarda veriler; gözlemler, görüşmeler veya doküman analizi yoluyla toplanır” (Merriam, 2015, ss. 22-23).

Diğer taraftan, nitel araştırmalarda genelleme yapmak temel bir amaç olarak görülmez. Bir durumun ya da olayın derinlemesine çalışılması ve önceden fark edilmemiş ilişkilerin sınırlı bir çerçevede ortaya konması daha önemlidir. “Bu anlamda nitel araştırmada amaç, belirli bir içeriğin (bir kültür, bir okul, bir sınıf, bir sosyal katman, bir insanlar grubu, vb.) incelenmesidir” (Yıldırım ve Şimşek, 2003, ss. 37-38). Nitel çalışmalarda çok fazla çeşitlilik olmasına karşın, Kuş (2003) bunların belli bir düzene ve kurala uygun bir şekilde yürütülmesi gerekliliğini ve nicel araştırma kadar yapılaşmış olmasa da bu araştırmanın hiçbir keyfi yolu olmadığını vurgulamıştır. Fakat nitel araştırmaların esnek ve bağlamsal olduğu da bilinmelidir. Nitel araştırma, eleştirel bir titizlik içinde yürütülür ve sürekli kendi özünü titizce kurgular. Yıldırım ve Şimşek de (2003) nitel araştırmayı “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak” (s. 19) tanımlamaktadırlar.

Ayrıca nitel araştırmalarda olgu bilimi (fenomoloji), durum araştırması, etnografya ve gömülü teori (grounded theory) gibi pek çok desen vardır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017; Patton, 1987; Punch, 2005; Silverman, 2018; Sönmez ve Alacapınar, 2014). Bu araştırmada ise ne bir fenomen durumun ne belli bir kültürün

araştırılması ne de bir kuram oluşturma çabası vardır. Çalışmada, ilk olarak 2005 ve 2017 SBDÖP'nin temel öğeleri doküman analizine dayalı olarak karşılaştırılmış ve katılımcı yanıtlarıyla birlikte öğelerin bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ardından ikinci olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 SBDÖP'ına ilişkin görüşlerinden (sözlü ve yazılı) hareketle, her iki programı önceden belirlenen amaçlar, kazanımlar, beceriler, değerler, içerikler (öğrenme alanları), öğrenme durumu ve sınav durumu açısından “nasıl” değerlendirdikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylece hem doküman analizinden hem de yazılı ve sözlü beyanatlardan elde edilen verilerin geçerliliği doğrulanmaya çalışılmıştır. Merriam'ın (2015) belirttiği gibi temel nitel araştırmada temel amaç, bir olguyu, bir süreci ve olguya dayalı olan insanların bakış açıları ile dünya görüşleri, daha da ötesi bu özelliklerin tümünü keşfetmek ve anlamaktır. Bu sebepten dolayı araştırma, temel nitel desen şeklinde yapılandırılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Afyonkarahisar ili genelinde bulunan ortaokullarda görev yapan ve amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt (kriter) örneklem tekniği ile belirlenen gönüllü otuz Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına imkân sağlamaktadır. Araştırmacı seçilen durumlarda doğa ve toplum olaylarını, olgularını anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkileri inceleyip açıklamaya çalışır. Ölçüt örnekleme kullanılan araştırmalarda da gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler, olaylar ya da durumlardan oluşturulabilir. Bu durumda örneklem için belirlenen temel nitelikleri karşılayan birimler örnekleme alınır (Büyüköztürk, vd., 2017).

Buradan hareketle, katılımcıları araştırmaya dâhil etmek için iki ölçüt belirlenmiştir. Birinci ölçüt; araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin mesleklerinde en az beş (5) yılı doldurmuş olmasıdır. Buradaki amaç öğretmenlerin 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programlarının her ikisine dair deneyim sahibi olmasının istenmesidir. Bu durum araştırmanın amacına ulaşabilmesi için önemli bir husustur. İkinci ölçüt ise, araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin lisansüstü derecesine sahip veya lisansüstü eğitimi alıyor olmasıdır. Çünkü bir öğretmenin alanıyla ilgili güncel ve bilimsel gelişmeleri yakından takip ederek kendilerini geliştirmeleri hususunda aldıkları yüksek lisans ve doktora eğitimi önemli bir yere sahiptir. Bunun için çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programlarını geniş bir yelpazede ve analitik bir şekilde değerlendirilebilecekleri düşünülerek yüksek lisans ve doktora

derecesine sahip olması da göz önünde tutulmuştur. Ancak katılımcıların tamamının değil de bir kısmının ikinci ölçütü yerine getirmesi sağlanabilmiştir. Bu otuz Sosyal Bilgiler öğretmenin ancak yedisi yüksek lisans ve üçü de doktora derecesine sahip olarak araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlere ait demografik bilgiler, Tablo 3.1’de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	Kişi Sayısı	%
Cinsiyet	Erkek	21	70
	Kadın	9	30
Kıdem	5 yıl	3	10
	6 – 12 yıl	14	47
	13 – 18 yıl	12	40
	19 +	1	3
Mezun Olunan Fakülte/ Bölüm	Eğitim / Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	27	90
	Fen Edebiyat / Tarih Bölümü	2	7
	Eğitim Fakültesi / Tarih Öğretmenliği	1	3
Yaş	22-30 Yaş	3	10
	31-39 Yaş	25	83
	40-49 Yaş	2	7
Öğrenim Durumu	Lisans	20	67
	Yüksek Lisans	7	23
	Doktora	3	10

Tablo 3.1’e göre, çalışmaya katılan öğretmenlerin %33’nün lisansüstü eğitim derecesine sahip oldukları görülmektedir. Diğer taraftan katılımcıların büyük bir bölümünü erkeklerin oluşturduğu ve öğretmenlerin çok az bir bölümünün otuz yaş altı ve kırk yaş üstünde olduğu söylenebilir. Öğretmenlerin %87’sinin ise altı ile on sekiz yıl arasında mesleklerini icra ediyor olmasından dolayı alanlarında deneyim sahibi oldukları sonucu çıkarılabilir. Ayrıca öğretmenlerin büyük bir bölümünün lisans eğitimlerini Sosyal Bilgiler eğitiminde tamamladıklarını söylemek mümkündür.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri doküman incelemeleri, yarı yapılandırılmış *Öğretmen Görüşme Formu* ve *Metafor Formu* ile toplanmıştır. Araştırmanın dokümanlarını Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nda hazırlanan 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Ders Öğretim Programları oluşturmuştur. Yarı yapılandırılmış *Öğretmen Görüşme*

Formu ve Metafor Formu ise konu ile ilgili uzmanlardan yardım alınarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış sorularla katılımcıların konu içerisinde kalması hedeflenmiştir. Ancak bu soruların katılımcıların konu ile ilgili dūřüncelerini kısıtlayacak nitelikte olmamasına özen gösterilmiştir. Ayrıca bu tür formların kullanılmasındaki amaç, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsam geçerliliğini güvence altına almaktır (Yıldırım ve şimşek, 2003). Bu amaçla seçilen soruların araştırmanın amacına hizmet etmesi ve araştırmanın tüm boyutlarını (amaç, içerik, eğitim ve sınama durumları boyutu) kapsayacak nitelikte olması dikkate alınmış ve bu boyutlarda sorular hazırlanmıştır.

Öğretmen Görüşme Formunun hazırlanmasında eğitim bilimleri ve eğitim programları öğreticisinden, eğitim programları ve öğretim alanı uzmanından, Sosyal Bilgiler eğitimi uzmanından ve bir de dil uzmanından görüşler alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Formla ilgili uygulamada kaşılaşılabilecek muhtemel sıkıntıları tespit etmek için Afyonkarahisar ilinde on Sosyal Bilgiler öğretmeni ile görüşülmüştür. Bu durum sonrasında formda ortaya çıkan hatalar, anlaşılmayan noktalar giderilmiş ve form düzeltilmiştir. Nihayetinde on iki sorudan oluşan görüşme formu elde edilmiştir (bkz. Ek 2).

Araştırmanın son veri toplama aracı olan *Metafor Formunu* hazırlamak için önce bu yönde yapılmış araştırmalar incelenmiştir. Buradan hareketle, katılımcılara yönelik açıklayıcı bir yönerge ile birlikte farklı konuda metafor örneğinden oluşan bir form geliştirilmiştir. Bu formda öğretmenlerden kendilerine göre; 2005 ve 2017 SBDÖP'nın neye benzediklerini gerekçesiyle birlikte açıklamaları istenmiştir (bkz. Ek 3). Buna istinaden ilgili formda yer alan soru ve nedensel açıklama durumu aşağıdaki şekilde yapılandırılmıştır.

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ... gibidir/benzerdir; çünkü ...

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ... gibidir/benzerdir; çünkü ...

3.4. Veri Toplama Tekniği ve Süreci

Araştırma verileri, ilgili konuda doküman analizi yapılarak ve öğretmenlerin sözlü ve yazılı görüşlerine başvurularak toplanmıştır. Nitel araştırmalarda verilerin toplanmasında doküman analizi ve görüşme yaygın olarak başvurulan yöntemlerdendir. Doküman analizinde kitap, film, tez, makale ve resim gibi pek çok yazılı ve görsel belgenin analizi mümkündür. Bunun yanında doküman analizinde veri kaynaklarına ulaşma diğer yöntemlere kıyasla daha kolaydır (Bowen, 2009; Silverman, 2018; Wach, 2013).

Araştırmada ilk olarak 2005 SBDÖP'ye ait veri kaynağı olan dökümanlar MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim

Programı ve Kılavuzundan (2005) ve önceki yıllarda MEB'in resmi sitesinde yer alan öğretim programlarından ve araştırmacının bu kaynaktan oluşturduğu arşivinden alınmıştır. 2017 SBDÖP'ye ait veri kaynağı olan dökümanlar ise MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın internet sayfasında, öğretim programları bölümünde yayınlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar, 2018) (<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>) adlı sayfasından alınmıştır.

Araştırmada ikinci olarak kullanılacak verilerin toplanmasında önce katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ardından onların yazılı metafor formu aracılığıyla yazılı görüşlerine başvurulmuştur. “Görüşme; insanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını derinlemesine ortaya koymada kullanılan oldukça güçlü bir tekniktir” (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s. 75). Görüşmede amaç; görüşülen kişinin görüşülen konu hakkında duygularını, bakış açısını ve perspektifini derinlemesine incelemektir (Baş ve diğ., 2008, s. 111). “Görüşme ilk etapta kolay bir veri toplama yöntemi olarak görülebilir ve sadece konuşma ve dinleme gibi herkes tarafından kullanılan temel becerileri gerektirdiği düşünülebilir. Ancak *görüşme*; beceri, anlayış, öngörü, duyarlılık, yoğunlaşma, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi pek çok boyutu kapsamaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2003, ss. 37-38). Ayrıca nitel araştırmalarda görüşmenin temel veri toplama araçlarından biri olduğunu ifade eden Punch (2005), görüşme tekniğinin insanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlarına ve gerçeği inşa edişlerine göre vakıf olmanın bir yolu, aynı zamanda başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntem olduğunu eklemektedir.

Görüşme tekniğinin yararları arasında; yazıya göre görüşmede yanlış anlamaların daha az olması, ek açıklama gereğinin sınırlı olması, verilen bilgilerin, belgelenmiş bir sorumluluğunun istenmemesi ile görüşmenin genel olarak daha kolay ve daha kısa zamanda yapılıyor olması öne çıkmaktadır. “Görüşmede söylenenlerin yüzeysel anlamları yanında gerçek ve derinliğine anlamları da çıkarılabilir. Yapmacık cevapların ayıklanabilme ve gerçeklerin ortaya çıkarılabilme olasılığı yüksektir” (Karasar, 2006, s. 50).

Öncelikle veri toplama sürecinde, araştırma verilerinin sağlıklı bir şekilde toplanması için katılımcılarla iletişime geçilerek kendilerinin uygun olduğu tarih ve ortam belirlenmiştir. Görüşmeler, katılımcıların istekleri doğrultusunda, 20 Temmuz 2021 -1 Eylül 2021 tarihleri arasında yapılmıştır. Tablo 3.2’de de görüleceği üzere 2021 Yaz döneminde gerçekleştirilen görüşmelerden en kısa süreni kırk yedi dakika, en uzun süreni ise yüz on beş dakikadır. Katılımcıların 2005 ve 2017 SBDÖP hakkında düşüncelerini rahatça ifade etmesi ve programlar hakkında derinlemesine beyanda bulunabilmesi için samimi bir ortam

oluşturulmuştur. Bunun için, katılımcılara araştırmanın ne amaçla yapıldığı açıklanmıştır. Daha sonra verdikleri bilgilerin bu araştırma kapsamı dışında başka bir yerde kullanılmayacağı, araştırmada kendilerini ifşa edecek herhangi bir bilgiye yer verilmeyeceği gibi etik hususlar hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Ek2’de görüleceği üzere, araştırma sorularına geçmeden önce kendilerini kısaca tanıtmaları istenmiş ve böylece katılımcıların kendilerini rahat hissetmeleri sağlanmıştır. Katılımcılara rahat ve samimi bir ortam hazırlandıktan sonra görüşme soruları sırasıyla yöneltilmiştir. Bunun dışında görüşmenin seyrine göre araştırmacı tarafından “Neden, Niçin” gibi sonda sorular ile katılımcıların programlar hakkındaki düşünceleri, uygulamaları ve programların kendilerine göre eksik yönleri ile faydalı olan kısımları hakkında daha detaylı bilgi elde etmeye çalışılmıştır. Görüşmeler esnasında araştırmacı tarafından gerekli notlar alındığı gibi katılımcıların izinleri doğrultusunda görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra her bir görüşmede kayıt altına alınan veriler gün sonunda birebir yazılı ortama aktarılmıştır.

Tablo 3.2. Katılımcılar ile Yapılan Görüşme Tarihi ve Süresi

Katılımcı	Tarih	Süre (dakika)	Katılımcı	Tarih	Süre (dakika)
E-1	20.07.2021	74	E-12	30.07.2021	88
E-2	20.07.2021	65	E-13	31.07.2021	53
E-3	21.07.2021	82	K-5	1.08.2021	69
K-1	21.07.2021	90	K-6	1.08.2021	89
E-4	22.07.2021	47	K-7	2.08.2021	98
E-5	23.07.2021	68	K-8	3.08.2021	75
E-6	24.07.2021	75	E-14	4.08.2021	92
K-2	25.07.2021	93	K-9	7.08.2021	115
E-7	25.07.2021	98	E-15	10.08.2021	102
E-8	26.07.2021	69	E-16	12.08.2021	58
E-9	26.07.2021	77	E-17	16.08.2021	96
E-10	27.07.2021	70	E-18	17.08.2021	85
K-3	28.07.2021	72	E-19	23.08.2021	99
E-11	28.07.2021	78	E-20	27.08.2021	58
K-4	29.07.2021	74	E-21	29.08.2021	105

Katılımcılarla yüz yüze görüşmeler tamamlandıktan sonra, e-posta yoluyla Ek-3’te sunulan “Metafor Formu” gönderilmiştir. Bu formda katılımcıların 2005 SBDÖP’na ve 2017 SBDÖP’na ilişkin sahip oldukları metaforları (zihinsel imgeleri) ortaya çıkarmak için her birinden “2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ... gibidir/benzerdir; çünkü ...” ve “2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ... gibidir/benzerdir; çünkü ...” cümlelerini

tamamlamaları ve “*çünkü*” kavramıyla da bu metaforlara nedensel (veya mantıksal) bir açıklama getirmeleri istendi.

Metaforlar aracılığıyla katılımcıların yazılı görüşlerine de başvurulmuştur. Metaforların bir konuyu geniş bir perspektiften görülmesine ve o konunun ayırt edici özelliklerinin belirlenmesine yardımcı olması (Arnett, 1999) ve olayların oluşumu ve işleyişi üzerinde düşünceleri yapılandıran kontrol eden ve yönlendiren en güçlü zihinsel araçlardan biridir (Saban, 2004). Bu nedenlerden hareketle, katılımcıların kendileri tarafından kaleme alınan açıklamalar birer “*belge*” ve “*doküman*” olarak bu araştırmada temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

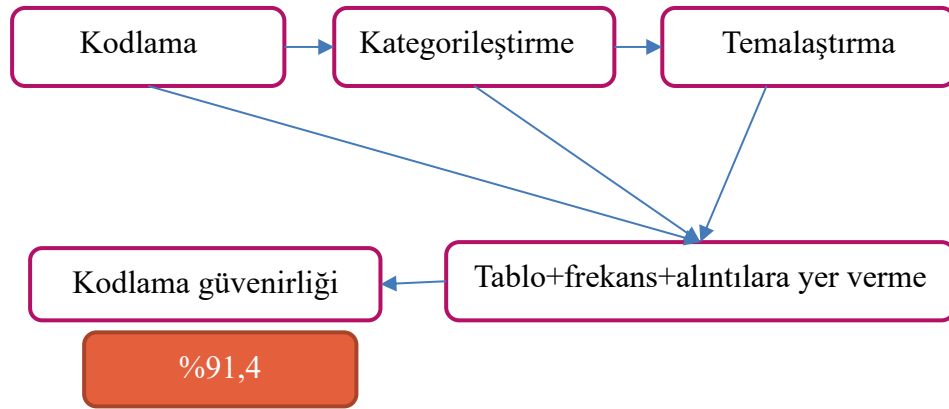
Araştırma verilerinin analizinde betimsel ve içerik analizinden yararlanılmıştır. İlk olarak 2005 ve 2017 SBDÖP öğeleri, benzerlik ve farklılıkları açısından karşılaştırılmalı olarak programlar içerisinde yer verilme durumlarına bakılmıştır. Burada, betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Bunun için öncelikle analiz birimleri netleştirilmiştir. Bu doğrultuda analiz edilecek birimler; 2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alan genel (ve özel) amaçlar (bunlar doğrultusunda oluşturulan kazanım, beceriler ve değerler), içerikler (öğrenme alanları ve Atatürk/Atatürkçülük ile ilgili konu, kazanım ve öğrenme alanları), eğitim durumları ve sınav durumları olmak üzere dört ana birime ayrılmıştır.

Sonrasında analiz edilecek bu birimler, 2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alma durumlarına göre karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Önce genel (ve özel) amaçlar verilip kazanım, beceri ve değerler açısından; ardından içerik (öğrenme alanları kapsamında), sonra ise eğitim durumu ve sınav durumlarına bakılmıştır. Yapılan nicel sayım işlemlerinde bir hata olup olmadığını görebilmek adına kontroller yapılmıştır. Gerekli düzeltmelerin ardından Tablolar halinde (eğitim durumları ve sınav durumları hariç) sunulan veriler, örnek katılımcı yanıtları ve ilgili literatürden destek alınarak yorumlanmıştır.

İkinci olarak katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. “İçerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını belirleme üzerinde doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkân sunan bir tekniktir” (Büyüköztürk vd., s. 259). İçerik analizinin özellikle gözlem ve görüşmelerden edinilen verilerin analizinde kullanıldığını ifade eden Büyüköztük vd. (2017), içerik analizinin temel özelliklerini birkaç noktada temellendirmiştir. Bunlar: İçerik analizinde kullanılacak olan süreçler yapılacak analizin amacına göre farklılık gösterir. Analize başlamadan önce araştırmanın amacı doğrultusunda kategoriler belirlenir. Kategoriler daha önceden edinilen bilgi, kuram veya

deneyimlere bağılı olarak şekillendirilir. Veriler toplandıkça araştırmacı konuya aşına olur ve analizler devam ederken kategoriler ortaya çıkar (Büyüköztük vd., 2017). Bu bağılamda 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler dersi öğretim konusu ile ilgili yapılan araştırmalar (yayımlanan makaleler, tezler vb.) ve kuramsal bilgiler gözden geçirilmiş, öğretim programlarının genel hatlarıyla amaç, içerik, eğitim durumları ve sınama durumları olmak üzere dört temel sacayağına oturtulduğı tespit edilmiştir. Bu temel öğeleri kapsamlı bir şekilde irdelemek için, belirli sayıda temalar (kategoriler) belirlenmiştir. Bu araştırma da katılımcılarla görüşme sonucunda 2005 ve 2017 SBDÖP’na ilişkin olarak on dört farklı genel tema ortaya çıkmıştır. Bunlar: 1. Amaçlar, 2. Kazanımlara Ulaşabilirlik, 3. Kazanımlarla İçerik Uyumu, 4. İçeriğın Kazanım Desteğı, 5. Öğrenme Alanları, 6. Beceriler, 7. Değerler, 8. Atatürkçülük Konuları, 9. Etkinlikler, 10. İçeriğın Sadeleştirilmesi, 11. Rehber Olma Yönü, 12. Ders Saati Süresi, 13. Ölçme ve Değerlendirme ve 14. Lise Yerleştirme Sınavları şeklinde toplamda on dört temadan oluşmaktadır.

Tüm dünyada olduğı gibi Türkiye’de de yaşanan Covid 19 salgını dolayısıyla görüşmeler aynı mekânda yüz yüze yapılamamış, bunun yerine öncelikle katılımcıların rızası alınarak görüşmeler akıllı telefon vasıtasıyla dijital ortamda yüz yüze yapılarak kayıt altına alınmıştır. Ardından görüşmeler dikkatli bir şekilde dinlenerek eksiksiz bir biçimde yazılı ortama aktarılmıştır. Elde edilen veriler, tümevarımsal olarak içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bu çözümlenme süreci şekil 3.1’de gösterilmiştir.

şekil 3.1. Yapılan İçerik Analizi Süreci

Veri analiz sürecinde, öncelikle sözcükler ve cümleler gruplandırılıp, yorumlanarak kodlara ulaşılmıştır. Bunlar arasındaki ilişkiler de yapılandırılarak kategoriler elde edilmiştir. Bu yapılandırma süreciyle öğretmen görüşleri daha iyi organize edilmeye, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve öğretmen beklentileri daha anlaşılır hale getirilmeye

çalışılmıştır. Açık uçlu her sorudan elde edilen veriler alt kategorilere ayrılmıştır. Ayrılan kategorilerde frekans değerleri tablo halinde sunulmuştur. Frekans dağılımı, bir ya da daha çok değişkene ait değerlerin ya da puanların dağılımına ait özelliklerini betimlemek amacıyla verileri sayı ve yüzde olarak verir. Frekans dağılımı tablo halinde de verilebilir, uygun olduğu durumlarda çeşitli grafikler kullanılarak da gösterilebilir (Büyüköztürk, 2008).

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik için farklı ölçütlerin olduğu bilinmektedir. Nitel bir çalışmada ses ve görüntü kayıtlarının tutulması, katılımcılardan alıntılarının yapılması ve alıntılarının ekleme yapılmadan olduğu gibi verilmesi güvenilirliği artırmaktadır (Büyüköztürk vd., 2017, s. 264). Ayrıca nitel araştırmalarda güvenilirliği sağlamanın yollarından biri de çalışmaya birden fazla araştırmacının katılması olduğunu ifade eden Yıldırım ve Şimşek'e (2003) göre verilerin toplanması, analizlerin yapılması, sonuçlara ulaşılması aşamalarında araştırmacılar arasındaki görüş birliği, araştırmanın inanırlılığını da artıracaktır. Bu hususta araştırmacılar arasındaki görüş birliğini tespit etmek için Miles ve Huberman'ın (1994) belirlediği güvenilirlik formülü kullanılmıştır.

$$\text{Güvenirlik} = [\text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı})] \times 100$$

Bu çalışmada da Tablo 3.3'te görüleceği üzere, kodlayıcılar arasındaki görüş birliğini tespit etmek için boyutlara yapılan kodlamaların yüzdelik değerleri karşılaştırılmıştır. Bu kodlamalar araştırma bulgularını açıklayan temel unsurlardır ve kodlayıcılar arasındaki uyumu yansıttığı düşünülmektedir.

Tablo 3.3'te görüldüğü gibi, kodlayıcı güvenilirliği hesaplamaları sonucunda iki kodlayıcının 2005 programındaki temalar üzerindeki olumlu görüşlerle ilgili yaptıkları kodlamalarda %91 ile %100 arasında değişen bir tutarlılık söz konusudur. Genel tutarlılığın ise %95,11 olduğu hesaplanmıştır. Benzer şekilde, 2017 programı görüşlerine ilişkin kodlama tutarlılığın ise, %87,82 ile %100 arasında değişim göstermektedir. Toplam tutarlılık yüzdesi de %94,63 olarak bulunmuştur.

Diğer taraftan, 2005 programı ile ilgili olumsuz görüşlere ilişkin kodlamaların sonuçları incelendiğinde, iki kodlayıcının kodlama ile ilgili tutarlılığı ya da güvenilirliğinin %87,30 ile %98,70 arasında değiştiği görülmektedir. Toplam yüzdelik değer, %94,17 olarak bulunmuştur. 2017 programı hakkındaki görüşlerle ilgili kodlama tutarlılığının ise, %87,64 ile %99,24 arasında değişim gösterdiği ortaya çıkmıştır. Toplam tutarlılık yüzdesi ise %93,41 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar, yapılan kodlamaların yüksek oranda tutarlı ve güvenilir olduğunu göstermektedir (Miles ve Huberman, 1994). Kodlama güvenilirliği sağlandıktan

sonra her bir tema altında tablolar halinde sunulan bulgular, örnek katılımcı yanıtlarıyla desteklenerek yorumlanmıştır. Böylece araştırmanın inanırlığı (iç geçerlilik) artırılmaya çalışılmıştır. Katılımcılardan erkek olanlara E1...E21; kadın olanlara K1...K9 ve ayrıca lisansüstü derecesine sahip olanların başına (örn. LÜE20; LÜK2) numarası verilerek katılımcıların mahremiyeti korunmuştur.

Son olarak katılımcıların 2005 ve 2017 SBDÖP'na ilişkin ürettiği metaforlar da içerik analizine göre çözümlenmiştir. Bunun için önce bütünsel bir bakış açısıyla metaforlar ve gerekçeleri incelenmiştir. Ardından metaforların gerekçeleri hem tez yazarı hem danışman tarafından dikkatli bir şekilde incelenerek öncesinde belirlenen kategorilere ataması yapılmıştır. Yapılan bu analizde, Eisenhart ve Hove (1992) tarafından nitel araştırmanın geçerliliğini değerlendirmenin bir yolu olarak analitik tekniklerin tutarlı olduğundan emin olmak için iki araştırmacı tarafından yapılması gerektiği önerisi dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda, hatalı bir işlem yapıp yapılmadığını görebilmek için atama işlemleri çaprazlama kontrol edilmiş; atamaların benzer kategorilerde olduğu görülmüştür. 2005 ve 2017 SBDÖP'na ilişkin üretilen metaforlar, kategoriler ve frekanslarıyla birlikte iki ayrı tabloda sunulmuş ve yapılan tespitleri desteklemek ve inanırlığı artırmak için bulguların sunumu örnek metaforlarla desteklenmiştir.

Tablo 3. 3. Kodlayıcılar Arası Uyum Değerleri

	Olumlu Görüşler						Olumsuz Görüşler					
	2005 Programı			2017 Programı			2005 Programı			2017 Programı		
	İlk kodlama (Yüzde)	İkinci kodlama (Yüzde)	Yüzdelerik Uyum	İlk kodlama (Yüzde)	İkinci kodlama (Yüzde)	Yüzdelerik Uyum	İlk kodlama (Yüzde)	İkinci kodlama (Yüzde)	Yüzdelerik Uyum	İlk kodlama (Yüzde)	İkinci kodlama (Yüzde)	Yüzdelerik Uyum
2005 ve 2017 Farklar	21,79	22,36	98,72	18	16,15	95,41	21,13	22,36	97,24	19,08	18,02	97,22
Atatürkçülük Konuları	2,56	2,36	96,09	1,33	1,65	95,41	1,41	1,89	87,30	4,61	5,65	90,8
Amaçlar	5,13	6,22	91,23	10,67	9,56	90,30	5,63	5,06	94,93	2,63	2,23	92,4
Değerler	5,13	6,06	92,32	11,33	11,98	94,79	4,23	3,45	90,78	1,97	1,69	92,89
Öğr. Süreci	11,54	10,98	97,57	6	5,26	97,28	4,23	4,04	97,75	13,82	13,61	99,24
Ders Kitabı	2,56	2,35	95,89	4	5,26	93,83	1,41	1,89	87,30	3,95	4,65	92,47
Ders Saati Süresi	2,56	2,44	97,65	2,67	3,25	88,02	14,06	13,22	97,01	13,82	14,58	97,39
Etkinlikler	0	0	100	6	5,7	91,07	1,41	1,89	87,30	2,63	1,98	87,64
İçerik	7,69	7,21	96,87	6,67	7,98	97,5	12,68	11,87	96,80	4,61	4,25	96,1
Kazanım	10,26	11,06	96,38	15,33	15,29	91,79	12,68	12,25	98,30	4,61	4,25	96,1
Lise Yer. Sistemi	17,95	17,59	98,99	0	0	100	1,41	1,89	87,30	18,42	19,42	97,43
Öğrenci Düzeyi	1,28	1,65	88,78	2,67	2,02	100	5,63	5,87	97,95	1,97	1,68	92,64
Öğrenme Alanı	3,85	3,24	92,07	7,33	7,46	87,82	4,23	4,54	96,58	3,29	4,28	88,43
Ölçme Değerlen.	3,85	3,24	92,07	2	2,12	99,12	5,63	5,78	98,70	2,63	2,17	91,25
Beceriler	3,85	3,24	92,07	6	5,12	97,16	4,23	4	97,28	1,97	1,54	89,09
TOPLAM	%100	%100	%95,11	%100	%100	%94,63	%100	%100	%94,17	%100	%100	%93,41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

Araştırma bulguları, sosyal bilgiler dersi öğretim programına ait doküman analizine, öğretmenlerin ders öğretim programlarına ilişkin görüşlerine ve öğretmenlerin ders öğretim programına ilişkin geliştirdikleri metaforlara ait bulgular olmak üzere üç ayrı alt başlıkta sunulmuştur. Önce sosyal bilgiler dersi öğretim programına ait doküman analizine ilişkin bulgulara verilmiştir. Ardından sırasıyla öğretmenlerin ders öğretim programlarına ilişkin görüşlerine ve öğretmenlerin ders öğretim programına ilişkin geliştirdikleri metaforlara ait bulgulara yer verilerek tablolar halinde verilip yorumlanmıştır.

4.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programına Ait Doküman Analizine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde 2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alan genel (ve özel) amaçlar (bunlar doğrultusunda oluşturulan kazanım, beceriler ve değerler), içerikler (öğrenme alanları ve Atatürk/Atatürkçülük ile ilgili konu, kazanım ve öğrenme alanları), eğitim durumları ve sınav durumları olmak üzere dört ana birime ait olan doküman analizi sonucunda ortaya çıkan bulgu ve yorumlar yer almaktadır.

4.1.1. 2005 ve 2017 SBDÖP’nin Genel ve Özel Amaçları

2005 ve 2017 SBDÖP’nin Amaçları konusunda yapılan doküman analizi sonucunda benzerliklerin yanında bazı önemli farklılıkların da olduğu tespit edilmiştir. 2005 SBDÖP’de amaçlar *genel amaçlar* şeklinde ifade edilirken 2017 SDÖP’de ise *özel amaçlar* şeklinde ifade edilmiştir. Bu durumda iki ayrı yılda belirlenen SBDÖP amaçlarının *özel* ya da *genel* olarak ifade edilmesi arasında bir fark olmamasına rağmen bu çalışmada daha çok genel amaçlar şeklinde ifade edilmeye çalışıldı, ancak bazı durumlarda her ikisi de kullanıldı. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda (SBDÖP) Türk Milli Eğitimi’nin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda maddeler halinde 17 genel amaca yer verilmiştir. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP)’nda da 2005 SBDÖP genel amaçları temel alınarak ve bunlar üzerinde bazı değişiklikler yapılarak 18 özel amaç belirlenmiştir.

2005 ve 2017 SBDÖP’de belirtilen genel ve özel amaçların nicelik açısından görece benzer olduğu; 2017 yılıyla birlikte eklenen amaçların niteliklerinin ise farklı olduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.1’de verilmiştir.

Tablo 4.1. 2005 ve 2017 SBDÖP Genel (ve Özel) Amaçlarının Karşılaştırılması

2005 Programı	2017 Programı
1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.	1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.	2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.	3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.	4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.	5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.	6. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
7. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.	7. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
8. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.	8. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları
9. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.	9. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
10. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.	10. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
11. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.	11. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.
12. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.	12. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
13. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.	13. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
14. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.	14. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
15. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır (2005).	15. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanır (2017 ve 2018).
16. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.	Kaldırılmış

17. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.

Kaldırılmış

Yer almıyor

16. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları.

Yer almıyor

17. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları.

Yer almıyor

18. Millî, manevi değerleri temel alarak ve evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri.

Kaynak: MEB 2005 ve MEB 2018

Tablo 4.1 incelendiğinde, 2005 SBDÖP’de on yedi genel amaç varken, 2017 SBDÖP’de ise on sekiz genel (veya özel) amaç olduğu görülmektedir. Ayrıca 2005 SBDÖP’de verilen iki genel amacın, 2017 SBDÖP’de yer verilmediği; 2005 SBDÖP’den farklı olarak 2017 SBDÖP’de üç özel (veya genel) amacın dâhil edildiği tespit edilmiştir. Bu bulgu, 2005 ve 2017 SBDÖP’de belirtilen genel (ve özel) amaçların sayı olarak hemen hemen aynı oldukları şeklinde yorumlanabilir. Ancak 2017’de eklenen üç özel amacın, programın küresel düzeyde yaşanan çevresel, bilimsel ve teknolojik değişimlere ve gelişmelere daha duyarlı hale getirildiği ve değer öğretimine daha çok önem verildiğini gösterir. Bu amaçlar açısından bakıldığında ise 2017 SBDÖP amaçlarının daha güncel olması ve bu nedenle de olumlu bir farklılık yarattığı söylenebilir.

4.1.1.1. 2005 ve 2017 SBDÖP Kazanımları

Yapılan doküman incelemesi sonucunda 2017 SBDÖP kazanım sayısının 2005’e göre daha az olduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin bulgular öğrenme alanları ve sınıf düzeylerine göre Tablo 4.2’de verilmiştir.

Tablo 4.2. 2005 ve 2017 SBDÖP Kazanımlarının Öğrenme Alanlarına ve Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımının Karşılaştırılması

Öğrenme Alanı			4. sınıf		5. sınıf		6. sınıf		7. sınıf	
	2005	2017	2005	2017	2005	2017	2005	2017	2005	2017
Birey ve Toplum	22	18	6	5	4	4	6	5	6	4
Kültür ve Miras	29	19	6	4	6	5	9	5	8	5
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	27	19	8	6	7	5	7	4	5	4
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	26	23	7	5	7	6	6	6	6	6
Bilim, Teknoloji ve Toplum	22	18	6	5	6	5	5	4	5	4
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	10	-	5	-	5	-	-	-	-	-
Güç, Yönetim ve Toplum	19	-	4	-	5	-	5	-	5	-
Küresel Bağlantılar	19	16	4	4	6	4	5	4	4	4
Etkin Vatandaşlık	-	18	-	4	-	4	-	6	-	4
Toplam	174	131	46	33	46	33	43	34	39	31

Kaynak: MEB 2005 ve MEB 2018

Tablo 4.2 incelendiğinde, 2017 SBDÖP kazanım sayıları hem öğrenme alanları hem de sınıf düzeyleri bakımından 2005 programına göre azaltılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca 2005 SBDÖP’de, altı ve yedinci sınıfların “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanına ilişkin herhangi bir kazanım yer almamaktadır. 2017 SBDÖP’nin tüm sınıf düzeylerinde ve öğrenme alanlarından kazanım vardır. Bu açıdan, “Güç, Yönetim ve Toplum ile Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanlarının 2017 programında “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı çatısı altında birleştirilmiş olması yerinde bir karar olarak değerlendirilebilir. O halde, 2017 SBDÖP kazanımlarının 2005 programındakilere göre daha sade ve az sayıda olduğu söylenebilir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında 2017 yılında, yenilenen programlara yönelik yapmış olduğu yazılı bildiri “içerik bakımından farklı ünite, konu başlıkları altında ve/veya sınıf düzeylerinde tekrar eden ve binişikliğe neden olan kazanımların çıkarılması” (TTKB, 2017, s. 11) şeklinde yer alan bu ifade de bunun somut göstergesidir.

4.1.1.2. 2005 ve 2017 SBDÖP Becerileri

2005 ve 2017 SBDÖP’nda yer alan Becerilerilere ait yapılan doküman analizi sonucunda 2005 SBDÖP’de on beş beceri bulunurken, 2017 SBDÖP’de bu becerilerin sayısı yirmi yediye çıkartılmıştır. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.3’te verilmiştir.

Tablo 4.3. 2005 ve 2017 SBDÖP Becerilerlerinin Karşılaştırılması

2005 Programı	2017 Programı		2005'te Olup 2017'de Yer Almayan veya Farklı İfade Edilen
	Önceki Programda Olan	Yeni Eklenen	
Eleştirel düşünme, İletişim, Araştırma, Problem çözme, Karar verme, Girişimcilik, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, Gözlem, Mekânı algılama, Zaman ve kronolojiyi algılama, Değişim ve sürekliliği algılama, Sosyal katılım, Empati, Bilgi teknolojilerini kullanma, Yaratıcı düşünme	Eleştirel düşünme, İletişim, Araştırma, Problem çözme, Karar verme, Girişimcilik, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, Gözlem, Mekânı algılama, Zaman ve kronolojiyi algılama Değişim ve sürekliliği algılama, Sosyal katılım, Empati -	Yenilikçi düşünme, Dijital okuryazarlık, Çevre okuryazarlığı, Finansal okuryazarlık, Harita okuryazarlığı, Hukuk okuryazarlığı, Medya okuryazarlığı, Politik okuryazarlık, İş birliği, Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, Kanıt kullanma, Konum analizi, Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Öz denetim	Yaratıcı düşünme
Toplam 15 beceri	Toplam 27 beceri	Toplam 1 beceri	

Kaynak: MEB 2005 ve MEB 2018

Tablo 4.3 incelendiğinde, 2017 SBDÖP’de beceri sayısının 2005 programına göre gözle görülür bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu artışın büyük bir bölümünü ise 2017 SBDÖP ile birlikte yeni eklenen “çevre, finansal, dijital, harita, hukuk, medya, politik” olmak üzere farklı konulardaki “okuryazarlık” becerileri oluşturmaktadır.

Ayrıca 2005 SBDÖP’de yer alan on dört becerinin aynen korunarak 2017 programı içerisinde yer verildiği; yaratıcı düşünme becerisinin çıkartıldığı görülmektedir. Yaratıcı düşünme becerisinin ise ismi “yenilikçi düşünme” olarak değişmiş ve 2017 programı içerisinde yer almıştır. Öte taraftan 2005 SBDÖP’deki bilgi teknolojilerini kullanma becerisi” kazandırılması amaçlanan “medya” ve “dijital” okuryazarlık becerileri iki ayrı şekilde 2017 SBDÖP’ye eklenmiştir (Kalaycı ve Baysal, 2020). Bu şekilde, ayrılmış olmasının ardında, teknolojik gelişmelere bağlı genel ağ kullanımının akıllı telefon ve diğer teknolojik cihazlarda hızlı bir şekilde artarak devam etmesi olduğu düşünülebilir. Türkiye

İstatistik Kurumu da Türkiye’de evden internete erişim imkânının %90’ların üzerinde olduğunu sayısal veriler ile desteklemektedir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2022). Bunun yanında, 2017 yılı ile birlikte tüm öğretim programlarına Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen sekiz yetkinlik içinde “dijital yetkinlik” de yer almaktadır. Bu yetkinlik ile öğrencilerin genel ağ tabanlı bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin ve sağlıklı bir şekilde hayatın her alanında kullanabilmesi adına bilgi, beceri ve davranışları kazanması amaçlanmaktadır (MEB, 2018). Bu açıdan, dijital ve medya okuryazarlık becerilerinin 2017 SBDÖP’de yer verilmiş olması isabatteli bir karar olarak düşünülebilir.

Bir başka yerinde kararın da 2017 programına eklenen “öz denetim” becerisi olduğu söylenebilir. Öz denetim, kişinin uzun vadeli çıkar ya da hedeflere ulaşmak için duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmeye yönelik etkili girişimleridir (Muraven ve Baumeister, 2000). Bununla birlikte öz denetim, yıkıcı duygu ve dürtüleri etkili bir şekilde yönetmeye, istenmeyen davranışları kontrol altına almaya ve alışkanlıkların da uygunluğunun denetlenmesine yardımcı olan bir beceri (Goleman, 1988; Ridder vd., 2012) olarak kabul eden düşünürlerde bulunmaktadır. Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılıkları ile öz denetimleri arasındaki ilişkiyi inceleyen Aksel’in (2018), öz denetimi yüksek olan öğrencilerin düşük olanlara göre genel ağdan daha dengeli yararlandıklarını saptamış olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Öz denetimin 2017 SBDÖP’de yer verilmesinin isabatteli bir tercih olmasının bir diğer açıklaması ise 2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alan “sorumluluk” değeri ile hem ilişkili hem de bu değeri pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordayan bir beceri olmasıdır (Gökalp vd., 2021). Zaten okullarda öğrencilerin sorumlu davranışların gelişiminde öz denetim becerisinden istifade edilmesi de önceden beri önerilmektedir (Anderson ve Prawat, 1983). Bundan dolayı 2017 SBDÖP’de yer alan medya ve dijital okuryazarlık, öz denetim ve sorumluluk değeri birbirleriyle ilişkili olan, birbirlerini tamamlayan değer ve beceriler olduğu söylenebilir. Bunların da kazandırılması durumunda öğrenciler, görev ve sorumluluklarını ertelemeksizin bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin ve amacında kullanabilirler. Dahası, her iki programda da yer verilen “eleştirel düşünme” becerisinden destek alınması durumunda, öğrencilerin dijital yetkinliğine sahip birey olma potansiyelleri de artabilir. Bu konuda Arslankara ve Usta’nın (2020) lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, öğrencilerin problemleri internet kullanım puanları ile eleştirel düşünme eğilim puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir ($r = -.27$, $p < .05$). Bu bulgu da öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri arttıkça problemleri internet kullanma puanlarının da düşeceğini gösterir. Buradan hareketle, söz konusu becerilerin hem

2005 hem de 2017 SBDÖP’de belirtilen “Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları” ve 2017 SBDÖP’de yeni eklenen “doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları” (MEB; 2005; 2018, s. 7) nı içeren amaçlarla örtüştüğü söylenebilir.

Ancak 2017 SBDÖP’de “harita okuryazarlığı” ile “tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama” becerilerinin dâhil edilip 2005 SBDÖP’de olan ama 2017 SBDÖP’den “bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir” amacı ise çıkartılmıştır.

4.1.1.3. 2005 ve 2017 SBDÖP Değerleri

2005 ve 2017 SBDÖP’ında yer alan Değerlere ait yapılan doküman incelemesi sonucunda 2005 SBDÖP’de yirmi değer var iken, 2017 SBDÖP’de bu değerler on sekize düşürülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.4’te verilmiştir.

Tablo 4.4. 2005 ve 2017 SBDÖP Değerlerinin Karşılaştırılması

2005 Programı	2017 Programı		2005’te Olup 2017’de Yer Almayan veya Farklı İfade Edilen
	Önceki Programda Olan	Yeni Eklenen	
Aile birliğine önem verme,	Aile birliğine önem verme,	Eşitlik,	Hoşgörü,
Adil olma,	Adalet,	Tasarruf	Misavirperverlik,
Bağımsızlık,	Bağımsızlık,		Temizlik,
Barış,	Barış,		Sağlıklı olmaya önem
Bilimsellik,	Bilimsellik,		verme
Çalışkanlık,	Çalışkanlık,		
Dayanışma,	Dayanışma,		
Duyarlılık,	Duyarlılık,		
Dürüstlük,	Dürüstlük,		
Estetik,	Estetik,		
Özgürlük,	Özgürlük,		
Saygı,	Saygı,		
Sevgi,	Sevgi,		
Sorumluluk,	Sorumluluk,		
Vatanseverlik,	Vatanseverlik,		
Yardımseverlik	Yardımseverlik		
Hoşgörü,	-		
Misavirperverlik,	-		

Sağlıklı olmaya önem verme,	-		
Temizlik,	-		
Toplam 20 değer		Toplam 18 değer	Toplam 4 değer

Kaynak: MEB 2005 ve MEB 2018

Tablo 4.4 incelendiğinde, 2017 SBDÖP’ye “eşitlik ve tasarruf” değerlerinin eklendiği; 2005 programında yer alan “hoşgörü, misaverperverlik, sağlıklı olmaya önem verme ve temizlik” değerlerinin ise 2017 SBDÖP’de yer verilmediği görülmektedir. Ayrıca 2005 programında “adil olma değerinin ise 2017’de “adalet” olarak değişikliğe uğramıştır. Her iki programdaki değer sayılarının görece birbirlerine yakın ve on altı değer ise her ikisinde de ortaktır. Buradan hareketle, 2017 SBDÖP değerlerinde 2005 değerlerine göre radikal anlamda bir değişikliğe gidilmediği ancak iki yeni değer eklenirken önceki dört değerinde programdan çıkarıldığı görülmektedir.

Ayrıca “aile birliğine önem verme, sorumluluk, çalışkanlık, dürüstlük ve vatanseverlik” gibi değerler her iki programda da yer bulmuştur. Bu değerler, “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri” şeklinde 2005 ve 2017 SBDÖP’de belirtilen amaçlarla da (MEB, 2005; 2018) örtüşmektedir. Buradan hareketle, 2005’te olduğu gibi 2017 SBDÖP’de de milli ve manevi çizginin korunduğu söylenebilir.

Diğer taraftan SBDÖP’de yer alan yedi değer “adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” Türkiye’deki tüm öğretim programlarında ortak kazandırılması amaçlanan on kök değer arasındadır (MEB, 2018). Bu durumda, Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersinin değer öğretimi konusunda önemli bir görev üstlendiğinin söylemek isabetli olacaktır.

4.1.2. 2005 ve 2017 SBDÖP İçerikler (Öğrenme Alanları)

Bu bölümde 2005 ve 2017 SBDÖP’inde yer alan İçerikleri oluşturan Öğrenme Alanları ve bunlarla bağlantılı olan Atatürk/Atatürkçülük ile ilgili öğrenme alanı sayısı, konu ve kazanımlar konusunda yapılan karşılaştırmalı doküman analizi sonuçları yer almaktadır. 2005 SBDÖP’inde yer alan İçerikleri oluşturan Öğrenme Alanları ile 2017 SBDÖP’inde yer alan İçerikleri oluşturan Öğrenme Alanları karşılaştırıldığında sayı ve nitelik olarak bazı değişikliklere uğradığı görülmektedir. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.5’te verilmiştir.

Tablo 4.5. 2005 ve 2017 SBDÖP Öğrenme Alanlarının Karşılaştırılması

2005 SBDÖP Öğrenme Alanları	2017 SBDOP Öğrenme Alanları
1.Birey ve Toplum	1.Birey ve Toplum
2.Kültür ve Miras	2.Kültür ve Miras
3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler	3.İnsanlar, Yerler ve Çevreler
4.Üretim, Dağıtım ve Tüketim	4.Üretim, Dağıtım ve Tüketim
5.Bilim, Teknoloji ve Toplum	5. Bilim, Teknoloji ve Toplum
6.Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	6.Etkin Vatandaşlık
7.Güç, Yönetim ve Toplum	7.Küresel Bağlantılar
8.Küresel Bağlantılar	
9.Zaman, Süreklilik ve Değişim	

Kaynak: MEB 2005 ve MEB 2018

Tablo 4.5 incelendiğinde, 2005 SBDÖP’de dokuz olan öğrenme alanı azalarak 2017 SBDÖP’de yediye düştüğü görülmektedir. 2005 SBDÖP’de yer alan beş öğrenme alanı hiçbir değişiklik yapılmadan 2017 SBDÖP’de aynı şekilde korunmuştur. Diğer taraftan ise 2005 SBDÖP’deki *Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler ile Güç, Yönetim ve Toplum* öğrenme alanları, 2017 SBDÖP’deki “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı çatısı altında birleştirilmiştir. 2005 SBDÖP’de gizil öğrenme alanı olarak kabul edilen “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı, 2017 SBDÖP’de yer verilmemiş; kazanımların gerçekleştirilmesinde “yerelik, güncellik, esneklik, yansıtıcı sorgulama, geçmiş-bugün-gelecek bağlantısı, disiplinler arası vb.” Sosyal Bilgiler öğretiminin temel ilkeleri arasında yer almıştır (MEB, 2018).

O halde, 2005 SBDÖP’nda yer alan öğrenme alanlarının sayısı, isimleri ve içeriklerinin 20017 SBDÖP’nda bazı değişikliklere uğamıştır. Bu konuda 2005’te verilen üniteler, 2017 SBDÖP’de yer almamış olması nedeniyle iki programın üniteler açısından farklılık gösterdiği söylenebilir. Ayrıca 2017 SBDÖP’de ünite isimlendirilmeleri kitap yazarlarının tercihinin sunulmuştur. Fakat bu husus, Sosyal Bilgiler ders kitabı yazarları tarafından farklı anlaşılmış olacak ki 2019 yılında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Sosyal Bilgiler dersi 5. sınıflar için özel bir yayınevine hazırlattırılan ders kitabında ünite isimleri yerine öğrenme alanlarının adları verilmiştir (Şahin, 2019). Bunun ardından, 2021 yılında yine Milli Eğitim Bakanlığınca farklı bir özel yayınevine hazırlattırılan aynı sınıflara ait ders kitabında ise öğrenme alanları kullanılmamış; kazanımlar doğrultusunda ünitelere ad verilmiştir (Harut, 2021). Böylece ilk başlangıçlarda yaşanan bu karmaşıklık sonrasında giderilmiş; 2005 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarında olduğu gibi 2017 ders kitaplarında da kazanımları temsil eden konular, konuların tek bir çatı altında toplandığı üniteler (temalar) halinde içerikler ders kitaplarına yansıtılmıştır.

2017 SBDÖP’de öğrenme alanlarındaki kazanım sayıları azaltılmakla kalmamış; kazanımlar daha sistemli bir kronolojide verilmiştir. Örneğin “Kültür ve Miras” öğrenme alanı çatısı altında yoğun bir şekilde işlenen tarih konuları; 5. sınıflarda “İlkçağ uygarlıkları” ile başlayarak 6. sınıflarda “Orta Asya Türk devletleri, Türk–İslam devletleri, Büyük Selçuklu ve Anadolu’da kurulan ilk Türk Beylikleri” şeklinde devam etmiştir. 7. sınıflarda da “Osmanlı Devleti’ne” geniş bir yer ayrılmıştır (MEB, 2018).

Diğer taraftan, 2005 SBDÖP’ye göre Atatürk/Atatürkçülük ile ilgili yer alan öğrenme alanı sayısı, konu ve kazanımlar, 2017 SBDÖP’de azaltılmıştır. 2005 SBDÖP 4, 5, 6 ve 7. sınıfların tümünde belirli sayıda yer alan Atatürkçülük ile ilgili öğrenme alanı, konu ve kazanımları; 2017 SBDÖP’nin 4 ve 5. sınıflarında hiç verilmemiş; 6 ve 7. sınıflarla sınırlandırılmıştır. Örneğin 7. sınıfların “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı içinde Atatürk/Atatürkçülük ile ilgili olarak “Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.” şeklinde ifade edilen yalnız bir kazanımı olduğu tespit edilmiştir (MEB, 2005; 2018, s. 24). Altıncı sınıflarda doğrudan Atatürk/Atatürkçülük ile ilgili bir kazanım olmadığı gibi; 6. sınıflar için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlattırılan Sosyal Bilgiler ders kitabının yalnız on yedi ve iki yüz yirmi sekizinci sayfalarında geçen okuma parçalarında Atatürk’ün işlendiği görülmektedir. Bununla birlikte ilgili ders kitabının “Gençliğe Hitabe” bölümünden sonra 5. sayfasında yer alan “Mustafa Kemal Atatürk” portesini temsil eden bir görsel dışında; Atatürk ile ilgili başka bir görsele rastlanılmamıştır (bkz. Şahin, 2021). Bu durum, “Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu lideri olan Mustafa Kemal Atatürk’ün ilkökul ve ortaokul düzeyinde detaylı bir şekilde ele alan ve sayılı derslerden olan SBDÖP’de giderek azaltılması milli bilincin ve değerlerin kazandırılmasında bir engel olarak değerlendirilebilir” (Kalaycı ve Baysal, 2020, s. 122). Dahası, 2017 SBDÖP’nin 2. Maddesinde yer alan “Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları” (MEB, 2018, s. 7) şeklinde belirlenen özel amaca ulaşılmada güçlük yaşanabileceği öngürülebilir.

4.1.3. 2005 ve 2017 SBDÖP Eğitim Durumları

Öğretim programlarında amaç ve içerik kadar; bunlar paralelinde oluşturulan kazanım, değer, beceri gibi öğelerin öğretmenler tarafından “nasıl” verileceği/öğretileceği de bir o kadar önemlidir. 2005 ve 2017 SBDÖP’nin Eğitim Durumlarına ait yapılan karşılaştırmalı doküman incelemeleri sonucunda bu iki programın benzerlikleri yanında önemli oranda farklılıklarında olduğu öne çıkmaktadır. Yapılandırmacı eğitim anlayışına

uygun ve ağırlıklı olarak buradan gücünü alarak hazırlanan 2005 SBDÖP’de, öğrencinin sürece etkin bir şekilde katılımı esas alınmıştır. Bu doğrultuda, etkinlik merkezli öğretime dayanan bu etkinliklerin nasıl yapılacağına ilişkin örnek ve açıklamaların 2005 SBDÖP’de geniş olarak yer aldığı görülmektedir. Dahası, öğretmenlere bu süreçte rehberlik etmesi düşünülen; öğrenciyi süreçte aktif kılan (yaratıcı drama, gezi-gözlem vb.), öğrencinin üst bilişsel düşünme becerilerinin gelişimine yönelik (tartışma, problem çözme) gibi pek çok yöntem ve tekniklerden, ayrıca geniş ağ destekli (internet) ortamlardan (sanal geziler gibi) da yararlanabileceğini gösteren “Öğretmen Kılavuz Kitapları” oluşturulmuştur (MEB, 2005).

2017 SBDÖP’de ise “Öğretmen Kılavuz Kitapları” kaldırılmakla kalınmamış; programın öğretme-öğrenme boyutunun “neler” içereceği genel bir biçimde on madde ile açıklanmıştır. Örneğin, programın disiplinler arası ve “sosyal bilimler ve yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler” anlayışla verilmesi istenmiştir. Ayrıca 2017 SBDÖP’de değer ve becerilerin kazanımlar ile birebir ilişkilendirildiğine; gerekli görüldüğü takdirde bunların farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkisinin kurulabileceğine değinilmiştir (MEB, 2018, s. 9). Bu açıdan bakıldığında, 2017 SBDÖP eğitim durumları ögesinin, 2005 programına göre daha sade ve esnek bir yapıda olduğu söylenebilir. Beşinci sınıfların “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer alan dört kazanımın verilmesine ilişkin “Bu öğrenme alanı işlenirken bilimsellik, aile birliğine önem verme ve sorumluluk gibi değerlerle sosyal katılım becerisinin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.” (MEB, 2018, s. 17) şeklinde yapılan açıklama da bunun bir kanıtıdır. Bu durumda, her iki programın “nasıl” verileceğine ilişkin yapılan açıklamaların niteliğine yönelik bir değerlendirme yapılacak olursa; 2005 SBDÖP daha çok açıklama ve detaylara yer veren, öğretmene yol gösteren, 2017 SBDÖP ise genel hatlarla çizilmiş “çerçeve” bir anaysaya niteliğindedir.

4.1.4. 2005 ve 2017 SBDÖP Sınama Durumları

Öğretmenlere programın amaçları doğrultusunda belirlenen kazanım, değer ve becerilerin “nasıl değerlendirileceğini” gösteren ve dönüt mekanizması görevi gören sınama durumları, öğretim programlarının son ayağını oluşturur. 2005 ve 2017 SBDÖP’nin Sınama Durumlarına ait yapılan karşılaştırmalı doküman incelemesi sonucunda bu iki program arasında benzerliklerin yanında önemli oranda farklılıkların da olduğu tespit edilmiştir.

2005 SBDÖP’de sınama durumlarına ilişkin açıklamalara (4, 5, 6 ve 7. sınıf) geniş ölçüde yer verildiği ve yapılan bu açıklamaların sayfa sayısının 2017 SBDÖP’ye ait yapılan

açıklamalara ait sayfa sayısından neredeyse iki kat fazla olduğu tespit edilmiştir (2017 SBDÖP'nin tamamı yirmi dokuz sayfa iken, 2005 SBDÖP'nin sınama durumlarına ilişkin ayrılan sayfa sayısı altmışa yakındır). 2005 SBDÖP'de hem sürecin (portfolyo, proje, gözlem, performans vb.) hem de öğrencinin kendisini (öz değerlendirme) ve öğrencilerin de birbirlerini değerlendirmesini (grup değerlendirme) amaçlayan örnek ölçme-değerlendirme araçları açıklamalarıyla birlikte yer almıştır. Bu alternatif ölçme araçlarına ek olarak; tutum ölçeklerinden ve kavram haritalarından istifade edilebildiği tespit edilmiştir. Dahası, kısa cevaplı test ve açık uçlu soruların olduğu, klasik olarak nitelendirilen sonuç odaklı ölçme araçlarına da sınama durumları kapsamında yer verilmiştir (MEB, 2005).

2017 SBDÖP'de ise herhangi bir ölçme-değerlendirme ismi ya da örneğine yer verilmemiştir. Sadece kullanılacak olan ölçme ve değerlendirme araçlarının öğrencilerin düzeyine, dersin içeriğine ve okulların imkânına göre öğretmenlerin belirlemesi istenmiş ve ardından ölçme-değerlendirmelerde izlenecek yolun yedi madde ile özetlenmiş olduğu tespit edilmiştir (MEB, 2018). Bu durumda, genel olarak 2005 SBDÖP ölçme-değerlendirme araçlarının 2017 programına göre daha belirgin ve açıklayıcı olduğu söylenebilir. Diğer taraftan ise 2017 SBDÖP'nin sınama durumlarında öğretmenin daha özgür bırakıldığını söylemek mümkündür. Fakat bu özgürlük, öğretmen odağında bir ölçme-değerlendirmenin olacağı anlamına gelmemeli; ölçme ve değerlendirme uygulamalarının hem öğretmen hem de öğrencilerin aktif katılımıyla gerçekleştirilmesi gerekir (MEB, 2018) şeklinde ifade edilmiştir.

4.2. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına İlişkin Görüşlerine Ait Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde de katılımcı Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 SBDÖP'ni karşılaştırmalı olarak değerlendirmeleri istenmiş ardından da araştırma bulgularına ait yorumlara yer verilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda 2005 ve 2017 SBDÖP'ye ait on dört farklı genel tema ortaya çıkmıştır. Bunlar: 1. Amaçlar, 2. Kazanımlara Ulaşabilirlik, 3. Kazanımlarla İçerik Uyumu, 4. İçeriğin Kazanım Desteği, 5. Öğrenme Alanları, 6. Beceriler, 7. Değerler, 8. Atatürkçülük Konuları, 9. Etkinlikler, 10. İçeriğin Sadeleştirilmesi, 11. Rehber Olma Yönü, 12. Ders Saati Süresi, 13. Ölçme ve Değerlendirme ve 14. Lise Yerleştirme Sınavları olmak üzere toplamda on dört temadan oluşmaktadır. Daha sonra ise 2005 ve 2017 SBDÖP'ye ait belirlenen her bir tema karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

4.2.1. Amaçlar

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının amaçlarını nitelik ve nicelik olarak nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda 2005 ve 2017 SBDÖP'nin amaçlarını nicelik ve nitelik açısından iki kategoride yeterliliklerine göre değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bulgular Tablo 4.6'da verilmiştir.

Tablo 4.6. *Amaçlar Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler*

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Amaçlar	Sayı	Yeterli (2005 ve 2017)	27
	Nitelik	Yeterli (2017)	3

Tablo 4.6'ya göre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP'nin amaçlarını sayı ve nitelik açısından yeterli ve yetersiz olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Dahası, yirmi yedi öğretmen 2005 ve 2017 SBDÖP amaçlarının sayısı bakımından ele alırken; sadece üçü nitelikleri hakkında beyanda bulunmuştur. Burada katılımcıların büyük bir çoğunluğu her iki programın amaçlarını sayısal olarak değerlendirirken çok az bir bölümünü ise nitelik açısından değerlendirdikleri öne çıkmaktadır. Bu durumda katılımcılar amaçları nicelik ve nitelik olarak değerlendirirken genel olarak onların yeterli ve yeterli olmamalarına göre karşılaştırmışlar ve genel olarak her iki programda belirlenen amaçların yeterli olduğu kanısına varmışlardır. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

2005 ve 2017 SBDÖP'nin amaçları sayı bakımından hemen hemen aynı ve yeterli sayıdadır. Ayrıca 2017 SBDÖP kazanım sayılarında olduğu gibi göze çarpan değişiklik yapılmamıştır. (LÜE6)

Tam sayısını hatırlamamakla birlikte 2017 SBDÖP birkaç yeni amaç eklendi. 2005 SBDÖP'de yer alan amaçlardan bazıları da çıkarıldı. Her iki programdaki yer alan amaçlar birbirine yakın sayıda ve yeterli görüyorum. (LÜK2)

2017 SBDÖP'ye özellikle çevre duyarlılığı ile doğru bilgiye ulaşma konusunda eklenen yeni amaçları olumlu gördüm. Çünkü hem küresel ısınma olsun hem de çevreye bilinçsizce atılan ve doğada eriyip gitmesi binlerce yıl süren atıklar yüzünden dünyamız daha da kötü bir hal başladı. Bu da yetmezmiş gibi internetin hızlı bir şekilde yayılması ile birlikte öğrencilerimiz cep telefonlarını elinden düşürmez oldu. [Hangi siteye giriyorlar ya da ne yapıyorlar...] Kontrol edilmesi daha da zorlaştı. Onun için Sosyal Bilgiler dersine bu amaçların eklenmesi, öğrencilere bu durumlar karşısında olumlu davranışlar kazandırabilecek olmamız açısından gayet iyi olmuş. Benim düşüncem, 2005 programına göre amaçlar daha nitelikleştirilmiştir. (LÜE20)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, öğretmenlere göre 2005 ve 2017 SBDÖP'nin amaçlarının nicelik açısından birbirine görece yakın ve yeterlidir. Doküman analizine ilişkin bulgularda da 2005 SBDÖP'nde on yedi, 2017 programında ise on sekiz özel amaç olduğu tespit edilmiştir. Bu açıdan, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP amaçlarında yapılan nicel değişimler hakkında bilgi sahibi oldukları söylenebilir. Ayrıca az sayıda öğretmenin "Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre

duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları” ile “Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları” (MEB, 2018, s. 7) şeklinde 2017 SBDÖP’ında eklenen yeni amaçların daha faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar 2017 SBDÖP’nın günümüz dünyasında yaşanan problemlere yönelik daha güncel amaçlara sahip olmasından dolayı 2005 SBDÖP’na göre daha nitelikli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat bu yönde görüş bildiren öğretmenlerin sayısı oldukça azdır. Bundan dolayı, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP amaçlarının nicel değişimleri hakkında benzer görüşlere sahipken nitel değişimlerde farklı görüşlere sahip oldukları görülmektedir.

4.2.2. Kazanımlara Ulaşılabilirlik

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan kazanımlara ulaşılması bakımından (güçlük, düzeyi, sayısı, anlaşılabilirliği, içerikle desteklenmesi) nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna farklı şekillerde yanıt vermişlerdir. Bu konuda katılımcı öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’nda yer alan kazanımlara ulaşılabilirlik konusunu dört ayrı kategori ve beş alt kategoride değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7. *Kazanımlara Ulaşılabilirlik Teması, Kategori ve Alt Kategoriler*

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
	Öğrenci	Gelişim düzeyi	11
Kazanımlara Ulaşılabilirlik	Kazanımların yapısı	Sayısı	22
		Açıklayıcılığı	6
	İçerik	Yoğunluğu	13
		Ders saat süresi	Yeterlilik

Tablo 4.7’egöre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alan kazanımların ulaşılabilirliğini “Öğrenci, Kazanımların yapısı, İçerik ve Ders saat süresi” olmak üzere dört kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin kazanımlara ulaşmaları konusunda en fazla Sosyal Bilgiler dersine ayrılan sürenin yeterliliği (23) ve programlardaki kazanım sayıları (22) bakımından değerlendirdikleri söylenebilir. Bunları sırasıyla içerik yoğunluğu (13), öğrenci gelişim düzeyi (11) ve kazanımların açıklayıcılığı (6) takip etmektedir.

Öğretmenlerin, 2005 yılı programında kazanım sayısının fazla olduğunu; 2017 yılıyla birlikte kazanım sayısında azalma olmasına rağmen içerikteki yoğunluğun devam ettiği, kazanımların yeterince açık olmadığını ve ders saat sürelerinin yetersiz olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şöyledir:

2005 SBDÖP’de kazanım sayısı daha çoktu. İçerik de yoğun, ayrıca ders saati yetersizdir. Tüm konuları öğrencilerin anlaması, verilen etkinlikleri yapılması için üç saat Sosyal Bilgiler dersi için yeterli değildi. 2017 SBDÖP’de kazanım sayıları azaltıldı, etkinlik örnekleri çıkartıldı. Bu açıdan kazanımlar için daha fazla zaman kaldığını söyleyebilirim. Ama kazanımları azaltılmak yerine ders saatini arttırmak daha iyi olurdu. (LÜE6)

2017 SBDÖP’de kazanım sayıları azaltılsa da içerik hala yoğundur. Kazanımlar açık, net, anlaşılır ifadeler içermemekte, içeriği yansıtmamaktadır. Üstelik yoğun içeriğe etkinlikler (sınıf içi etkinlik, oyun, film, görsel materyal, alan gezisi gibi etkinlikler) dâhil edildiğinde ise dersin süresi yetersiz kalmaktadır. (K4)

Her iki programda da (2005 ve 2017) kazanım açıklamalarına yer verilmiştir. Ama, 2005 programı daha detaylıdır. Örneğin her kazanım ve etkinlik örneği detaylı ve ayrı ayrıdır. Açıklamalarda Atatürkçülük konuları, beceriler ve değerler gibi pek çok öge ile nasıl ilişki kurulacağı da vardır. 2017 programında ise malasef bunu göremedim. Üstelik bazı kazanımlarında açıklama yapılırken (nasıl verileceğine ilişkin) bazılarında ise açıklama yapılmamıştır. (LÜK2)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2017 programında kazanım sayısında bir azalma olmasına karşın içeriğin hala yoğun olmasından ve üstelik ders saat süresinin yetersiz olmasından dolayı öğretmenlerin kazanımlara ulaşma konusunda sıkıntı yaşadıkları söylenebilir. Ayrıca 2017 programı 2005 programına göre kazanımların öğretimine ilişkin yeterince açıklamaya yer vermemesinden dolayı öğretmenlerin kazanımlara yeterince ulaşmalarında bir handikap olarak görülebilir. Çünkü 2017 SBDÖP’de verilen kazanım açıklamaları kısa tutulmuş, bazılarında ise hiç verilmemiştir. Örneğin 6. Sınıfların Birey ve Toplum öğrenme alanında yer alan birinci kazanımda (6.1.1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimlerini inceler.) açıklama yer almamıştır. Fakat hemen altında bulunan (6.1.2. numaralı) kazanımın “Din, dil, tarih gibi kültürü oluşturan unsurlarla ele alınır” (MEB, 2018, s. 19) nasıl verileceği genel hatlarıyla açıklanmıştır.

Diğer taraftan bazı katılımcıların da 2017 programı kazanımlarının öncekine göre sade oluşuna ve öğrencinin yaşına daha uygun olmasına ilişkin değerlendirmelerde bulunduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şunlardır:

2005 SBDÖP’de öğrencilerin kazanımlara ulaşmakta zorlandığı yerler bulunmaktaydı. 2017 SBDÖP kazanımlarının biraz daha sade olduğu görülmektedir. (E10)

2017 SBDÖP 5. Sınıf Sosyal Bilgiler programı güçlük düzeyi açısından öğrencilerin gelişim seviyesine daha uygun olmuş. Bazı soyut kavramların günlük yaşamla ilişkilendirilmesi anlamayı kolaylaştırmıştır. (K3)

2017 SBDÖP kazanımlarının öğrencilerin yaşına uygun şekilde sınıf düzeyinde yer değiştirilmiştir. Bu da öğrencilerin ilgili kazanımlara ulaşmasının daha kolay hale getirmiştir. (LÜE11)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2017 programının kazanımlarının öğrenci gelişim düzeyine daha uygun olduğu görülmektedir. Öğretim programları hazırlanırken sadece Dünya’da ve Türkiye’deki yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler göz önüne alınmaz; aynı zamanda öğrencilerin gelişim düzeyleri de dikkate alınır (MEB, 2018). Buradan hareketle, kazanımların öğrenci gelişim düzeyine uygun olması öğretmenlerin kazanımlara ulaşabilirliğini olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

4.2.3. Kazanımlarla İçerik Uyumu

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki kazanımların içerik ile uyumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna oldukça farklı boyutlarda cevap verdikleri görülmektedir. Bu konuda katılımcı öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP kazanımlarının içerik ile uyumunu beş ayrı kategori ve buna bağlı olarak dokuz alt kategoride değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4.8. *Kazanımlarla İçerik Uyumu Teması, Kategori ve Alt Kategoriler*

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Kazanımlarla İçerik Uyumu	Ders Kitapları	Hazırlanış şekli	1
		İçeriği	3
	Kazanımlar	Açıklayıcılığı	7
		Sayısı	2
	İçerik	Yapısı	2
		Zenginliği	9
	Öğrenci	Düzeyi	2
	İlişkilendirmeler	Değerlerle	2
		Günlük hayatla	2

Tablo 4.8’e göre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’de kazanımlarla içerik uyumunu “Ders Kitapları, Kazanımlar, İçerik, Öğrenci ve İlişkilendirmeler” olmak üzere beş ayrı kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin kazanımlarla içerik uyumunu en fazla içeriğin zenginliği (9) ve kazanımların açıklayıcılığı (7) bakımından ele aldıkları söylenebilir. Bunları sırasıyla ders kitaplarının içeriği (3), ikişer sayıyla kazanımların sayısı, içeriğin yapısı, öğrenci düzeyi, değerler ile günlük hayatla ilişkilendirmeler ve son olarak ders kitaplarının hazırlanış şekli (1) takip etmektedir.

Öğretmenlerin 2017 SBDÖP’nin ders kitaplarının hazırlanmasında aceleci davranıldığını, kazanım sayısı azaltılmış olmakla birlikte sınırlarının net olmadığını ve üstelik ders kitapları ile içerikteki konuların kazanımları temsil etmekte yetersiz olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Buna ilişkin katılımcı yanıtları şöyledir:

2017 SBDÖP’na göre hazırlanan bazı sınıfların ders kitaplarındaki içeriğin yetersiz olduğunu düşünüyorum. Örneğin 5. sınıfların ders kitap içeriği daha dolu olabilir. 7 sınıflarda da içerik çok karmaşık ve bu yüzden öğrenciler kazanımlara ulaşmada zorluk çekiyorlar. (E2)

2017 programında kazanımlar içeriği yeterince yansıtmamaktadır. Kazanımların sınırları belirgin değildir. (K1)

2017 SBDÖP ders kitaplarını hazırlayanların gereken önemi vermediklerini ve özensiz çalıştıklarını ve dolayısıyla birçok hatanın olduğunu gördük. Ders kitabı içeriklerinin hazırlanırken daha özenli çalışması gerektiğini ve bu sürecin aceleye getirilmemesi gerektiğini düşünüyorum. (LÜE20)

İçerik uyumunu değerlendirirken ders kitaplarını kıstas almamız gerekiyorsa ders kitapları bilgi noktasında büyük bir boşluğa sahiptir. Kazanımları aktarmak için yetersizdir. Kazanımların aktarılmasında kullanılacak olan en önemli materyali ders kitaplarıdır. Onların da yetersiz olduğunu düşünüyorum. (LÜK9)

2017 SBDÖP’de kazanım sayısının azaltılarak içerik yoğunluğu azaltılmaya çalışılmış ama yeterli olmamıştır. (K6)

2005 yılı sonrasındaki SBDÖP’deki kazanımların milli özelliklerden uzaklaştığı, Sosyal Bilgiler dersinin içeriğinin daha çok vatandaşlık konularından oluştuğunu söylebilirim. (LÜE11)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2017 programında kazanımların sayısı azaltılmış olmasına karşın sınırlarının çizilmediği ifade edilmiştir. Ayrıca ders kitaplarının muhtevasının da yeterli desteği sağlamaması ve değerler ile ilişkisinin kurulamamış olmasından dolayı kazanımlarla içerik arasındaki uyumun zayıf kalmasına sebep olduğu söylenebilir. Ancak aksi yönde görüşlere sahip öğretmenlerin de olduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin katılımcı yanıtları şöyledir:

2017 SBDÖP’de içerikler kazanımlara tam olarak uyumlu, seçilmiş, günlük hayat ile ilişkili hatıratların olduğu tarihi belgelerden destek alınarak içeriğin hazırlanmış olması son derece yerinde bir karardır. (E1)

Kazanım ve içeriklerin uyumlu olduğunu düşünüyorum. (E3)

Burada örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2017 programı kazanımlarının içerik ile uyum gösterdiği görülmektedir. Dahası, içeriğin tarihi belgelerden yararlanılarak günlük hayatla da ilişkilendirildiği de söylenebilir.

4.2.4. İçeriğin Kazanım Desteği

İçeriklerin kazanımları destekleme konusunda katılımcı öğretmenlere “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programları içeriklerinin kazanımları destekler nitelikte olup olmadığını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yapılan görüşmelerde kendilerine sorulmuştur. Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 SBDÖP içeriklerinin kazanım desteğini iki ayrı kategori ve dört alt kategoride değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.9’da sunulmuştur.

Tablo 4.9. İçeriğin Kazanım Desteği Teması, Kategori ve Alt Kategoriler

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
İçeriğin Kazanım Desteği	Genel	İçeriğin kapsamı	21
		Ders kitapları	6
	Özel	Sınıf	2
		Ünite	1

Tablo 4.9’a göre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP içeriklerinin kazanım desteğini “Genel ve Özel” olmak üzere iki ayrı kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin içeriğin kazanım desteğini en fazla “Genel” düzeyde; “İçeriğin kapsamı” açısından ele aldıkları tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şunlardır:

2017 SBDÖP içeriklerinin kazanımları destekler niteliktedir. Kazanımlara ulaşmada yeterlidir. Ama içerikler biraz daha bilgi ağırlıklı olabilirdi. (E1)

2005 ve 2017 SBDÖP içerikleri kazanımları desteklemektedir. Fakat 2005 programında içerik daha kapsamlıydı. (LÜE6)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, her iki programın içeriklerinin kazanımları desteklemekle birlikte 2005 yılındaki programın daha kapsamlı olduğu, 2017 programı içeriklerinin ise genişletilmesi gerektiği söylenebilir. Öğretmenlerin içerik-kazanım desteğini başta ders kitapları olmak üzere sınıf ve öğrenci düzeyinde de değerlendirdikleri tespit edilmiş, buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları ise şöyledir:

2005 ve 2017 SBDÖP içeriklerinin kazanımları destekler nitelikte olduğunu düşünüyorum. Ancak bazen ders kitaplarında içerikler yetersiz kalabiliyor. Bu durumda birçok öğretmen kaynak kitap kullanmak durumunda kalıyor. (LÜE14)

2005 SBDÖP 5, 6, ve 7. sınıfın içerikleri kazanımları desteklemektedir. 2017 SBDÖP’de ise konular arasında bütünlük sağlanmıştır. Özellikle 2005 programındaki tarih konularının verilme şekli ve içeriği, 2017 programında daha sade ve kronolojik bir sıraya göre oluşturulmuştur. (LÜE9)

2005 ve 2017 SBÖP içerikleri kazanımlara göre hazırlandığı için uyumludur. 2017 programında ders kitapları uyumlu ancak kazanımlar genel düzeydedir. Yani 2005 programına göre bazı kazanımlar birleştirilmiş olmasına karşın ders kitaplarındaki içerik sade kalmıştır. (LÜK8)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarının içerik açısından yetersiz kaldığı ve bu durumun da öğretmeni kaynak kitaplara yönelttiği söylenebilir. Bunun yanında öğretmenlerin, 2017 SBDÖP’de tarihi konuların daha sistematik bir şekilde ele alındığı belirtilmektedir. İster 2005 ister 2017 SBDÖP olsun her iki programda da tarihi konular ağırlıklı olarak “Kültür ve Miras” öğrenme alanında işlenmektedir. 2005 SBDÖP 7. sınıf “Kültür ve Miras” öğrenme alanı içerisinde, Osmanlı Devleti ile ilgili konuların yanında Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili siyasi gelişmeler (Malazgirt, Miryokefalon ve Köseadağ Savaşı gibi) yer almaktaydı. Dahası, Haçlı Seferleri ve Anadolu’da kurulan İlk Türk Beylikleri ile ilgili konular da bulunmaktaydı (MEB, 2005). Bu açıdan bakıldığında, 2005 SBDÖP 7. sınıflar “Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki tarihi konuların yoğun olduğu söylenebilir. 2017 SBDÖP aynı sınıf düzeyi ve öğrenme alanında ise tarihi konular Osmanlı Devleti ile sınırlandırılmış; Türkiye Selçukluları ile ilgili konular 6. sınıflara kaydırılmıştır. Bununla birlikte 6. sınıfların “Kültür ve Miras” öğrenme alanında işlenecek tarih konuları, Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletleriyle başlayarak; İslamiyet’in doğuşu ve bununla birlikte Türk-İslam devletleri ve son olarak Türkiye Selçukluları ile sınırlandırılmıştır. Haçlı Seferleri konusunun ise çıkartıldığı tespit edilmiştir (MEB, 2018). O halde, 2017 SBDÖP tarih konularında hem sadeleştirilmeye gidilmiş hem de işlenişinde daha sistemli kronolojik bir sıra izlenmiş olduğu söylenebilir.

4.2.5. Öğrenme Alanları

Katılımcı öğretmenlerden her iki programda yer alan Öğrenme Alanları konusunda görüşlerini alıp değerlendirmeler yapmak için “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Ders Öğretim Programlarındaki öğrenme alanlarına ünitelerin dağılımındaki uygunluğunu ve kazanımların ders saatine oranını nasıl değerlendiriyorsunuz?” Ardından “Bu dağılımı zaman ve öğrenci seviyesi açısından ve ünite ilişkisi bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” soruları sorulmuştur. Buna istaneden çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 SBDÖP öğrenme alanlarını beş ayrı kategori ve iki alt kategoride değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.10’da sunulmuştur.

Tablo 4.10. *Öğrenme Alanları Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler*

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Öğrenme Alanları	Ders saat süresi		24
	Kazanımlar		17
	Öğrenci düzeyi		13
	Sayı		25
	Görünüş düzeyi (30)	İçerik Üniteler	13 17

Tablo 4.10’a göre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP öğrenme alanlarını “Ders saat süresi, Kazanımlar, Öğrenci düzeyi, Sayı ve Görünüş düzeyi” olmak üzere beş farklı kategoride; görünüş düzeylerini de kendi içinde “İçerik ve Üniteler” olmak üzere iki farklı alt kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’deki öğrenme alanları adlandırmalarının hem içerik hem de 2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarındaki üniteler açısından uyumlu olduğuna ilişkin görüş beyan ettiği tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

Genel olarak 2005 ve 2017 SBDÖP öğrenme alanlarının hem içerikle hem de hazırlanan ders kitaplarındaki üniteler ile uyumlu olduğunu düşünüyorum. (E2)

2005 ve 2017 SBDÖP öğrenme alanlarını ile ders kitaplarındaki üniteler, tüm sınıflarda uyumludur. (E16)

2005 ve 2017 SBDÖP öğrenme alanları, ders kitaplarındaki ünitelerin içerikleriyle uyumlu bir yapıdadır. (K7)

2005 ve 2017 SBDÖP öğrenme alanları içerdiği konuların merak uyandırması, güzel ve uyumlu olmuş. (LÜK8)

2017 SBDÖP öğrenim alanları, ders kitaplarındaki ünite isimleriyle örtüşmemektedir. (K4)

Örnek katılımcı yanıtlarına göre, genel olarak öğretmenlerin öğrenme alanlarının içeriği ve üniteleri görünüş bakımından temsil ettiği düşüncesindedir. Bunun yanında, 2017 SBDÖP ders kitaplarındaki ünite adlarının, öğrenme alanlarını temsil etmediği görüşünde

olan öğretmenlerin de olduğunu belirtmek isabaetli olacaktır. Fakat 2017 programında ünitelere yer verilmemiş, ünite isimlendirmeleri ders kitabı yazarlarına bırakılmıştır. Bu yüzden, öğretmenler öğrenme alanları ile üniteler arasındaki uyumu daha çok ders kitapları üzerinden açıklamaya çalışmış olabilir. Bununla birlikte, 2017 SBDÖP’de öğrenme alanları altında ünitelerin yer almadığına ilişkin görüş bildiren herhangi bir öğretmenin olmadığı da dikkat çekmektedir. Bu durumda, öğretmenlerin programda yapılan değişiklikler hakkında yeterince bilgiye sahip olmadığı ve program okuryazarlığı konusunda da bazı eksiklikleri bulunduğu sonucu çıkartılabilir.

Ayrıca öğretmenlerin öğrenme alanlarını ders saat süresi, kazanımlar, öğrenci düzeyi ve sayı bakımından da değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları ise şu şekildedir:

2005 ve 2017 SBDÖP öğrenme alanları genel olarak dengeli bir dağılım göstermiştir. (E1)

2005 ve 2017 SBDÖP’de ders saat süreleri yeterli değildir. Ayrıca. 2017’de kazanımlar azaltılmış gibi gözükse de içerik oldukça yoğun üstelik derse ayrılan sürenin az olması sebebiyle konuları yetiştirmekte zorlanıyoruz. (K1)

2017 SBDÖP öğrenme alanlarının 2005 programı öğrenme alanları sayısı bakımından çok büyük değişiklikler yoktur. Ancak 2017 programında içeriğin biraz da olsun değiştiğini söyleyebilirim. Öğrenme alanlarının sayısı her iki programda aynı diyebilirim. 2005 SBDÖP öğrenme alanları öğrencilerin seviyesine uygundu. 2017 programında da öğrenme alanları öğrencilerin seviyesine uygun görünüyor. (LÜK9)

2017 SBDÖP öğrenme alanlarında büyük bir değişiklik yaşanmamıştır. 2005 programındaki öğrenme alanı sayısı sekiz iken yeni 2017 SBDÖP’nin tüm sınıflarında yedi öğrenme alanı olduğu görülüyor. 2017 SBDÖP ders kitaplarının ünite içerikleri, öğrenme alanlarıyla uyumlu şekilde belirlenmiştir. Fakat 2017 SBDÖP öğrenme alanlarındaki kazanımlar yoğunlaştırılmıştır. Buna da derse ayrılan süre yeterli değildir. (E21)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2005 ve 2017 SBDÖP öğrenme alanlarının sayısı ve öğrenci düzeyine uygunluk bakımından farklı olmadığı söylenebilir. Ancak 2017 programı kazanım sayısı azaltmış olmasına karşın içeriklerinin yoğun ve üstelik ders saat süresinin az olması sebebiyle konuların yetiştirilemediğini söylemek mümkündür. Bunun için de öğretmenlerin ders saat sürelerinin artırılmasına ihtiyaç duyduğu söylenebilir.

4.2.6. Beceriler

Katılımcılara 2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan temel beceriler konusunda karşılaştırma yapmaları için “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında kazandırılması gereken temel becerilerin sıralaması ve becerilerin sayısını öğrencilerin düzeyine uygunluk açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde sorular sorularak görüşleri alındı. Bu bağlamda çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 SBDÖP becerilerini iki ayrı kategori ve iki alt kategoride değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.11’de sunulmuştur.

Tablo 4.11. *Beceriler Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler*

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Beceriler	Açıklayıcılık özelliği		30
	Diğer	Sayısı Öğrenci düzeyinde	15 15

Tablo 4.11'e göre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP becerilerini "Açıklayıcılık özelliği ve Diğer" olmak üzere iki farklı kategoride; "Diğer" kategoride ise becerileri "Sayısı ve Öğrenci düzeyinde" olmak üzere iki alt kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin, 2005 ve 2017 SBDÖP becerilerinin açıklayıcılık özellikleri konusunda farklı görüşlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

2005 programına göre 2017'de yeni beceriler eklenerek detaylandırılmıştır. Bunun yanında her iki programda da ders saatinin az olması ve konu yoğunlukları nedeniyle öğrencilerin becerileri tam olarak kazandığını düşünmüyorum. (K7)

Becerilerin öğrenci düzeyinde olması oldukça önemlidir. Çünkü beceri öğrenci seviyesinin üzerinde olursa öğretmen o beceriyi öğretmekte zorlanır. 2017 SBDÖP'de beceriler öğrenci düzeyinde ve rahatlıkla kazandırılabilir. (LÜE11)

2005 SBDÖP'de becerilerin öğretimine ilişkin açıklamalar öğretmeni fazla yönlendiriyordu. Örneğin -Dersin başında şunu; sonunda ise bunu yapacaksınız gibi- 2017 programında ise böyle bir durum söz konusu değildir. Öğretmeni daha özgür bırakmıştır. (LÜE6)

Becerilerin öğretilmesine ilişkin açıklamaları öğretmene rehber olma açısından doğru buluyorum. Çünkü dersi planlamada kolaylık sağlıyor. (LÜK9)

Örnek katılımcı yanıtlarında görüldüğü üzere, becerilerin nasıl kazandırılacağına ilişkin açıklamaların bulunması öğretmenlere dersi planlamasında ve kazanımlara ulaşmasında kolaylık sağladığına inanılmaktadır. Diğer taraftan da 2017 SBDÖP'de becerilerin nasıl kazandırılacağına ilişkin açıklamalara yer verilmemesine karşın katılımcılar tarafından bu program esnek nitelendirilerek kendilerini beceri öğretiminde daha özgür kıldığı ifade edilmiştir. Fakat 2005 programında hangi becerinin nasıl kazandırılacağı ayrıntılı bir şekilde verilmiş olması sebebiyle aynı şeyi söylemek güçtür. Ayrıca derse ayrılan sürenin yetersiz olması, becerilerin öğretimi konusunda engel teşkil ettiği söylenebilir. Bu sorunun 2005 programında olduğu gibi 2017'de devam ettiğini söylemek yerinde olacaktır.

Öte yandan 2005 ve 2017 SBDÖP becerilerinin yeterince kazandırılmadığı dikkati çekmektedir. Posner'a (1995) göre, "resmi, uygulanan, örtük, ihmal edilen ve ekstra" olmak üzere programlar beş ayrı şekilde; birbiri ile ilişkili, birbirlerini tamamlayıcı ve içiçe geçmiş bir yapıdadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen 2005 ve 2017 SBDÖP, Sosyal Bilgiler öğretmenlerine belirlenen amaçlar dâhilinde dersleri nasıl planlayacağını, neyi, nasıl öğreteceğini ve öğrencilerini nasıl değerlendireceğini gösteren yazılı bir rehberdir. Posner'a (1995) göre de bunlar, resmi program olarak ifade edilir. Öğretmenlerin görüşlerine göre,

içeriğin yoğun ve Sosyal Bilgiler dersine ayrılan sürenin yetersiz olması nedeniyle becerilerin tam olarak öğretilmediği tespit edilmiştir. 2017 SBDÖP içeriğinde sadeleştirmeye gidilse de bu sorunun aynı şekilde devam ettiği görülmüştür. Bundan dolayıda öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’de öğretmekle sorumlu olduğu becerilerin öğretimini tam olarak gerçekleştirememiştir. Posner’a (1995) göre, yaşanan bu durum uygulanan ve ihmal edilen program kapsamındadır. Ayrıca yine kendisine göre, resmi ve uygulanan programın ise paralel yönde olması beklenir. Fakat öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda, becerilerin öğretilmesi konusunda bu benzerliğin yakalanamadığı ve programın uygulanmasında ihmallerin yaşandığı söylenebilir.

Öğretmenler, 2005 ve 2017 programı becerilerinin sayı ve öğrenci düzeyi açısından da değerlendirmişlerdir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

2005 ve 2017 SBDÖP becerileri öğrenci seviyesine uygundur. Ancak becerilerin üniteler ile sınırlandırılmasını doğru bulmuyorum. Zaten ilgili becerinin belirtilen bir üniteye kazandırılması mümkün değildir. Becerilerin kazandırılması uzun zaman alıyor. Konuyu anlattım. Öğrenci beceriyi kazandı diyemiyoruz. Maalesef bunun için de ders saatlerinin arttırılması gerekir. (LÜK8)

2017 SBDÖP beceriler artırılarak verilmiştir. Beceriler öğrencilerin düzeyine uygundur. Fakat öğrencilere tam olarak verilemediğini düşünüyorum. Yeni eklenen becerilerin çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, medya okuryazarlığı gibi... 5.sınıftan başlayarak öğrencilerin bu becerileri edinmesi önemlidir. (K7)

2005 SBDÖP programında on beş temel beceri varken 2017 SBDÖP’de yirmi sekiz temel beceri yer almıştır. Her iki programda da yer alan ortak beceriler bulunuyor. Yeni programda ise okuryazarlık becerileri öğrenme alanlarına eklenmiştir. Yapılandırmacı öğretim yaklaşımına uygun olarak hazırlanan her iki programda da problem çözme, iş birliği, yenilikçi düşünme gibi becerilere ağırlık verilmiştir. Her sınıf seviyesine uygun beceriler kullanılmıştır. (LÜE12)

2005 SBDÖP’de öğrencilerde öğretilmesi istenen temel beceriler ilk başlarda garip karşılandı. Fakat sonrasında teknolojinin gelişimine bağlı olarak öğrencilerin eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, araştırmacı olma hususunda önemli bir yol kat ettiği görüldü. 2017 SBDÖP’de bu durumlara daha fazla dikkat edilmiş artık öğrencilerin merkez alındığı bir anlayış ile program oluşturulmuştur. Programın becerileri de bu yönde. Kısacası artık öğrencilere balık direk verilmiyor öğretmenler tarafından balığın nasıl tutulması gerektiği öğretiliyor. Bu durumda öğrencilerin kendilerini eleştirmelerine ve araştırmaya yönelmelerine katkı sağlıyor. (LÜE11)

2005 programında on beş temel beceri bulunuyordu. 2017 programında ise yirmi yedi temel beceri belirlenmiştir. Her iki programda da yer alan ortak beceriler mevcut. Ayrıca 2017 programında çok sayıda “okuryazarlık” becerileri eklenmiştir. (K3)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2017 SBDÖP’de beceri sayılarının bir önceki programa göre artığına değinilmiştir. Ayrıca 2017 SBDÖP’nin giderek öğrenci merkezli anlayışa daha da yaklaştığını ve programdaki becerilerin öğrencilerin öğrenmeyi öğrenme açısından son derece önemli ve becerilerin de genel olarak öğrenci düzeyine uygun olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte öğrencilerin bilgi teknolojilerini etkin bir şekilde kullanmasını amaçlayan dijital ve medya okuryazarlık becerilerinin programa dâhil edilmesini yerinde gördükleri söylenebilir. Fakat SBDÖP’deki becerileri ünite ya da öğrenme alanları ile sınırlandırılmaması ve becerilerin etraflı bir şekilde öğretilmesi

gerektiği ifade edilmektedir. Fakat bu öğretim işleminin uzun zaman aldığına, derse ayrılan sürenin de buna yetmediği yönünde görüşler de mevcuttur. Buradan hareketle, katılımcıların SBDÖP becerilerini ünite ve öğrenme alanları arasında ilişkilendirerek vermek istediği ama Sosyal Bilgiler dersine ayrılan sürenin yetersiz oluşu sebebiyle ilişkilendirmeler konusunda ihmallerin yaşandığı söylenebilir. Çünkü hem 2005 hem de 2017 SBDÖP’de becerilerin kazanım ve öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmesi beklenmektedir (MEB, 2005; 2018).

4.2.7. Değerler

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında kazandırılması gereken değerler konusunda görüş ve değerlendirmelerini almak için kendilerine “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında kazandırılması gereken değerlerin sıralaması, sayısı, öğrencilerin düzeyine uygunluk, ders anlatımı açısından etkileri ve sizi yönlendirmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde sorular yöneltilmiştir. Bu konuda katılımcı Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 2005 ve 2017 SBDÖP değerlerini üç ayrı kategoride değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.12. *Değerler Teması ve Kategoriler*

Tema	Kategoriler	f
Değerler	Sayısı	14
	Öğrenci düzeyi	10
	Açıklayıcılık özelliği	6

Tablo 4.12’ye göre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP değerlerini sırasıyla “Sayısı, Öğrenci düzeyi ve Açıklayıcılık özelliği” olmak üzere üç farklı kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin 2015 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programlarındaki değer sayısını yeterli, öğrenci düzeyine uygun gördükleri ancak açıklayıcılık bakımından farklı düşüncelere sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

Genel olarak 2005 ve 2017 SBDÖP değerlerini, öğrencilerin düzeyine uygundur. Ancak 2005 SBDÖP’de açıklamalar daha detaylı ve öğretmene değerlerin öğretiminde öğretmene rehberlik etmesini açısından daha yeterli görüyorum. (E1)

2005 ve 2017 SBDÖP’de değerlerin sayısı ve öğrenci düzeyine uygundur. İçerik olarak da yeterli düzeydedir. Öğretmene dersi planlarken yol gösterici niteliktedir. (LÜE4)

2005 SBDÖP’yi hazırlanış bakımından değerler konusunda daha nitelikli ve kaliteli olduğunu düşünüyorum. 2017 programı değerlerin açıklamaları üzerinde gerekli zaman harcanmadığı için öğretmene yol göstermesi bakımından eksik kaldığı düşüncesindeyim. (K5)

Her iki programda da değer sayıları birbirine yakındır. 2005’te yirmi değer bulunurken 2017’de on sekiz değere yer verilmiştir. 2017 programında temel değerlere “vatanseverlik”, “barış”, “özgürlük”, “yardımseverlik”, “dürüstlük”, “dayanışma”, “bağımsızlık”, “sorumluluk” gibi

değerler eklenmiştir. Değerlerin sıralaması ünitelere uygunluğu, öğrenci düzeyine uygunluğu doğru şekilde verilmiş ayrıca ders anlatmada hangi temada hangi değer verileceği belirtilmiştir. Bu da ders işlenişini kolaylaştırmaktadır. Öğrencinin hangi konuda hangi değeri alması gerektiği de belirlenmiştir. Bu yönden iki programda da yeterlidir. 2017 programına yeni değerlerin eklenmesi doğru ve yerinde bir karar olmuştur. (LÜE14)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, her iki yılda da hazırlanan programdaki değerlerin sayısı ve öğrenci düzeyine uygun olduğu belirtilmektedir. Fakat bazı öğretmenlere göre, 2005 SBDÖP’de değerlerin nasıl kazandırılacağına ilişkin kapsamlı açıklamaların öğretmenlere değer öğretiminde rehber olduğu ve bu yüzden de 2017 SBDÖP’den daha nitelikli olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca 2017 yılında programa eklenen yeni değerlerin de yerinde bir karar olarak nitelendirildiğini söylemek isabetli olacaktır. Buradan hareketle, katılımcıların 2005 ve 2017 SBDÖP değerlerinin nicelik ve öğrenci düzeyine uygunluk açısından yeterli gördükleri ifade edilebilir. Lakin katılımcıların değerlerin “nasıl” öğretilmesi gerektiği hususunda sıkıntılar yaşadığı da söylenebilir. Çünkü 2017 SBDÖP’de değerlerin kazandırılması konusunda yeterli açıklama yapılmadığı üzerinde durarak bunların olmasını talep etmişlerdir.

4.2.8. Atatürkçülük Konuları

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan Atatürkçülük konularını sayısı ve içerik bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu sorularak konu hakkında görüş ve değerlendirmeleri alınmaya çalışılmıştır. Bu konuda katılımcı öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’nin Atatürkçülük konularını iki ayrı kategoride ele alarak yeterlilikleri açısından farklı düzeylerde değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.13’te sunulmuştur.

Tablo 4.13. Atatürkçülük Konuları Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Atatürkçülük Konuları	Sayı	Yeterli (2005),	10
		Yetersiz (2017)	20
Atatürkçülük Konuları	İçerik	Yeterli (2005)	7
		Yetersiz (2017)	23

Tablo 4.13’e göre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP Atatürkçülük konularını “Sayı ve İçerik” bakımından “Yeterli ve Yetersiz” olmak üzere iki alt kategoride değerlendirme eğiliminde oldukları ortaya çıkmıştır. Öğretmenlerin, 2005 SBDÖP’deki Atatürkçülük konusuyla ilgili olarak kazanım sayısı ve içeriğinin yeterli olduğunu belirtirlerken, diğer taraftan öğretmenlerin büyük bir bölümü ise 2017 SBDÖP’de

Atatürkçülük konularının sayısı ve içerik bakımından yetersiz olduğu yönünde görüş beyan etmişlerdir. Bunlara ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

2005 SBDÖP 5, 6 ve 7. sınıflarda Atatürkçülük konularında yedi kazanımda vardı. Ancak 2017 programında ise sadece bir kazanım verildiği görülüyor. Yani Atatürkçülük ile ilgili kazanım sayısı 2017 programında azaltılmıştır. Atatürkçülük konuları ile ilgili kazanımların geri getirilmesinin şuurlu, geçmişini bilen, atasını ve tarihini tanıyan gençlik yetiştirilmesi açısından önemli olduğu kanısındayım. (LÜE12)

2005 SBDÖP’de Atatürkçülük konuları sayısı bakımından yeterlidir. Ancak 2017 SBDÖP içeriğinin daha da zenginleştirilmesi gerekir. Atatürk ile ilgili örnek olayları çoğaltmak ve görselleri artırmak gerekir. (K7)

2005 SBDÖP’de Atatürkçülük konuları sayısı ve içerik bakımından yeterlidir. (K6)

2017 SBDÖP’de Atatürkçülük konularının içeriklerinin azaltıldığını düşünüyorum. Arttırılmalıdır. (LÜK8)

2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alan Atatürkçülük konuları genellikle tarihi ağırlıklı ünitelerin içine hapsolmuş durumdadır. Disiplinler arası ve oldukça geniş muhtevaya sahip Sosyal Bilgiler her konuda olduğu gibi Atatürkçülük konularında zaman-sayı-içerik üçgeninde kısıtlamaya tabi tutulmaktadır. (LÜE14)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, öğretmenler 2005 SBDÖP’de Atatürkçülük konu ve kazanımlarının yeterli, 2017 programında yetersiz görmektedir. Ayrıca öğretmenlerin 2017 SBDÖP doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarını işaret ettiği düşünülerek bunlar içersinde Atatürk ile ilgili yer alan örnek olay ve görsellerin artılmasını istemektedir.

Dahası, öğretmenlerin Atatürkçülük konularını sadece tarih ağırlıklı üniteler içersinde değil de Sosyal Bilgiler dersindeki tüm ünitelerin içerisine dengeli bir şekilde dağıtılarak artırılması yönünde talepleri olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Program metnin analizine ilişkin bulgularda da Atatürkçülük ile ilgili öğrenme alanı, konu ve kazanımların azaltıldığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, 2005 SBDÖP’de yer alan Atatürk ve Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımların 2017’ye göre daha zengin olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Diğer taraftan 2017 SBDÖP Atatürk ve Atatürkçülük konusu ile ilgili kazanımlara ilişkin bir husus da dikkat çekmektedir. 2017 SBDÖP’nin on sekiz özel amaç arasında “Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları” şeklinde Atatürk ile ilgili bir amacın olduğuna değinilmişti. Fakat bu özel amaca, sadece 7. sınıflarda verilen “Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar” şeklinde tek bir kazanım ile ulaşılması zor görünmektedir. O halde “2017 SBDÖP’de Atatürk ile ilgili özel amaç yer alırken; “Neden buna ilişkin kazanım sayısı bire

(1) düşürüldü?” sorusu akıllara gelmektedir. Bu soru, ihmal edilen program içerisinde yanıtlanabilir. Posner’e (1995) göre, ihmal edilen programda bazı konu ve içerikler görmezden gelinmekte ve bunların niçin yer almadığı “Neden, bunlara (ör. Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımlara) yeterince yer verilmiyor?” gibi soruyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda, 2017 SBDÖP Atatürk ve Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımların ihmal edildiği söylenebilir.

4.2.9. Etkinlikler

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine 2005 ve 2017 SBDÖP yer alan etkinlikler konsuda görüş değerlendirmelerini almak için “2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında önerilen etkinliklerin sayısının azaltılması etkinlik hazırlama açısından etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu konuda katılımcı öğretmenler 2005 SBDÖP’ında yer alan ancak 2017 SBDÖP’den çıkartılan etkinlik örneklerini üç ayrı kategoride değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.14’te sunulmuştur.

Tablo 4.14. *Etkinlikler Teması ve Kategoriler*

Tema	Kategoriler	f
Etkinlikler	İşlev	15
	Ayrılan süre	12
	Kılavuzluk yapma	3

Tablo 4.14’e göre, öğretmenlerin 2017 SBDÖP’den çıkartılan etkinlik örneklerini sırasıyla “İşlev, Ayrılan Süre ve Kılavuzluk yapma” olmak üzere üç kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin 2017 yılı programında etkinliklerin çıkartılmasını, işlev ve derse ayrılan süre açısından olumlu bulmalarına karşın, kendilerine kılavuzluk yapma bakımından ise olumsuz buldukları tespit edilmiştir. Bunlara ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

Sosyal Bilgiler 2005 programında etkinlik örnekleri her sınıf düzeyinde ve her kazanıma özel ayrı ayrı verilmiştir. 2017 programında ise etkinlik örneklerine yer verilmemiştir. Etkinliklerle öğrencilerin daha iyi öğrendiği düşüncesindeyim. (LÜK8)

Öğretmenler zaten etkinlik hazırlamaya üşeniyorlarken; 2017 programında etkinlik örneklerine yer verilmemiştir. Bu durum öğretmenlerin etkinlik planlama açısından kılavuzsuz kalmasına sebep olmuştur. (K7)

Etkinlikler öğrencilerin konuyu kavrayıp kavramadığını ölçen en önemli araçlardır. 2005’te uygulanan programda öğrencilerin ders kitapları haricinde çalışma kitapları yer almaktaydı. Bu kitaplarda birçok etkinlik öğrencilerin öğrenme düzeyini ölçmekten uzaktı. 2017 yılı programında bu çalışma kitapları kaldırılarak ders kitaplarının içerisine, konu ardından sunulan etkinliklerin öğrencileri daha iyi değerlendirmektedir. (LÜE11)

2017 SBDÖP’de etkinlik örneklerinin çıkartılmış olması olumludur. Etkinlikler, ders saatinin yetersiz olması dolayısıyla yetişmiyordu. (K3)

2017 SBDÖP’den etkinliklerin çıkarılmış olması konuların yetiştirilmesine olumlu etki yapmıştır. 2005 programındaki etkinlikler ders saatinin az olması sebebi ile yetiştirilemiyordu. Bu konudaki yaklaşım olumlu olmuştur. (E3)

2017 SBDÖP’den etkinlik örneklerinin çıkartılmasını doğru buluyorum. Çünkü öğretmen kendi sınıfına göre kendi etkinliğini hazırlamalıdır. (K1)

2017 SBDÖP’de etkinlik örneklerine yer verilmemesi olumlu olmuştur. Çünkü öğretmen etkinlik planlamasını çevre koşullarına ve öğrencinin hazır bulunuşluğuna göre ayarlayabilir. (E6)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, katılımcıların 2017 programında etkinlik örneklerinin çıkartılmış olmasını derse ayrılan süre açısından ele alıp konuların zamanında yetiştirilmesi adına olumlu değerlendirmişlerdir. Diğer taraftan 2005 programında etkinlik örnekleri olmasına karşın ders saatlerinin yetersiz olmasından dolayı etkinliklerin yeterince uygulanmadığı dolayısıyla ihmal edildiği söylenebilir. Ayrıca 2017 programında etkinlik örneklerine yer verilmemiş olması, öğretmenlerin kendi sınıflarına uygun etkinlik örnekleri hazırlamasında daha özgür kaldığı görülmektedir. Lakin etkinlik örneklerinin 2017 programında yer almamasına ilişkin olumsuz görüşlere sahip öğretmenlerin de olduğu görülmektedir. Bunun da nedenleri etkinlik örneklerinin öğretmenlere ders işleme sürecinde rehber olması ve öğretmenlerin etkinlik hazırlama konusunda ihmalkâr bir tutum sergilemeyi tercih etmesi ile açıklanabilir. Bu bulgular, öğretmenlerin 2017 SBDÖP’de etkinlik örneklerinin çıkartılması konusunda hemfikir olmadıklarını gösterir. Öte yandan öğretmenlerden bazıları, etkinlik hazırlamayı keyfiyet olarak algılamaktadır. 2005 SBDÖP’de olduğu gibi 2017 SBDÖP’de de etkinlik örneklerine yer verilmesini isteyerek hazır olanı kullanmak istemektedir. Hâlbuki 2017 SBDÖP’de -sınama durumlarında ifade edildiği üzere- öğretmenlerin ölçme değerlendirme konusunda kendilerinden özgün ve yaratıcı olmaları beklenmiştir. Programın uygulanmasında da bilhassa öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla sınıf içi ve dışı etkinliklere yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2018). Buradan hareketle, 2017 SBDÖP’nin etkinlik yapma konusunda öğretmenlerce yeterince fırsat tanınmadığı ya da tanıtılmadığı ve bu yüzden de programın farklı algılandığı söylenebilir.

4.2.10. İçeriğin Sadeleştirilmesi

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “2017 yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programında içeriğin azaltılması kullanılan ders kitaplarının önemi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” ve İçerik olmayan kazanımlarda programdan nasıl yararlanıyorsunuz?” soruları sorularak bu konuda görüş ve değerlendirmeleri alınmaya

çalışıldı. Bu konuda katılımcıların 2005 ve 2017 SBDÖP içeriğini iki ayrı kategori ve beş alt kategoride değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.15'te sunulmuştur.

Tablo 4.15. *İçeriğin Sadeleştirilmesi Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler*

Temalar	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
İçeriğin Sadeleştirilmesi	Ders kitaplarına etkisi	Olumlu	18
		Olumsuz	12
	İçerik oluşturmaya etkisi	Bireysel hazırlık	20
		Hazırdakini kullanma	9
		Öğrenci ile birlikte	1

Tablo 4.15'e göre, öğretmenlerin 2017 SBDÖP içeriğinde yapılan sadeleştirmenin "Ders kitaplarına etkisi ve İçerik oluşturmaya etkisi" açısından iki farklı kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin 2017 SBDÖP'de yaşanan sadeleştirme çalışmalarını, ders kitaplarına olan bağımlılığın azalması ve ders kitaplarındaki bilgi yükünün hafiflemesi bakımından ders kitaplarına olan etkisini olumlu değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Fakat bazı öğretmenler, bölgeler arası sosyo-ekonomik düzeylerin ve teknolojik alt yapıların eşit olmadığına ve ders kitaplarının öğrencilerin evde ders çalışmasına fırsat verebilecek nitelikte olmasına dikkat çekmişlerdir. Bu doğrultuda ders kitaplarının içeriğinin sadeleştirilmesine olumsuz bakmışlardır. Bunlara ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

Teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin Türkiye'de bölgeler arası sosyo-ekonomik şartlar eşit olmadığı için ders kitaplarının eğitimde çok önemli bir yeri vardır. Bundan dolayı 2017 SBDÖP ile birlikte ders kitaplarındaki içeriğin azaltılmasını doğru bulmuyorum. (LÜE4)

2017 SBDÖP'de konuların içi boşaltılmıştır. Ders kitapları ise bilgiden ziyade tatil kitapları gibi etkinliklerle, okuma parçalarıyla doludur. 2017 SBDÖP'ye göre hazırlanan ders kitapları, öğrencinin evde tek başına başvuracak öğretim materyali olmaktan çok uzaktır. (LÜE14)

2017 SBDÖP'de içeriğin sadeleştirilmesini olumlu buluyorum. Ders kitapları daha sadeleşmiş, öğrencilere yüklenen bilgi azaltılmıştır. Bu da öğrencinin derse olan ilgisi arttırmıştır. (K3)

2017 SBDÖP'de içeriğin sadeleştirilmesini olumlu buluyorum. İçeriğin yoğun olması öğrencinin her şeyi öğrenebileceği anlamı taşımadığı için öğrenciye fazla yük yüklemenin bir faydası olmadığı kanaatindeyim. (LÜE20)

2017 SBDÖP'de içeriğin azalması ders kitaplarına olumlu etki etmiştir. Çünkü ders kitaplarında etkinliklere ağırlık verilmiştir. (LÜK8)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, katılımcılar ders kitaplarını hem birincil öğretim kaynağı hem de öğrencinin bilgiye ulaşmasında araç olarak kullanılan bir materyal olarak görmektedir. Bundan dolayı bazı öğretmenler ders kitaplarını bilgi dolu olması gerektiğini düşünürken; bazıları ise öğrencilere fazla bilgi yüklemenin doğru

olmadığını düşünmektedir. Dahası, ders kitaplarındaki bilgi yükünün azalması ile birlikte öğrencilerin derse olan ilgisinin artışı ve ders kitaplarında etkinliklere daha fazla yer verildiğini ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, öğretmenlerin 2017 SBDÖP doğrultusundan hazırlanan ders kitaplarındaki sadeleştirmeler konusunda hemfikir olmadıkları söylenebilir.

Ayrıca 2017 SBDÖP’de içeriğin sadeleştirilmesi ile birlikte öğretmenlerin başta bireysel hazırlık yaparak, hazırda olanı kullanarak ve sınırlı sayıda olsa da öğrenciyi de sürece dâhil ederek içerik oluşturduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

İçeriği yeterince açıklanmayan ve verilmeyen kazanımları EBA ve benzeri ders uygulamalarından ulaşılmaya çalışıyoruz. (E2)

Gelişen teknoloji ile birlikte internetten kolaylıkla istediğim bilgiye ulaşıyorum. Onun için içerik hazırlamak için özel bir çaba harcamıyorum. (E17)

İçerikle ilgili etkinlik ve çalışmalarını öğrenci özelliklerini dikkate alarak hazırlıyorum. (K1)

Ben programdan genel olarak yararlanıp içeriği sınıfa ve sınıf düzeyine uygun olarak kendim planlıyorum. (LÜE14)

Ders kitaplarının içerik açısından yetersiz olduğu durumlarda başka kaynaklara (roman, hikâye, gazete, dergi, internet vs.) yönelerek ders içeriğini hazırlamaya çalışıyoruz. (LÜK2)

İçeriğin azaltılması ile farklı kaynaklardan içerik hazırlama zorunluluk haline gelmiştir. Bazı temaların içerikleri konuyu anlatmada yeterli gelmediği için içerik hazırlanması gerekiyor. Kazanımların yeterince açık olmadığı durumlarda içerik hazırlıyorum. (LÜE12)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2017 SBDÖP’nda içeriğin yetersiz görüldüğü durumlarda öğretmenlerin kendilerini eksik gördüğü konu ve kazanımlar için içerik oluşturmaya yöneltmiştir. Öğretmenler içerik oluştururken daha çok bireysel ve hâlihazırda bulunan eğitim portallarından destek aldığı ama bu süreçte öğrencilerin göz ardı edildiği görülmektedir. Bütün bunlara rağmen, öğretmenlerin içeriği oluştururken bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlandığı ve derslerinde bu teknolojileri kullanabildiklerini görülmektedir. Ama yinede öğretmenlerin bu teknolojileri derslerine yeterince entegre edebildikleri söylenemez. Çünkü, teknoloji kullanma ve teknoloji entegre etme iki ayrı kavram olup sınıf içi uygulama ve etkinliklerde teknolojiden çok sık yararlanması entegrasyonun gerçekleştiği anlamına gelmez (Koehler ve Mishra, 2005; Stephens, 2011). Eğer öğrenci, öğrenme-öğretme sürecine dâhil olup bu süreçte aktif olabilirse teknolojinin entegrasyonunu gerçekleştirmek (Maddux ve Johnson, 2006; Matheison, 2011) daha kolay hale gelir.

4.2.11. Rehber Olma Yönü

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının uygulanması konusunda yeterliliğini ve uygulamada size rehberlik yapması açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu sorularak bu konuda görüş ve değerlendirmeleri alınmaya çalışıldı. Katılımcı öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’nin kendilerine rehber olma yönünü iki ayrı kategoride ve bunlara ait olarak üç alt kategori de değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.16’da sunulmuştur.

Tablo 4.16. *Rehber Olma Yönü Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler*

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Rehber Olma Yönü	Genel	Yeterli	10
		Yetersiz (2017)	17
	Özgürleştiricilik	2017 programı	3

Tablo 4.16’ya göre, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’nin kendilerine rehber olma durumlarını “Genel ve Özgürleştiricilik” açısından iki kategoride ele aldığı görülmektedir. On yedi öğretmenin 2017 programının kendilerine rehberlik etmesi açısından yetersiz kaldığı, on öğretmenin ise 2005 ve 2017 programlarının yeterli olduğu ve son olarak az sayıda öğretmenin ise 2017 programının kendilerini özgür kıldığı yönünde görüşlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

2005 SBDÖP, öğretmenin yapması gerekenleri sayfa sayfa açıklıyordu. 2017 programı ise öğrenmeni daha özgür bırakıyor. (LÜE6)

2005 ve 2017 SBDÖP, öğretmene rehber olması bakımından yeterlidir. Ama ders kitapları daha özenli hazırlanmalı çünkü çoğu öğretmen ders kitabını bire bir takip ediyor. (E17)

2005 SBDÖP’nin öğretmene rehber olması bakımından 2017 öprogramından daha nitelikli ve yönlendirici buluyorum. (LÜE4)

2005 ve 2017 SBDÖP’de kazanımlar için açıklamalara yer verilmiştir. 2005 programında her kazanım ve etkinlik örneği için açıklamalar ayrı ayrı oluşturulmuştur. Bu açıklamalarda her kazanım ve etkinlik örneğinin ilişkilendirileceği kişisel nitelikler, beceriler, ara disiplinler, ders içi, diğer derslerle, Atatürkçülük konuları, uyarılar ve değerlendirme yer almaktadır. 2017 programında ise bazı kazanımlar için açıklamalara yer verilirken bazılarında da yer verilmemiştir. (LÜK2)

2005 SBDÖP daha kapsayıcı dolayısıyla daha yeterliydi. 2017 programı ise bu konuda daha pasif kaldı. 2017 SBDÖP’nin öğretmene rehber olma konusunda ciddi eksiklikleri olduğunu düşünüyorum. (LÜK9)

Örnek katılımcı görüş ve değerlendirmelerinden anlaşılacağı üzere, 2005 programının öğretmene rehberlik yapma özelliği daha fazla öne çıkarken, 2017 programının rehberlik yapma özelliğinin yetersiz kaldığı yaygın bir kanat olarak belirtilmektedir. Diğer taraftan ise bazı katılımcı öğretmenlerin 2017 programının sade yapısıyla öğretmeni özgür kıldığını ifade etmeleri önemli bir bulgu olarak görülebilir.

4.2.12. Ders Saati Süresi

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki ders saati sayısını hedeflere ulaşma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu sorularak konu hakkında kendi görüş ve değerlendirmeleri alınmaya çalışıldı. Katılımcı öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’de ayrılan ders saat sürelerini iki boyutta değerlendirdikleri ortaya çıktı. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.17’de sunulmuştur.

Tablo 4.17. *Ders Saati Süresi Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler*

Tema	Kategoriler	f
Ders Saati Süresi	Yeterli (2017)	3
	Yetersiz (2005, 2017)	27

Tablo 4.17’e göre, katılımcı öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’de Sosyal Bilgiler dersine ayrılan ders saat sürelerini “yeterli ve yetersiz” olmak üzere iki ayrı kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Az sayıda öğretmen 2017 SBDÖP’de ders saat sürelerinin yeterli olduğunu ifade etmesine rağmen, öğretmenlerin büyük çoğunluğu ders saat sürelerinin her iki yılda hazırlanan programlarda da yeterli olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf programlarının içeriği için ders saati süreleri son derece yeterlidir. (E1)

Sosyal Bilgiler dersi için ayrılan ders saati (üç saat) yeterlidir. (K5)

2005 ve 2017 SBDÖP’deki ders saat süreleri, hedeflere ulaşma açısından yetersizdir. Bu hususu, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin eğitim- öğretim yılı sonlarında okul idarelerine sundukları tüm raporlarda da görebilirsiniz. (LÜK2)

Her iki programda da ders saati sayısı yeterli değildir. Ders saati sayımızın artırılması gerektiğini düşünmekteyim. (LÜK8)

Ünitelerin içerikleri yoğun olmasından dolayı ders saatlerini yetersiz buluyorum. (K4)

Her iki programda da ders saati sayısı yeterli değildir. Kazanımların yetişebilmesi için yeterli zamanı bize sunmuyor. (LÜE12)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, genel olarak öğretmenlerin hedeflere ulaşması açısından 2005 ve 2017 yıllarında hazırlanan her iki ders öğretim programlarında ders saati sürelerinin yetersiz kaldığı ve öğretmenlerin ders saat sürelerinin artırılması yönünde talepleri olduğu görülmektedir. Dahası 2017 SBDÖP’de kazanım sayısının azaltılmasına rağmen; içeriğin hala yoğun olması sebebiyle, ders saat sürelerinde beklenen yönde olumlu bir etki yapmadığı söylenebilir.

4.2.13. Ölçme ve Değerlendirme

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının kazanım ve ölçme değerlendirme çalışmaları açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu sorularak bu konudaki görüş ve değerlendirmeleri alınmaya çalışıldı. Bu bağlamda katılımcı öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme konusunu genel olarak 2005 ve 2017 SBDÖP’ye göre düzenlenen ders kitaplarını temel alarak değerlendirme yapmışlardır. Buna bağlı olarak ölçme ve değerlendirme öğelerini üç ayrı kategoride yeterlilik açısından değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.18’de sunulmuştur.

Tablo 4.18. Ölçme ve Değerlendirme Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Ölçme ve Değerlendirme	Soru tipleri	Yeterli	14
	Kazanımlar	Yeterli	7
		Yetersiz (2017)	2
	Süreç değerlendirme	Yeterli	7

Tablo 4.18’e göre, öğretmenler 2005 ve 2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme sorularının yeterliliklerini sırasıyla “Soru tipleri, Kazanımlar ve Süreç değerlendirme” açısından üç farklı kategoride değerlendirmişlerdir. Her ne kadar öğretmenlerin az bir bölümü, 2017 programına göre hazırlanan ders kitaplarındaki kazanımlara yönelik ölçme ve değerlendirme sorularının yetersiz görse de büyük bir bölümü her iki programa göre hazırlanan ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme soruları “soru tipleri” ile “süreç değerlendirme” açısından yeterli gördükleri tespit edilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

Özellikle 2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarındaki soruların kazanımları ölçme konusunda ciddi eksikleri olduğunu düşünüyorum. (LÜK8)

Her iki programa göre hazırlanan ders kitaplarındaki soruların ölçme ve değerlendirme açısından uygun içeriklere sahiptir. Kazanımlar, hazırlanan çoktan seçmeli ve açık uçlu sorular kolaylıkla değerlendirilebilmektedir. Ayrıca ders kitaplarında yer alan soru örnekleri öğretmen ve öğrenciye yol gösterici durumdadır. (LÜE12)

2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarının 2005 programına göre kazanımları ve verilmesi gereken becerileri daha iyi ölçmektedir. (K5)

2005 ve 2017 SBDÖP’ye göre düzenlenen ders kitaplarının ünite sonlarında ölçme değerlendirme soruları mevcut ve yeterli düzeydedir. Her türlü soru tipine yer verilmeye çalışılıyor. Olumlu karşılıyorum. (E5)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2005 ve 2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme soruları çeşitlilik göstermekle birlikte,

genel olarak süreç ve kazanımları ölçebilecek niteliğe sahip oldukları ve katılımcıların da bunlarda hemfikir oldukları söylenebilir. Ancak 2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme sorularını kazanımlar açısından yetersiz olarak değerlendirenler olduğu gibi, diğer taraftan soruların kazanım ve becerileri 2005 programına göre hazırlananlardan daha iyi ölçtüğüne ilişkin açıklamaların da olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Bununla birlikte, 2017 SBDÖP’ye göre hazırlanan ders kitaplarındaki ölçme ve değerlendirme sorularına yönelik görüşlerde de hemfikir olunamadığı görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının en önemli nedenlerden biri olarak, aynı sınıf düzeyine ait farklı Sosyal Bilgiler ders kitaplarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından farklı özel yayınevlerine hazırlattırılması gösterilebilir.

4.2.14. Lise Yerleştirme Sınavları

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “2017 öncesinde ve sonrasında uygulanan lise yerleştirme sınav sistemini Sosyal Bilgiler Öğretim Programı açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusu sorularak bu konuda görüş ve değerlendirmeleri alınmaya çalışıldı. Bu bağlamda katılımcı öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’ni ulusal düzeyde yapılan lise yerleştirme sınavları açısından iki ayrı kategoride soru sayısı ve katsayı bakımından değerlendirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.19’da sunulmuştur.

Tablo 4.19. *Lise Yerleştirme Sınavları Teması, Kategoriler ve Alt Kategoriler*

Tema	Kategoriler	Alt Kategoriler	f
Lise Yerleştirme Sınavları	Derse olan ilgi	Soru sayısı	8
		Katsayı	5
	Derse olan değer	Soru sayısı	11
		Katsayı	6

Tablo 4.19’a göre, öğretmenlerin lise yerleştirme sınavlarını (OKS, TEOG, LGS) “Derse olan ilgi ve Derse olan değer” açısından uygulanan sınavlardaki, Sosyal Bilgiler dersine ait “soru sayıları” ve “katsayılar” bakımından değerlendirdikleri görülmektedir. 2017 yılıyla birlikte uygulanan merkezi sınavda (LGS) Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili hiçbir soru sorulmaması; sorulan soruların da 8. Sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ile sınırlandırılmakla kalınmayıp soru sayısı ile dersin sınavdaki katsayısının düşürülmesini çalışmaya katılan öğretmenlerin tamamı tarafından olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Buna ilişkin örnek katılımcı yanıtları şu şekildedir:

TEOG en verimli sınavdı. LGS sisteminde Sosyal Bilgilerin etkisi çok azaldı. Katsayının az olması da bu derse bakış açısını olumsuz etkilemiştir. (E1)

Son gelen sınavla (LGS) Sosyal Bilgilerin katsayısı ve soru sayısı çok düşük bu yüzden dersin etkisinin ve öneminin azaldığını düşünüyorum. (E2).

OKS'de soru sayısı diğer derslerle aynı ama katsayısı düşüktü. Üstelik 6, 7 ve 8.sınıf konularından sorular vardı. Bu da öğrencileri zorluyor motivasyonlarını düşürüyordu. 3 yılın konuları fazla geliyordu. TEOG sisteminde öğrenci daha mutlu ve başarılıydı. LGS sisteminde dersinize gereken önem verilmiyor. Soru sayısının azlığı ve katsayısının düşük olması öğrencinin derse bakış açısını da değiştiriyor. (K1)

Uygulanan sınavlarda (Lise yerleştirme) Sosyal Bilgilerin etkisi her dönemde geri planda tutulmuştur. Fakat yapılan sınavlar içerisinde en fazla değer verilen sınav TEOG olmuştur. Son değişiklikle oluşturulan LGS adı verilen Liselere Geçiş Sınavında soru sayısı ona düşürülmüş ve değeri diğer derslere göre ¼ oranına indirgenmiştir. Bu durum Sosyal Bilgiler dersinin hem öğrenciler tarafından hem de veliler tarafından önemsiz olarak görülmesine neden olmaktadır. (LÜE11)

OKS, SBS ve TEOG türlerinde soru sayısı şimdiki sistemdeki sınava göre daha fazlaydı. Soru sayısının azaltılması derse verilen önemi azaltmaktadır. Öğrencilerin bazıları isteksiz dinlerken, bazılarında da "Katsayıdan dolayı yapsam da kaç puan gelecek, sayısal derslere ağırlık vereyim" algısı oluştu. Dersi önemsememeye başladılar. Soru sayısının artırılmasını ve katsayının da diğer dersler ile aynı oranda olması gerektiğini düşünüyorum. (E18)

Örnek katılımcı yanıtlarından anlaşılacağı üzere, 2017'den önceki sınavlarda (TEOG, OKS, SBS) Sosyal Bilgiler ve sekizinci sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine karşı öğrencinin daha ilgili ve bu derslere daha çok değer verdiğini ifade etmişlerdir. Ancak 2017 ile birlikte uygulanmaya başlayan LGS'de Sosyal Bilgiler ile ilgili soruların çıkartılıp soruların sadece sekizinci sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ile sınırlandırılması, soru sayısını yirmiden ona düşürülmesi ve dersin sınavdaki katsayı değerinin düşük olması dolayısıyla öğrenci tarafından dersin önemsenmemesine neden olduğu inancı hakimdir. Buradan hareketle, soru sayısı ve katsayı ile derse olan ilgi ve değer arasında doğrusal bir ilişkiden söz edilebilir. Bu doğrultuda öğretmenlerin de soru sayısı ile katsayıların artırılmasına ilişkin talepleri olduğunu belirtmek isabetli olacaktır. Ayrıca Sosyal Bilgiler ile İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, ortaokullarda okutulan iki ayrı ders olabilir. Fakat bu iki farklı ders, bir tek Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından verilmektedir. Bunun için soru sayısı ve katsayı kaynaklı sekizinci sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine yönelik ilgi ve alakanın düşmesi, dolaylı olarak Sosyal Bilgiler dersini de etkileyebileceği düşünülmelidir.

4.3. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına İlişkin Geliştirdikleri Metaforlara İlişkin Ait Bulgu ve Yorumlar

Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin metaforlar kullanarak 2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının kendilerine göre neye benzediklerini "2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ... gibidir/benzerdir; çünkü ..." ve "2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ... gibidir/benzerdir; çünkü ..."

şeklinde sorular sorular sorulmuş ve verdikleri yanıtları gerekçesiyle birlikte açıklamaları istenmiştir. Bu konuyla ilgili olarak hem her iki paragraf arasında hem de her bir programın kendi içinde çok farklı metaforların ortaya çıktığı görülmüştür.

4.3.1. 2005 SBDÖP'ye Yönelik Üretilen Metaforlar

İlk olarak çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ... gibidir/benzerdir; çünkü ...” sorusu sorularak oluşturdukları metaforları nedensel olarak açıklmaları istenmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin 2005 SBDÖP'ye yönelik olarak yedi ayrı kategoride 30 farklı metafor geliştirdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.20'de verilmiştir.

Tablo 4.20. 2005 SBDÖP'ye İlişkin Üretilen Metaforlar

Kategoriler	Metaforlar	f
1. İçerik	Hayat, yeryüzü katmanları, vatan, gelenekçi, bilgili bir rehber, karışık bir menü, market rafı, arabulucu	8
2. Amaçlar	Hayata hazırlayan bir usta, meşe ateşi, özgürlüklerin kısıtlandığı bir ülke, ışık, bisiklet	5
3. Rehber olma yönü	Rehber, hazıra alıştırmacı, bir cihazın kullanma kılavuzu, kullanma kılavuzu, rehber öğretmen	5
4. Kazanımlar	Gecekondu mahallesi, sıkıcı bir yönerge, zanaatkâr, anne	4
5. Değerler ve beceriler	Ansiklopedi, para dolu cüzdan, kıymetli bir kitap, değerli bir hazine	4
6. Öğretmen kılavuz kitapları	Güdümlü füze, deniz feneri, kılavuz	3
7. Atatürkçülük konuları	Komutanı olan düzenli bir ordu	1
Toplam		30

Tablo 4.20'ye göre, çalışmaya katılan öğretmenlerin 2005 SBDÖP'ye göre İçerik, Amaçlar, Rehber olma yönü, Kazanımlar, Değerler ve beceriler, Öğretmen kılavuz kitapları ve Atatürkçülük konularıyla ilgili olarak 30 farklı metafor ürettikleri görülmektedir. 2005 SBDÖP ile ilgili üretilen en fazla metafor programın içeriğine (f = 8); en az ise Atatürkçülük konularına (f = 1) yöneliktir. Katılımcılar tarafından üretilen örnek metaforlar ve nedensel açıklamaları şu şekildedir:

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı yeryüzü katmanları gibidir; çünkü içerisinde birçok farklı özelliği bulundurur. İçerik olarak zengin, zengin olduğu kadar sadedir. En üst katman görebildiğimiz bilgileri içerir. (LÜE6)

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı hayata hazırlayan bir usta gibidir; çünkü hem öğrenci hem öğretmen öğrenme sürecinin içinde yer alır ve yaparak yaşayarak öğretir ve öğrenir. (LÜE20)

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı güdümlü füze gibidir; çünkü bu programda kılavuz kitapların varlığı kazanımlara ulaşmada çok yardımcı olmuştur. (K5)

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı anne gibidir; çünkü detay verir, fazla bilgi vardır. Seninle çok konuşmuştur. Kazanımı çoktur bilgine önem verir. (LÜE6)

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı gecekondu mahallesi gibidir/benzerdir; çünkü kazanım sayısı fazla, daha fazla yer kaplıyor ve karmaşık bir yapıya sahiptir. (E19)

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı deniz feneri gibidir; çünkü hem program açıklamaları hem de öğretmen kılavuz kitapları dersleri nasıl ve ne şekilde sunacağımızı gösteriyordu. (K3)

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ansiklopedi gibidir; çünkü değerlerin nasıl verileceği detaylı bir şekilde açıklamasıyla birlikte sunulmuştur. (E1)

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı komutanı olan düzenli bir ordu gibidir; çünkü Atatürkçülük ile ilgili konular geniş bir yere sahiptir. Atatürkçülük ile ilgili kazanımların altını doldurmaktadır. (LÜE12)

Katılımcıların 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının hem kendisine hem de alt öğelerine yönelik olarak geliştirdikleri metaforlar genel olarak olumlu ve pozitif yönde olmasına rağmen, olumsuz yönde oluşturulan metaforlar yok denecek kadar az görülmektedir.

2005 SBDÖP'ye yönelik katılımcılar tarafından üretilen metaforlara baktığımızda yedi ayrı kategorinin ilki olan içerikle ilgili olarak "hayat", "yeryüzü katmanları", "vatan", "gelenekçi", "bilgili bir rehber", "karışık bir menü", "market rafı", "arabulucu" olmak üzere sekiz farklı metafor ürettikleri görülmektedir. Buradan öğretmenlerin genel olarak 2005 SBDÖP'nin içerikleri konusunda hayat gibi canlı, yeryüzü katmanları gibi zengin ve sade olduğunu, vatan gibi güvenilir ve eski değerlere bağlı, bilgili bir rehber gibi içi dolu, market rafı gibi çeşitlilikleri içeren aynı zamanda eğitim ve öğretimin başarılı bir şekilde devam etmesi için bir arabulucuya benzettikleri söylenebilir.

2005 SBDÖP'ye yönelik katılımcılar tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin ikincisi olan amaçlara ilişkin metaforlara baktığımızda "hayata hazırlayan bir usta", "meşe ateşi", "özgürlüklerin kısıtlandığı bir ülke", "ışık", "bisiklet" gibi beş ayrı metafor ürettiklerini görüyoruz. Bu bağlamda katılımcıların 2005 SBDÖP'nde yer alan amaçların kendilerini ve öğrencilerini hayata hazırlayan bir usta, bir meşe ateşinin ısısı gibi etkisi uzun süreli, kendilerini aydınlatan bir ışık ve aynı zamanda sürekli hareket etmesi gereken bir bisiklet gibi dinamik olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Ancak bir katılımcı ise bu programı kendi özgürlüklerini kısıtlayan bir ülkeye benzetmiştir. Burada program amaçlarının belli alanlarda öğretmenleri belli derecede sınırlandırdığı sonucu çıkarılabilir.

2005 SBDÖP'ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin üçüncüsü olan rehber olma yönüne ilişkin metaforlara baktığımızda "rehber", "hazıra alıştırmacı", "bir cihazın kullanma kılavuzu", "kullanma kılavuzu" ve "rehber

öğretmen” olmak üzere beş ayrı isimde metafor ürettiklerini görüyoruz. Bu kategoride katılımcılar ilgili programa ilişkin algılarını genel olarak programın kendilerine neyin nasıl öğretileceği konusunda yardımcı olan bir rehber, aynı zamanda detaylı ve yeterli bilgi veren bir kullanma kılavuzuna benzetmişlerdir. Diğer taraftan bir öğretmen ise bu programın öğretmenlerin kendileri yapması gereken şeylerin çoğunu yerine getiriyor olmasından dolayı hazıra alıştırmacı olduğunu ifade etmiştir.

2005 SBDÖP’ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin dördüncüsü olan kazanımlara ilişkin üretilen metaforlara baktığımızda “gecekondu mahallesi”, “sıkıcı bir yönerge”, “zanaatkâr” ve “anne” olmak üzere dört farklı metafor öne çıkmaktadır. Bu bağlamda bazı katılımcılar 2005 SBDÖP’ni gecekondu mahallesine benzetmişler; gerekçe olarak da hem kazanım sayısının fazla olmasını ve daha fazla yer kaplamasını hem de karmaşık bir yapıya sahip olmasını göstermişlerdir. Aynı şekilde aşırı ve detaylı açıklamalarından dolayı sıkıcı bir yönerge olarak algılayanlarda bulunmaktadır. Diğer taraftan ise 2005 SBDÖP’ni bir zanaatkâr gibi görenlerin yanında bir anne gibi görenler de vardır. Buna neden olarak da bu programın detaylı ve fazla bilgi içermesini, öğretmenle çok konuşmasını, kazanımının çok olmasını ve sahip olunan bilgiye önem vermesini belirtmişlerdir.

2005 SBDÖP’ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin beşincisi olan değerler ve becerilere ilişkin üretilen metaforlar olarak “ansiklopedi”, “para dolu cüzdan”, “kıymetli bir kitap” ve “değerli bir hazine” dört farklı metafor yer almaktadır. Bu konuda bir katılımcı 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını bir ansiklopediye benzetmiş, gerekçe olarak ta değerlerin nasıl verileceğinin detaylı bir şekilde açıklamasıyla birlikte sunulmasını göstermiştir. Aynı şekilde bu programın para dolu bir cüzdana, değerli bir hazineye ve kıymetli bir kitaba benzeterak onun ihtiyaç duyulan durumlarda ne kadar faydalı olacağını vurgulamaya çalışmışlardır.

2005 SBDÖP’ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin altıncısı olan öğretmen kılavuz kitaplarına ilişkin üretilen metaforlar “güdümlü füze”, “deniz feneri” ve “kılavuz” olmak üzere üç ayrı isimde metafor üretilmiştir. Bu konuda bir katılımcı görüşünü “2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı güdümlü füze gibidir; çünkü bu programda kılavuz kitapların varlığı kazanımlara ulaşmada çok yardımcı olmuştur.” şeklinde ifade etmiştir. Diğer taraftan öğretmen kılavuz kitaplarını bir deniz fenerine ve bir de kılavuza benzetenler bunun nedenleri olarak öğretmenlerin ya hiç ya da

yeterince bilgi sahibi olmadığı yeni program konularında gerekli bilgiyi sağlayarak onların önlerini görmelerini ve neyi nasıl yapacağı konularında rehber olmasını göstermektedir.

2005 SBDÖP'ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin yedincisi olan Atatürkçülük konularına ilişkin olarak “komutanı olan düzenli bir ordu” şeklinde sadece bir adet metafor üretilmiştir. Bu konuda bir katılımcı 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını komutanı olan düzenli bir orduya benzetmiş; gerekçe olarak ta Atatürkçülük ile ilgili konulara geniş bir yer verilmesini ve Atatürkçülük ile ilgili kazanımların sağlam bir şekilde yapılandırılmasını işaret etmiştir.

Genel olarak metaforların gerekçelerinden hareketle, 2005 SBDÖP'de yer alan hem öğretmen kılavuz kitaplarının hem de değer ve becerilerin nasıl öğretileceğine ilişkin açıklamaların öğretmenlere kazanımlara ulaşmada yardımcı olduğu görülmektedir. Ancak programdaki kazanım sayılarının fazla olması yanında karmaşık olduğu yönünde de görüş bildiren öğretmenler vardır. Diğer taraftan 2005 SBDÖP'de Atatürkçülük ile ilgili konuların yeterli olduğu, bunların ilgili kazanımları desteklediği, zengin bir içeriğe sahip olduğu ve ayı zamanda yapılandırmacı esasa uygun olarak oluşturulduğu katılımcılar tarafından ifade edilmektedir.

4.3.2. 2017 SBDÖP'ye Yönelik Üretilen Metaforlar

İkinci olarak çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine “2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ... gibidir/benzerdir; çünkü ...” sorusu sorularak oluşturdukları metaforları nedensel (mantıksal) olarak açıklmaları istenmiştir. Katılımcı öğretmenlerde, 2017 SBDÖP'ye yönelik olarak yedi ayrı kategorilerde 29 farklı metafor ürettikleri görülmüştür. Buna ilişkin bulgular Tablo 4.21'de verilmiştir.

Tablo 4.21. 2017 SBDÖP'ye İlişkin Üretilen Metaforlar

Kategoriler	Metaforlar	f
1. İçerik	Site, yerin çekirdeği, kapsamı düşük bir rehber, askerden gelmiş ama marifeti olmayan biri, hibrit otomobil, mikser	6
2. Amaçlar	Plesabo (yalancı ilaç), tarih ve toplumun yüzü, yenilikçi, kavak ateşi, sanal gerçeklik, özgür bir ülke	6
3. Rehber olma yönü	Tur rehberi olmadan planlanmış bir gezi, baba, rehber, labirent, çırak, süsü olmayan yemek tabağı	6
4. Değerler ve beceriler	Çağdaş, deniz, tanıtım broşürü, sanal gözlük, eskisi üzerine yükselen bir inşaat, kendini yenileyen yetenekli bir antrenör	6
5. Öğretmen kılavuz kitapları	Rotasız gemi, kılavuzu olmayan kaptan*, boş bir cüzdan	3
6. Kazanımlar	Eğlenceli bir yönerge	1
7. Atatürkçülük konuları	Başiboş bir ordu	1
Toplam		29

Not: *"kılavuzu olmayan kaptan" metaforu iki ayrı katılımcı tarafından üretilmiştir.

Tablo 4.21'e göre, çalışmaya katılan öğretmenlerin 2017 SBDÖP'ye yönelik olarak İçerik, Amaçlar, Rehber olma yönü, Kazanımlar, Değerler ve beceriler, Öğretmen kılavuz kitapları ve Atatürkçülük konularıyla ilgili olarak 29 farklı metafor geliştirdikleri görülmektedir. 2017 SBDÖP ile ilgili üretilen en fazla metafor programın içeriğine (f = 6), amaçlarına (f = 6), rehber olma yönüne (f = 6), değerler ve becerilerine (f = 6) ve en az ise kazanımlar (f = 1) ile Atatürkçülük konularına (f = 1) yöneliktir. Her bir kategori altında üretilen örnek metaforlar ve nedensel açıklamaları şu şekildedir:

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı labirent gibidir; çünkü öğretmenin nerde neyi nasıl yapacağına ilişkin yeterli bilgi verilmemiş bu yüzden öğretmen yolunu zorlukla bulabilmektedir. (LÜK9)

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı yenilikçidir; çünkü balık tutmayı öğretir şekilde tasarlanmıştır. (LÜE20)

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı özgür bir ülke gibidir; çünkü programın kazanımlarından ölçme değerlendirme olmak üzere pek çok öge genel hatlarıyla verilmiş, öğretmene uygulamada serbestlik tanınmıştır. (LÜE6)

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı deniz gibidir; çünkü değerler eğitimi kök değerleri alması kapsamını genişletmiştir. (LÜE14)

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kendini yenileyen yetenekli bir antrenöre benzer; çünkü programda günümüz dünyasında yaşanan teknolojik gelişmeler karşısında öğrencilerin sahip olması gereken becerilere (dijital okuryazarlık gibi) yer verilmiştir. (K7)

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kılavuzu olmayan kaptan gibidir; çünkü program açıklamaları epey kısa tutulmuş, öğretmen kılavuz kitaplarına yer verilmemiştir. (LÜE4)

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı tanıtım broşürü gibidir; çünkü verilmek istenen beceri, değer, kazanımlar kısa bir şekilde açıklanmıştır. (K5)

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı başiboş bir ordu gibidir; çünkü Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımlar azaltılmıştır. (LÜE12)

Katılımcı öğretmenlerin 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının hem kendisine hem de alt öğelerine yönelik olarak ürettikleri metaforlar arasında genel olarak tamamlanmamış, eksik olan ve işlevsiz olan özelliklerini öne çıkaran olumsuz yönde metaforlar ağırlıklıkta olmasına rağmen bazı olumlu yönde çağdaş, kendini yenileyen ve eğlenceli tarafını öne çıkaran metaforlarda yer almaktadır.

2017 SBDÖP'ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen metaforlara baktığımızda yedi ayrı kategorinin ilki olan içeriklerle ilgili olarak “site”, “yerin çekirdeği”, “kapsamı düşük bir rehber”, “askerden gelmiş ama marifeti olmayan biri”, “hibrit otomobil” ve “mikser” olmak üzere altı farklı metafor ürettikleri görülmektedir. Buradan öğretmenlerin 2017 SBDÖP'nin içeriklerini site gibi belli şeyleri içine alan, yerin çekirdeği gibi kapalı, kapsamı düşük bir rehber yani ihtiyaca yeterince cevap vermeyen, askerden gelmiş ama marifeti olmayan biri yani kendine göre bir özelliği olmadığı halde bir özelliği varmış gibi kendisini göstermeye çalışması, hibrit otomobil gibi yani birden fazla mekanizmaya sahip olarak çalışabilen veya iki farklı güç kaynağının bir arada kullanabilen ve içeriğin mikserle benzetilme gerekçesi olarak da konuları kendi içinde oldukça karıştırmış bir yapı özelliği taşıması gösterilebilir.

2017 SBDÖP'ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin ikincisi olan amaçlarla ilgili olarak metaforlara bakıldığında “plesabo (yalancı ilaç)”, “tarih ve toplumun yüzü”, “yenilikçi”, “kavak ateşi”, “sanal gerçeklik” ve “özgür bir ülke” olmak üzere altı farklı metafor geliştirildiği görülmektedir. Bu konuda katılımcıların bazıları 2017 SBDÖP amaçlarını yalancı bir ilaca benzeterek onun gerçek soruna çare olmadığı halde bir çareymiş gibi tanıtılmasını; tarih ve toplumun yüzü olarak görenlerin ise bunun geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşayan topluma ait gerçek bilgileri içeren özellikler taşıdığını; yenilikçi olarak görenlerin ise bu programın yeni öğeleri taşıyarak değişmeye açık olduğunu; kavak ateşine benzetenlerin ise bu amaçların etkisini de kavak ateşinin ısıısı gibi hafif ve kısa süreli, hemen tükenen özellikler taşıdığından dolayı dile getirmişlerdir. Diğer taraftan bu programın amaçlarını sanal gerçekliğe benzetenler de gerçekte fiziksel anlamda yüz yüze değilde daha çok dijital ortamlarda var olan ve yaşanan olaylara yoğunlaştığını (internet ve sosyal medya vb.) öne çıkarmaktadırlar; özgür bir ülkeye benzetenler ise genelde bu programın öğretmenleri eylem edimlerinde daha az sınırlandırıldığını ve onlara daha fazla insiyatif tanıdığını ifade etmeye çalışmışlardır.

2017 SBDÖP'ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin üçüncüsü olan rehber olma yönü ile ilgili olarak üretilen metaforlara

bakıldığında “tur rehberi olmadan planlanmış bir gezi”, “baba”, “rehber”, “labirent”, “çırak”, “süsü olmayan yemek tabağı” gibi altı ayrı metafor geliştirildiği görülmektedir. Katılımcı öğretmenlerin 2017 SBDÖP’ni tur rehberi olmadan planlanmış bir geziye benzetmelerinin gerekçesi olarak bu program içerik olarak çok iyi planlanmış olmasına rağmen, neyi, nerede, nasıl yapılacağını gösterecek program açıklamalarının epey kısa tutulduğuna işaret etmektedirler. Bazı katılımcılarında bu programı bir babaya benzetmelerinin nedeni olarak kendi içinde belirli sınırları ve kuralları olan kapsayıcılığına; bazılarıda bir rehberle benzeterek öğretmenlere gerektiği yerde yardımcı olacak bir kılavuz olma özelliğini gerekçe olarak göstermişlerdir. Bu programı labirente benzetenler ise gerekçe olarak öğretmenin nerde neyi nasıl yapacağına ilişkin yeterli bilgi verilmemiş olduğunu bu yüzden öğretmenin yolunu zorlukla bulabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu programın bütününe bakıldığında öğelerle ilgili tam açıklayıcı bilgi yer almasada bazı açılardan gerekli bilgi ve yönlendirmeler yapılmasından dolayı da çırağa benzetenler de olmuştur. Bazı katılımcılarda 2017 SBDÖP’ni çok ayrıntılı açıklama ve yönlendirme içermemesinden ve açıklamaları sade bir şekilde vermesinden dolayı süsü olmayan bir yemek tabağına benzetmişlerdir.

2017 SBDÖP’ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin dördüncüsü olan değerler ve beceriler konusunda üretilen metaforlara bakıldığında “çağdaş”, “deniz”, “tanıtım broşürü”, “sanal gözlük”, “eskisi üzerine yükselen bir inşaat”, “kendini yenileyen yetenekli bir antrenör” olarak altı ayrı metafor geliştirmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerin 2017 SBDÖP’ni çağdaş olarak görenler onun tutucu bir özellik taşımadığını; tanıtım broşürüne benzetenler de onun verilmek istenen beceri, değer ve kazanımlar kısa bir şekilde açıkladığını; sanal gözlüğe benzetenlerde olayları normal araçlardan ziyade dijital ve internet ortamlarında yer alan araçları kullanan bir içeriğe sahip olduğunu; eskisi üzerine yükselen bir inşaat olarak görenlerde bu programın eski bir programın üzerine inşa edilip yükseldiğini; kendini yenileyen yetenekli bir antrenöre benzetenler de, bu programda günümüz yaşanan teknolojik gelişmeler karşısında öğrencilerin sahip olması gereken becerilere (dijital okuryazarlık gibi) yer verilmiş olmasını nedensel olarak açıklamışlardır.

2017 SBDÖP’ye yönelik katılımcı öğretmenler tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin beşincisi olan öğretmen kılavuz kitapları konusunda üretilen metaforlara bakıldığında “rotasız gemi”, “kılavuzu olmayan kaptan”, “boş bir cüzdan” olarak üç farklı metafor geliştirildiği saptanmıştır. Bazı katılımcı öğretmenler 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını rotasız bir gemiye ve benzer şekilde kılavuzu olmayan bir kaptana

benzetmişler gerekçe olarak da program açıklamalarını epey kısa tutulmuş olmasını ve öğretmen kılavuz kitaplarına yer verilmemiş olmasını göstermişlerdir. Bu programı boş bir cüzdana benzetenler ise gerekçesini de programın şekil olarak iyi görünmesine rağmen içerik olarak içinin dolu olmadığını ve değerli bir şey barındırmadığı şeklinde ifade etmişlerdir.

2017 SBDÖP'ye yönelik katılımcılar tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin altıncısı olan kazanımlar konusunda üretilen metaforlara bakıldığında “eğlenceli bir yönerge” olarak tek bir metafor geliştirilmiştir. Bazı katılımcı öğretmenler 2017 SBDÖP'ye ait kazanımları eğlenceli bir yönerge olarak görmüş nedeni olarak ta onun çok sıkıcı ve yoğun açıklamalar yerine daha basit ve daha anlaşılır ifadelerin bulunmasını işaret etmiştir.

2017 SBDÖP'ye yönelik katılımcılar tarafından üretilen yedi ayrı kategorinin yedincisi olan Atatürkçülük konuları için üretilen metaforlara bakıldığında “başıboş bir ordu” olarak tek bir metafor geliştirildiği gözlemlenmiştir. Bazı katılımcı öğretmenler arasında 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını başıboş bir orduya benzetmişler, bunun nedeni olarak da daha önceki programlarda yer alan Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımların sayısı ve içeriklerinin bu programda azaltılmış olmasını göstermişlerdir.

Genel olarak örneklerde sunulan metaforların gerekçelerinden hareketle, 2017 SBDÖP'de sürecin nasıl işleneceğine ilişkin açıklamaların yetersiz olduğu, kılavuz kitaplarının yer almadığı ve bu yüzden de programın öğretmene yeterli rehber olma desteği sağlayamadığı görülmektedir. Diğer taraftan ise 2017 SBDÖP'nin uygulanmasında öğretmenlerin daha özgür olduğu yönünde görüş ve değerlendirmelerde vardır. Programda Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımların yetersiz kaldığı ama programın değer ve beceri yönünden zengin bir içeriği olduğunu söylenebilir. Dahası, eklenen becerilerle güncel bir program olduğu ve 2005 SBDÖP'de görülen yapılandırmacı anlayışın bu programda da devam ettiği ifade edilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuçlar

Bu araştırmanın konusunu, 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları (SBDÖP) oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı da 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları hakkında karşılaştırmalı olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin görüş ve değerlendirmelerini incelemektir.

Bu doğrultuda, ilk önce 2005 ve 2017 SBDÖP'nin genel (veya özel) amaçları (kazanım, beceri ve değerler ile birlikte), içerik (öğrenme alanları ve Atatürkçülük konu ve kazanımları), eğitim durumları ve sınav durumlarının benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırmalı doküman analizine dayalı olarak irdelenmiştir. Ardından öğretmenler ile yapılan yüz yüze görüşmelerden ve yazılı beyanatlarından (metaforlardan) elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Sonrasında ise hem doküman hem de öğretmen görüşlerine ilişkin bulgular, 2005 ve 2017 SBDÖP amaç, içerik, eğitim ve sınav durumları çatısı altında değerlendirilerek araştırma sonuçları verilmiştir. Araştırma sonuçlarından ve yapılan tespitlerden hareketle öneriler sunulmuştur.

Doküman analizi yapılarak 2005 ve 2017 SBDÖP'nin genel (veya özel) amaçları karşılaştırıldığında, 2005 programında 17 genel amaç bulunurken, 2017 programında da 18 özel amaç bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durumda her iki programın genel (ve özel) amaçlarının sayı bakımından görece birbirine benzer oldukları görülmüştür. Diğer taraftan 2005 ve 2017 SBDÖP'nin genel (veya özel) amaçlarının sayı olarak birbirine benzer olmasına rağmen, 2017 SBDÖP ile birlikte programa yeni eklenen ve çıkarılan özel amaçların olduğunu da ifade eden araştırmalar da bulunmaktadır (Can, 2019; Eker, 2020, Kalaycı ve Baysal, 2020; Tonga, 2019). Bu araştırmaya katılan öğretmenler de benzer tespitlerde bulunarak, her iki programda bulunan amaçların sayı olarak yeterli olduğunu değerlendirmişlerdir. Tablo 4.1'de verildiği üzere, 2017 SBDÖP'ye üç yeni özel amaç eklenirken, 2005 programında yer alan iki özel amaca 2017 SBDÖP'de yer verilmemiştir. 2017 SBDÖP'de eklenen özel amaçların, bilimsel ve teknolojik gelişmelere bağlı hızlı değişimlere ayak uydurabilmesi ve küresel düzeyde yaşanan çevre sorunlarına karşı daha duyarlı olabilmesi sınırlı sayıdaki katılımcı tarafından yerinde görülmüştür. Ancak çalışmaya katılan öğretmenlerin 2017 SBDÖP özel amaçlarını daha çok niceliksel olarak değerlendirmiş; niteliksel değerlendirmekten uzak kaldığı görülmüştür (üç öğretmen bu yönde değerlendirmede bulunmuştur). Bu açıdan bakıldığında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretim ve uygulamalarında temel aldığı öğretim programını “neler var,

neler yok” şeklinde yüzeysel bir şekilde gözden geçirdiği; niteliği konusunda yeterli düzeyde derinlemesine bir irdeleme yapmadıkları söylenebilir. Buradan hareketle, çalışmaya katılan öğretmenlerin program okuryazarlık becerisine yeterince sahip olduklarını söylemek güçtür.

Doküman analizi yapılarak 2005 ve 2017 SBDÖP’nin kazanım sayıları karşılaştırıldığında, 2005 programında 174 kazanım varken; 2017’de bu kazanımlar 131’e düşürülmüştür. Bu durum 2017 SBDÖP kazanım sayılarının, 2005’e göre oldukça seyreltilmiş olduğuna işaret etmektedir. Bu bulguları destekleyen daha önceden yapılmış çeşitli çalışma sonuçları (Can, 2019; Eker, 2020, Kalaycı ve Baysal, 2020; Sözen ve Ada, 2018; Tonga, 2019) da bulunmaktadır. Bu çalışmaya katılan öğretmenlere göre ise, 2017 SBDÖP kazanımlarının 2005 programına göre sayıca azaltılmış olması konusunda hemfikirdir. Fakat onlara göre kazanımların aslında azaltılmadığı sadece niteliklerinin değiştirildiği görüşü öne çıkmaktadır. Yani kazanımlardan bazıları çıkartılmadan başka kazanımlarla birleştirilmiştir. Örneğin, 2005 SBDÖP’de yer alan “Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir.” ve “Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir.” İki ayrı kazanımın 2017 SBDÖP’de “Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.” şeklinde bir vucüt haline getirilmiştir (MEB, 2005; 2018). Ocak ve Karaman (2021) da bu konuda yaptıkları araştırmada benzer tespitlerde bulunmuştur. 18 Temmuz 2017 yılı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan, “Müftadatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” adlı yazılı bildiri de binişikliğe neden olan kazanımların çıkartıldığından bahsedilmiştir (TTKB, 2017). Bu durumda hem doküman analizi sonucunda hem de öğretmen değerlendirmelerinde 2005 SBDÖP’de yer alan kazanımların 2017 SBDÖP’de daha net ve sade hale getirildiği söylenebilir.

Öte yandan öğretmenlere göre, içeriğin hala yoğun bir şekilde devam etmesi, derse ayrılan sürenin ve kazanım açıklamalarının yetersiz olması sebebiyle öğretmenlerin kazanımlara ulaşmakta zorluk çektiği tespit edilmiştir. Benzer tespitlerin bulunduğu Ocak ve Karaman’ın (2021) çalışmasında, beşinci sınıf SBDÖP kazanımlarından ikisinin altı ve yedinci sınıflara aktarıldığı da tespit edilmiş ve kazanımların öğrenci gelişim seviyesine daha uygun hale getirildiği yönünde çıkarımda bulunulmuştur. Bu çalışmada ise 11 öğretmen benzer yönde görüş beyan etmiştir. Buradan hareketle, 2017 SBDÖP kazanımları öğrenci seviyesine daha uygun fakat 2005’e göre kazanım açıklamalarının yetersiz kaldığı söylenebilir.

2017 SBDÖP kazanımlarının 2005 programı kazanımlarıyla harmanlanıp sade bir yapı içinde sunulması açısından 2005 programının özelliklerinin birçoğunun 2017 programında korunması bu durumun nedeni olabilir. Bu konuda benzer yönde bulguların olduğu araştırmalara da (Çoban ve Akşit, 2018; Fırat, 2019) rastlanılmıştır. Bunlardan Çoban ve Akşit'in (2018) araştırmasında, bakanlığın 2017 programı olarak sunduğu çalışmanın daha çok 2005 programının güncellenerek yeniden düzenlenmesi olduğu görülmekte, iki program arasında yapı ve içerik bakımından belirgin bir farklılık göze çarpmamaktadır. Buradan hareketle, 2017 SBDÖP'nin 2005 SBDÖP üzerine geliştirilerek inşaa edildiği sonucu çıkarılabilir.

2005 ve 2017 SBDÖP'de yer alan değer ve öğrenme alanlarının içerik açısından doküman analizi yapıldığında 2005 SBDÖP'de değer sayısı 20 iken, 2017'de bu sayı 18'dir; öğrenme alanı konusunda ise 2005 SBDÖP'de öğrenme alanı sayısı dokuz iken, 2017'de bu sayı yedi olarak tespit edilmiştir. Diğer taraftan aynı konuda katılımcı öğretmen görüşleri dikkate alındığında öğretmenlerin her iki 2005 ve 2017 SBDÖP'nde de değer ve öğrenme alanlarının sayı bakımından birbirine görece yakın ve aynı zamanda yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda benzer yönde bulguları destekleyen Can (2019), Eker (2020), Kalaycı ve Baysal (2020) ve Tonga'nın (2019) çalışmaları da bulunmaktadır.

Ayrıca Tablo 4.4'te verildiği üzere, 2005 SBDÖP'de yer alan on altı değer, hiç değiştirilmeden 2017 programında yer almış; 2005 SBDÖP'den farklı olarak 2017 programına estetik ve tasarruf değeri eklenmiştir. Bunun yanında, 2017 programında misafirperverlik, doğruluk, etik, merhamet gibi değerlerinin yer alması Sözen ve Ada (2018) bir eksiklik olarak görmektedir. Fakat aile birliğine önem verme, sorumluluk, çalışkanlık, dürüstlük ve vatanseverlik" gibi değerlere her iki programda da yer verilmiş olması programın amacına hizmet ettiğine (2017 SBDÖP birinci madde) dolayısıyla 2017 SBDÖP'de de milli ve manevi çizginin korunduğuna işaret eder. Üstelik diğer programlara nazaran değer ve değer öğretimine daha fazla odaklanan 2017 programlarında milli, manevi ve evrensel on kök değer belirlenmiştir. Bunlardan yedisinin "adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" aynı zamanda 2017 SBDÖP'de öğretilmesi amaçlanan değerlerdir. Ayrıca kök değerlerden olan "öz denetim" de hesaba katılacak olursa (aynı zamanda 2017 SBDÖP'de yeni eklenen beceriler arasındadır) Sosyal Bilgiler öğretmenlerine değer öğretiminde dolayısıyla 2017 SBDÖP'nin uygulanmasında önemli bir rol üstleneceği aşikardır.

Ancak araştırmaya katılan bazı öğretmenlerin 2005 SBDÖP’de olduğu gibi değerlerin nasıl kazandırılacağına ilişkin yeterli açıklamanın 2017 programında yapılmadığını ve bu açıdan programının öğretmene rehber olma yönünü yetersiz görmüşlerdir. Bu durum sadece değerler de değil; kazanım ve becerilerde de görülmüştür. Ayrıca bunlara ihtiyaç duymuşlar ki olmasını talep etmişlerdir. 2017 SBDÖP’de ise öğrenme alanları altında sunulan değerler sınırlı tutulmuş, bunların dışında öğrenme alanıyla ilişkili başka değerlerinin verilebileceği görülmüştür. Altıncı sınıfların “Birey ve Toplum” öğrenme alanı altında “Bu öğrenme alanı işlenirken dayanışma ve yardımseverlik gibi değerlerle eleştirel düşünme ile zaman ve kronolojiyi algılama gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.” (MEB, 2018, s. 19) şeklinde sunulan örnekte de bu durum görülmektedir. Dahası, değer ve becerilerin kazanımlarla birebir ilişkili olarak verildiği; gerekli görüldüğu takdirde farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilebileceği ifade edilerek (MEB, 2018), 2017 SBDÖP’nin uygulanması hususunda öğretmenlere bir esneklik sağlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle, çerçevesi çizilmiş olan programın uygulanması öğretmenlerin mesleki bilgi ve becerilerine bırakılmıştır.

Benzer bir çerçeve de programın somut ürünü olan ders kitaplarında da görülmüş, ünite isimlendirilmesi kitap yazarlarının terchine bırakılmıştır. Kitap yazarları programı yeterli bir şekilde incelemeyen yazmış olacak ki ilk basılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ünite isimlerine yer verilmeyip öğrenme alanları kullanılmıştır (ör. Şahin, 2019). Bu doğrultuda hem Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin hem de Sosyal Bilgiler ders kitabı yazarlarının 2017 SBDÖP’yi yeterince anlayamadıkları ya da bilgi sahibi olmadıkları söylenebilir. Eski SBDÖP’den (1998) yenisine geçildiğinde (2005) de uygulayıcılar (öğretmenler) tarafından zaman zaman yeni programın anlaşılmadığı da görülmüştür. Mesala, Dinç ve Doğan’nın (2010), altıncı ve yedinci sınıf SBDÖP ve bu programa ilişkin öğretmen görüşlerinin incelendiği araştırmasında, yenilenen programı (2005 SBDÖP) öğretmenlerin yeterince anlamadığı yönünde bulgulara rastlanılmıştır. Bunun altında yatan dinamiklerin yapılandırmacı eğitim-öğretim anlayışı hakkında eğitim almadıkları, kendilerine bu hususta verilen hizmetiçi eğitimlerin yetersiz ve öğretmenlerin de bu anlayış hakkında öz gelişimlerini sağlayamadıkları görülmüştür. Buradaki bulgular ışığında, araştırmada programın yeteri kadar tanıtılmasına ilişkin olarak öğretmenlere hizmetiçi seminerlerin verilmesi önerilmiştir.

2005 SBDÖP öncekine göre radikal anlamda bir değişime uğramasından dolayı öğretmenlerin bu programın özünü anlayamaması doğal karşılanabilir. Çünkü, 2005’e kadar

Türkiye’deki eğitim ve öğretim programları davranışçı yani öğretmenin süreçte hâkim olduğu bir anlayışla geliştirildi ve bu anlayışla yetişen öğretmenler de bu tip felsefeye sahip bireyler yetiştirdi. Fakat 2005 ve 2017 SBDÖP’nin sahip olduğu anlayış benzer olsa da çalışmaya katılan öğretmenlerin büyük bir bölümünün 2017 SBDÖP’yi anlamakta zorluk çekmektedir. Bunun altında yatan dinamik ise öğretmenlerin davranışçı eğitim esasının izlerini hâlen taşımaya devam etmesi ile açıklanabilir.

2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alan becerilerin doküman analizinde neredeyse 2005 SBDÖP’de bulunann 15 becerinin tamamının yani 14 becerinin 2017 SBDÖP’de aynen korunduğu; aynı zamanda yaratıcı düşünme becerisinin de yenilikçi düşünme becerisi olarak değiştirildiği; 2017 SBDÖP’ında “okuryazarlık” becerilerinde (ör. dijital, medya, finansal, hukuk) bir artış olduğu ön plana çıkmıştır. Sonuç olarak 2005 SBDÖP’ında 15 beceri bulunurken; 2017 programında bu beceri sayısı 27’ye çıkartılmıştır.

Diğer taraftan 2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alan becerilerin katılımcı öğretmen görüşlerine göre değerlendirmesi yapıldığında öğretmenlerin 2005 SBDÖP’de bulunan 15 becerinin ufak değişiklik yapılarak 2017 SBDÖP’na aktarılmasını ve üzerine yeni becerilerin (medya, dijital ve finansal okuryazarlık vb. becerileri) eklenmesini yaşadığımız bilişim çağının gereklerine cevap vermesi açısından olumlu bulmuşlardır. Ayrıca katılımcılar bu becerilerin sayıca yeterli olduğunu ve öğrenci düzeyine uygun olduklarını da ifade etmişlerdir. Bu konuda yapılan benzer bir çalışmada Koçoğlu ve Aydın (2017) medya, dijital ve finansal okuryazarlık becerilerinin adeta birer ayırt edici uyarıcı niteliğine sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Her anlamda etkin ve demokratik bir vatandaş yetiştirmeyi temele alan Sosyal Bilgiler eğitimi çalışma alanında, medya, dijital ve finansal okuryazarlık becerileri, günümüz dünyasında önemli bir işleve sahip olduğu ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu becerilerin 2017 programında yer alması SBDÖP’nin 2005 programına göre niteliksel bir gelişimin göstergesi olduğu söylenebilir. Bu durum sosyal medyanın hayat içindeki yerinin derinleşmesiyle de ilgili olabilir. Benzer şekilde 2017 programında öğrencilerin “okuryazarlık” becerilerinde bir artış olduğu ve bunun da öğrencinin bilgiye kendisinin ulaşması bakımından olumlu olarak değerlendirilmiş, 2005’te yapılandırmacılık anlayışına göre oluşturulan SBDÖP’nin giderek bu anlayışı daha da yansıttığı eklenmiştir. Buradan hareketle 2005 ve 2017 programlarında yapılandırmacılık anlayışının hâkim olduğu göz önüne alındığında bu mantığa uygun etkinliklerin çocukların akademik gelişimine ve kalıcı öğrenmelerine ciddi anlamda yardımcı olduğu söylenebilir. Çocuklar her türlü bilgiyi okulda ve okul dışında kendi zihinsel yapılarına göre anlamlandırıldığında kendi

öğrenmelerinden de sorumlu olabilmektedir. Bu bulgular, Öztürk'ün (2019) yaptığı araştırma sonucunda, Sosyal Bilgiler dersinin yapılandırmacılık mantığına uygun olarak bireyin bizzat bilgiyi kendisinin yapılandırmasına ve somutlaştırmasına olanak sağladığına dair ortaya koyduğu çıkarımlarla da örtüşmektedir.

Okuryazarlık becerilerinin yanında, öğrencilerin daha sorumlu ve saygılı davranışlar sergilemesi ve empatik düşünebilmesi açısından 2017 SBDÖP'de "öz denetim" becerisinin yer alması da isabetli bir tercih olmuştur. Çünkü öz denetim, 2017 SBDÖP'de yer alan hem sorumluluk ve saygı değeri ile hem de empati becerisi ile pozitif yönde anlamlı ilişkisi olan ve bu değerleri benzer yönde yordayan bir beceri olduğu çeşitli çalışmalarla (Barrick ve Mount, 1991; MacDonald, 1995; Gökalp, 2021; Gökalp ve İnel, 2021; Gökalp vd., 2021) da ortaya konmuştur. Ancak 2005 SBDÖP'inde derse ayrılan süre nedeniyle; 2017 SBDÖP'de ise hem becerilerin nasıl kazandırılacağına ilişkin yeterli açıklama yapılmadığı hem de devam eden ders saat süresinin azlığı sebebiyle becerilerin tam olarak kazandırılmadığına ilişkin görüşlerin olduğu saptanmıştır. Öte yandan bazı öğretmenler açıklamaların 2005 SBDÖP'de fazla yönlendirici bulunduğunu; buna karşın 2017 SBDÖP'de ise çok detaylı açıklamaların yer almadığını belirterek bu durumun öğretmenleri becerilerin öğretiminde daha özgür kıldığını ifade etmişlerdir. Bu durumda, 2017 SBDÖP becerilerinin öğrenci düzeyine uygun ve yeterli sayıda olmasına karşın, 2005 programına göre, "nasıl" öğretilmesine ilişkin açıklamaların yetersiz olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, SBDÖP'de yer alan becerilerin öğretiminde bir şekilde aksaklıklar (ders saatleri ve açıklama yetersizliği) yaşanarak beceri öğretiminin yeterince gerçekleştiğini söylemek güçtür.

2005 ve 2018 SBDÖP'de Sosyal Bilgiler dersine ayrılan ders saati süresi konusunda yapılan doküman incelemeleri sonucunda her iki programda da toplamda haftalık üç ders saati olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan 2005 ve 2017 SBDÖP'de ders saati konusunda katılımcı öğretmen değerlendirmeleri irdelendiğinde her ne kadar 2017 programı ders saat süreleri az sayıda öğretmen tarafından yeterli olduğu yönünde görüş bildirilse de katılımcıların büyük bir çoğunluğu 2005 ve 2007 programlarında Sosyal Bilgiler dersi için belirlenen sürenin yetersiz olduğunu yoğun bir şekilde vurgulamışlardır. Her iki programda da derse ayrılan sürenin yeterli olmaması nedeniyle öğretmenlerin kazanımları vermesinde sıkıntı yaşadığı ve ders saatlerinin artırılmasını talep ettikleri tespit edilmiştir. Bu bulgular, pek çok çalışmanın (Alabaş ve Kamer, 2007; Arslantaş, 2006; Çelikkaya ve Filoğlu, 2014; Demirkaya ve Karacan, 2016; Kösterelioğlu, 2012; Kuş ve Çelikkaya, 2010; Ocak ve Kocaman, 2021; Palandökenliler, 2008; Sönmez ve Yıldırım, 2015; Şimşek, 2008; Tangülü

vd., 2014; Ulu Kalın, 2007; Yılmaz ve Altinkurt, 2011; Yılmaz ve Tepebaş, 2011) sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir. O halde, 2017 SBDÖP kazanım sayılarında ve içerikte yapılan sadeleştirme çalışmalarının ders saatleri üzerinde olumlu bir etki yapmadığı söylenebilir. Bu durum göz önüne alınarak ders saatlerinin düzenlenmesi konusunda yeniden bir değerlendirme yapılması isabetli olacaktır.

2005 ve 2017 SBDÖP’de etkinlik örnekleri ile ilgili konuda çalışmaya katılan öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde, genel olarak katılımcılar 2005 programında etkinlik örneklerine geniş yer verilmesini olumlu bulmalarına karşın, 2017 programında etkinlik örneklerine yer verilmemiş olmasını, derse ayrılan süreyi göz önüne alarak daha işlevsel hale geldiği yönünde değerlendirmeler yapan öğretmenlerde bulunmaktadır. Bu konuda Alabaş ve Kamer (2007) 2005 SBDÖP’nin uygulanmasında karşılaşılan temel sorun olarak etkinliklerin çok zaman alması, bazı etkinliklerde teknoloji kullanımının özellikle kırsal kesimlerde sorun olabildiğini ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte sınıfların kalabalık olmasının öğretmen ve öğrenciyi psikolojik yönden etkilediğini, sınıf içinde düzeni ve öğrenme-öğretim sürecini de etkilediğini tespit eden çalışma da mevcuttur (Tangülü, vd., 2014). Yapılandırmacılık anlayışı ile birlikte öğrencinin öğrenimin merkezinde olması gerekirken başta ders saat süresinin az olmasının bu durumu zora soktuğu söylenebilir. Fakat 2005 programıyla hazırlanan etkinlik örneklerinin kendilerine rehberlik ettiği ve bu yüzden 2017 yılındaki bu değişime olumsuz baktıklarını da belirtmek faydalı olacaktır. Olumsuz değerlendirmelerinin altında yatan bir diğer neden ise kendilerinin etkinlik hazırlama konusunda ihmalkâr davrandığına ilişkin bulgular saptanmıştır. Buradan hareketle, bazı öğretmenlerin hali hazırdakini kullanmayı tercih etme eğiliminde oldukları söylenebilir. Ancak 2017 SBDÖP’de etkinlik örneklerinin verilmemiş olması; etkinliklerin yapılmayacağı/olmayacağı anlamını taşımaz. Üstelik teknolojik gelişimlere bağlı olarak hızlı değişimlerin yaşandığı günümüz dünyasında, bireyler geniş ağ tabanlı akıllı cihazlar üzerinden günlük hayatta gereksinim duyduğu ihtiyaçları (iletişim kurma, eğlence, eğitim-öğretim faaliyetleri, alışveriş vb.) daha kolay yapar hale gelmiştir. Bunun en somut örneği, geçen üç yılda tüm dünyayı etkisi altına alan ve devam eden Korona Virüs salgınında görülmüştür. Türkiye’deki eğitim programları da bu teknolojik gelişmeler karşısında kendilerini olası tehditlere karşı (siber zorbalık, kimlik hırsızlığı vb.) yenilemiş; 2017 SBDÖP’de dijital yetkinlikler kapsamında öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla öğretmenlerin ders içi ya da ders dışı etkinliklere yer vermesi istenmiştir. Fakat araştırma bulgularında da verildiği üzere, öğretmenlerden bazıları 2017

SBDÖP'yi yeterince tanımamış olacak ki etkinlik hazırlama konusunu keyfiyet olarak algılamıştır. Bu durumda, etkinliklerin uygulanmasında sorunlar olduğu dolayısıyla etkinliklerin ihmal edilebileceği söylenebilir.

2005 ve 2017 SBDÖP içeriklerinin sadeleştirilmesi konusunda araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde, 2005 programında içeriğin çok yoğun olduğu ve bu yüzden bazı ders konularını ders saatleri içinde yetiştiremediklerine dair görüş bildirilen öğretmenler bulunmaktadır. Diğer taraftan ise katılımcı öğretmenlerin 2017 SBDÖP'de yaşanan sadeleştirme çalışmalarını, ders kitaplarına olan bağımlılığın azalması ve ders kitaplarındaki bilgi yükünün hafiflemesi bakımından ders kitaplarına olan etkisini olumlu değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Buna karşın bazı öğretmenler ise bölgeler arası sosyo-ekonomik düzeylerin ve teknolojik alt yapıların eşit olmadığına ve ders kitaplarının öğrencilerin evde ders çalışmasına fırsat verebilecek nitelikte olmasına dikkat çekmişlerdir. Bu doğrultuda ders kitaplarındaki içeriğin sadeleştirilmesini olumsuz olarak değerlendirmişlerdir. İçeriğin sadeleştirilmesi sonucu kendilerinin bireysel hazırlık yaparak ve eğitim portallarından faydalanarak hali hazırda bulunanları (sanal ortamda başkaları tarafından hazırlanmış) kullanarak içerik oluşturmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin içerik oluştururken EBA, eğitim portalları gibi bilgi ve iletişim teknolojilerden yararlanmaya çalıştıklarını söylemek mümkündür. Çalışmada, öğretmenlerin kendilerini yenilemeleri adına teknolojik olanaklardan azami derecede yararlanmalarının eğitime yansımalarının olumlu olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın bulguları ile örtüşen birçok çalışmada da (Aydoğan, 2016; Çelik ve Katılmış, 2010; Ocak ve Kocaman, 2021; Şimşek, 2008; Şimşek, 2015; Tankut, 2008; Tarman ve Baytak, 2011; Ünal vd., 2013; Yerli, 2018) derslerde teknoloji kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına olumlu yansıdığı ön plana çıkmıştır. Bilgisayar destekli öğretimin coğrafya konularında daha etkili olduğunu saptayan çalışmada (Tankut, 2008), bilgisayar destekli öğretim tekniğinin bilgilerin kalıcılığını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Diğer bir çalışmada (Yerli, 2018) kullanılan teknolojik araç gereçlerin öğretmene yardımcı materyaller olduğu, öğretmenlerin bu teknolojik malzemeleri kullanma konusunda istekli olmaları ve ihtiyaç hissetmeleri gerektiği, teknolojiye yönelik yatırımların öğretmenlerin gelişimiyle paralel yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Benzer şekilde Şimşek'in (2015) çalışmasında öğretmen adayları, teknolojiyi eğitimde kaliteyi artırarak zamandan tasarrufu sağlayan bir gelişim unsuru olarak görmüşlerdir. Öğretmen adaylarının teknolojinin eğitimde kullanıldığında konuların daha

anlaşılır, kalıcı, faydalı ve eğlenceli bir hal aldığını ifade ettiğini, teknolojinin eğitimde kullanılmasını yeni yöntemlere kapı aralayan bir unsur olarak gördüğünü, eğitimde teknolojinin etkili kullanıldığında faydalı olduğu sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Ancak teknolojinin bilinçsiz kullanıldığında faydadan ziyade zarara yol açtığını tespit eden bir çalışmada Şimşek (2015), öğretmen adaylarının teknolojinin eğitimde kullanılmasına genel olarak olumlu baktıklarını tespit etmiştir. Bunun sebebi olarak farklı teknolojik araç-gereçlerin hem eğitimde kaliteyi artırdığı hem de uygulamalı olduğunda görsel hafızayı ve öğretimde kalıcılığı olumlu etkilediği ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan teknolojik olanakların eğitimde olumlu gelişmeler sağlamasının yanında olumsuz gelişmelere de yol açtığı, bunun hem eğitimcilerin hem de eğitim kurumlarının donanım ve alt yapısal sorunlarının olduğundan kaynaklandığı görülmüştür. Bununla birlikte eğitim ortamlarında genelde bilgisayar, projeksiyon cihazı, akıllı tahtalar kullandıkları, bu araçların öğretme-öğrenme ortamında kullanıldıkları zaman öğrencilerin görsel hafızalarında bilginin daha kalıcı geldiği görülmektedir. Teknolojiyi eğitimde etkin kılmamanın yolunun kullanılan araç-gereçlerin yaşantıya dönüştürülmesinden, anlatımı farklı yöntemlerle desteklemekten, öğrencilerin yaş ve gelişim gibi özelliklerini göz önünde bulundurarak yapılan anlatımdan geçtiği ön plana çıkmıştır. Ancak öğretmenlerin içerik oluştururken öğrenci özelliklerini dikkate alma konusunda son derece yetersiz kaldıklarını da söylemek gerekir. Dahası, sınıf dışında eğitim-öğretim portallarından yararlanarak oluşturulan içeriklerin sınıf ortamında projeksiyon cihazı, etkileşimli tahtalar (akıllı tahta) gibi teknolojik araçların kullanımı, öğrenciyi öğrenme sürecinde aktive etmesi bakımından yetersizdir (Matheison, 2011). Bu doğrultuda, araştırmaya katılan öğretmenlerin teknolojiyi kullandıkları söylenebilir ama derslerde teknoloji entegrasyonunu sağladığını söylemek güçtür.

Eğitimde teknoloji entegrasyonu, eğitim-öğretim sürecinde öğretmen ile öğrencinin aktif olduğu, öğretmen eşliğinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğrencilerin aktif bir şekilde kullanılmasına fırsat veren bir kavramdır (Şanlı vd., 2016). Türkiye’de 2005 yılıyla birlikte yapılandırmacı anlayış doğrultusunda yenilenen öğretim programlarında öğrencilerin öğrenme sürecinde etkin olması amaçlanmış, öğretmenlerin öğrencilere rehber olması beklenmiştir. 2017 yılıyla birlikte yenilenen öğretim programlarında her ne kadar yapılandırmacı anlayış kavramına rastlanmasa da 2017 programlarının da öğrenen merkezli bir yapıdadır. Bu açıdan bakıldığında; 2005’ten 2017 yılına kadar geçen on iki yıllık süreçte öğretmenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma becerisi ile birlikte bunları kullandırabilme yetisine sahip olması istenmiş ve kendilerine sunulan öğretim programlarını

mümkün mertebe bu yönde uygulamaları beklenmiştir. Bunun için etraflı bir çalışmanın sonucu 2006 yılında yayımlanan ve ardından 2017 yılında geniş kapsamlı bir şekilde güncellenen “Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri” dâhilinde öğretmenlerin sahip olması gereken mesleki bilgi, beceri, tutum ve değerler belirlenmiş ve öğretmenlerin bu yeterlilikleri sağlanması gerektiği ifade edilmiştir (MEB, 2017). 2017 yılında yenileme ve ikmalleri tamamlanan programlar da benzer beklenti içersindedir. 2017 SBDÖP de bunlardan birisidir. Sosyal Bilgiler tarih, coğrafya, vb. birçok disiplini bünyesinde barındıran ve bunlarla ilişkili kazanımları olan, aynı zamanda güncel ve teknolojik gelişimleri yakından takip ederek kendini sürekli yenileyen ve bu doğrultuda öğrencilerin dijital vatandaşlık yeterliliklerini de geliştirmeyi amaç edinen bir derstir (MEB, 2018). Bununla birlikte, öğrencilerin medya ve dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme vb. birçok beceriyle birlikte dijital yetkinlik kazanmaları beklenmektedir. Dahası, 2017 SBDÖP’de öğrencilerin “Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları” da amaçlanmıştır (MEB, 2018, s. 7). O halde, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanarak öğrencilerine de bu becerilerin kazandırması konusunda öğretmenlere büyük sorumluluk düştüğü söylenebilir. Lakin Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretim materyali hazırlama bakımından özgün fikir ve becerilerinin yetersiz, teknoloji kullandıkları fakat eğitimde teknoloji entegrasyonu bakımından da son derece yetersiz kaldığı tespit edilmiştir (Sezer vd., 2020). Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çalışma grubunu oluşturduğu, yüz kırk dört lisansüstü tez çalışmasının mercek altına alındığı çalışmada da (Sezer vd., 2019), sosyal bilgiler öğretmenlerinin teknoloji bilgilerinin yetersiz ve teknolojinin eğitime entegrasyonu açısından eksik yine bu yöndeki algılarının da yetersiz olduğu rapor edilmiş ve kendilerinin gelişen teknolojik gelişmeler karşısında yenileyebilmesi önerilmiştir. Bu durumda, Sosyal Bilgiler öğretmenleri ilgili konuda kendi öz gelişimlerini sağlayamadığı sürece öğrencilerin belirtilen becerilere sahip olmasında ve böylece 2017 SBDÖP’de belirtilen amaçlarına ulaşılmasında güçlük yaşanabilir.

2005 ve 2017 SBDÖP’nin öğretmenlere rehber olma yönü konusunda çalışmaya katılan öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde, 2005 programında öğretmenlere yönelik olarak dersin amaçlarından dersin değerlendirilmesine kadar süreçlerle ilgili yapılan açıklamaların daha detaylı olması sebebiyle öğretmene rehber olması açısından daha verimli olduğu ifade edilmiştir. Diğer taraftan katılımcılar 2017 programında öğretmenlere yönelik yapılan açıklamaların ise daha dar kapsamlı olduğunu belirtmişlerdir. Bu değerlendirmelere

göre 2005 programının daha detaylı bir yapıya sahip olduğunu; 2017 programı ise daha sınırlı ve seyrek açıklamalar içermesinden dolayı öğretmenleri öğretim uygulama ve değerlendirmelerinde daha özgür kıldığını söylemek mümkündür.

2005 ve 2017 SBDÖP’nda Atatarürk/Atatürkçülük ile ilgili doküman analizi sonucunda 2017 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında Atatürkçülük konusu ve kazanımlarının 2005 programına göre çok yetersiz kaldığı görülmektedir. 2005 SBDÖP’de Atatürkçülük ile ilgili yedi adet kazanıma yer verilmesine karşın 2017’deki programda ise yalnızca bir kazanıma yer verildiği tespit edilmiştir.

2005 ve 2017 SBDÖP’da Atatarürk/Atatürkçülük ilgili araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde, öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP’de Atatürkçülük konularını “Sayı ve İçerik” bakımından “Yeterli ve Yetersiz” olmak üzere iki alt kategoride değerlendirdikleri görülmektedir. Öğretmenlerin çoğu 2005 SBDÖP’deki Atatürkçülük konu ve kazanım sayısı ve içeriğinin yeterli olduğunu ifade ederken, diğer taraftan ise öğretmenlerin büyük bir bölümü 2017 SBDÖP’de Atatürkçülük konularının sayı ve içerik bakımından yetersiz olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca öğretmenlerin 2017 SBDÖP doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında yetersiz kalan Atatürk ile ilgili örnek olay ve görsellerin artılmasını da istemişlerdir. Bu çalışmada ortaya çıkan bulgular diğer çalışmaların bulgularıyla (Çelikkaya vd., 2018; Çoban ve Akşit, 2018; Eker, 2020; Güler, 2018; Kalaycı ve Baysal, 2020) da örtüşmektedir. Mesela bunlardan biri olan Çelikkaya ve diğerlerinin (2018) çalışmalarına göre, 2005 öğretim programında dördüncü ve beşinci sınıflarda Atatürk ve Atatürkçülük ile ilgili kazanım, açıklama ve uyarılara yer verilmiş olmasına rağmen, 2017 SBDÖP’e dördüncü ve beşinci sınıflarda bunların hiçbiri yer almamıştır. 2005 programında Atatürk ve Atatürkçülük konuları yoğun bir şekilde işlenmekte iken aynı durum 2017 programı için geçerli olduğunu söylemek güçtür. Bulguları destekleyen bir başka çalışmada da Güler (2018), 2017 SBDÖP, Atatürkçülük konu ve kazanımlarının sayılarının 2005 programına göre azaldığını tespit etmiştir. Benzer şekilde Çoban ve Akşit’in (2018) yapmış olduğu çalışmada da Atatürkçülük konuları ile ilgili aynı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. 2005 programında Atatürk ve Atatürkçülük konularının anlatıldığı metinlerin, gerçekliğini ortaya koymak ve öğretimi desteklemek amacıyla görsel temaların (65) çok fazla kullanılmıştır.

2017 programı doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlattırılan altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Atatürk/Atatürkçülük ile ilgili olarak okuma parçaları vasıtasıyla yalnız iki konuya yer verilmiştir (Sahin 2021 tarafından yazılan altıncı sınıf ders

kitabının 17 ve 228.sayfalarında). Atatürk ile ilgili herhangi bir görselin ise yer almadığı tespit edilmiştir. Sosyal Bilgiler, bünyesinde tarih disiplinine yer veren, ortaokul kademesinde (5, 6 ve 7.sınıflarda) tarih konularının yoğun olarak yer aldığı yegâne derstir. Nasıl diğer ders kitaplarından ayrı bir öneme sahip olan tarih ders kitapları bir anlamda bilimsel tarihçiliğin ürettiği geçmiş bilgisini harmanlayarak yalın bir şekilde öğrencilere sunan kaynağa (Grever ve Van der Vlies, 2017), Sosyal Bilgiler ders kitapları da bunun ortaokul öğrencilerine sunulmuş görece basitleştirilmiş bir bölümünü oluşturur. Dahası, öğrencilere tarihte yaşamış uzak–yakın atalarının kim olduklarını ve neler yaptıklarını hatırlatarak ve buradan hareketle sahip oldukları potansiyeli göstererek neler yapabileceğini gösteren ve diğer ders kitaplarından bu yönüyle ayrılan tarih kitapları (Özbaran, 1998; Pingel, 2003) gibi Sosyal Bilgiler de ortaokul kademesinde diğer ders kitaplarından ayrı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Onun için ilgili ders kitabında, Osmanlı İmparatorluğu'nun yetiştirmiş olduğu son komutan/paşalardan biri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu lideri olan Mustafa Kemal Atatürk'e sadece iki okuma parçası ayrılmış olması ve bunlar içerisinde bir görsel bulunmaması eksikliklerdir. Bu durumda, 2017 SBDÖP Atatürk ve Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımların yeniden gözden geçirilerek değerlendirilmesi, programda yer alan Atatürkçülük ile ilgili özel amaca ulaşılması konusunda yararlı olacaktır.

2005 ve 2017 SBDÖP'ye göre hazırlanan ders kitaplarındaki ölçme-değerlendirme öğelerine ilişkin araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde, her iki programa göre hazırlanan ders kitaplarında yer alan soru tipleri ve süreç değerlendirme özellikleri açısından belirgin bir fark olmadığı ön plana çıkmıştır. 2017 programına göre hazırlanan ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme sorularını kazanımlar açısından yetersiz değerlendirenler olduğu gibi soruların kazanım ve becerileri 2005 programına göre hazırlanan ders kitaplarına göre daha iyi ölçtüğünü değerlendirenler de mevcuttur. Her iki programa göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlattırılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarını ölçme-değerlendirme öğeleri açısından mercek altına alan sınırlı sayıda araştırmaya ulaşılmıştır. Bunlardan Polat'ın (2020) araştırmasında, beşinci sınıf 2005 ve 2017 SBDÖP'ye göre hazırlanmış ders kitapları incelenmiştir. Araştırmasının sonucunda, 2017 programına göre hazırlanan ders kitabında kullanılan soru sayısı artmış (114'ten 173'e), her iki programa göre hazırlanan ders kitaplarında hem geleneksel hem de alternatif ölçme-değerlendirme sorularının yer aldığı raporlanmıştır. Ayrıca 2017 programına göre hazırlanan beşinci sınıf ders kitabında doğru-yanlış, çoktan seçmeli, boşluk doldurma gibi soru tipi sayısında 2005 programa göre hazırlanan ders kitabında göre bir artış olsa da üst

düzyer (analiz, sentez, değerlendirme) soru sayısının benzer ve yetersiz olduğuna değinilmiştir. O halde, 2005 ve 2017 SBDÖP'ye göre hazırlanan ders kitaplarındaki ölçme-değerlendirme soruları arasında belirgin bir farkın olmadığı söylenebilir. Fakat bu konuda sınırlı sayıda çalışma olması dolayısıyla net bir değerlendirme yapmak zordur.

2005 ve 2017 SBDÖP'nin sınıama durumları kapsamında doküman analizine ilişkin bulgular değerlendirildiğinde, 2005 SBDÖP'de sınıama durumlarına ilişkin açıklamalara geniş yer verilirken (kullanılacak olan soru tiplerinden açıklamalarına kadar); 2017 programında bunlara yer verilmemiştir. Bu konuda Kalaycı ve Baysal (2020) da benzer tespitlerde bulunmuşlardır. 2017 SBDÖP'de ölçme-değerlendirme işlemlerinin nasıl yapılacağı genel hatlarıyla açıklanmış; fakat bu işlemlerde öğretmenlere büyük sorumluluk düştüğü de ifade edilmiştir. Ayrıca 2005 programında olduğu gibi ölçme değerlendirme sürecinde öğrenci ile öğretmenin aktif katılım gerektirmesi ve öğretmenlerin sürece uygun çeşitli ölçme-değerlendirme araç ve yönteminden istifade etmesini istemiştir (MEB, 2018). Buradan hareketle, 2017 SBDÖP'de sınıama durumlarına ilişkin detaylı açıklama yer almasa da 2005 programında olduğu gibi öğrenci merkezli bir ölçme-değerlendirme anlayışının hâkim olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, 2017 SBDÖP sınıama durumlarında öğretmenlerin mesleki bilgi ve becerilerinin 2005 SBDÖP'ye göre daha da ön plana çıkarıldığından söz edilebilir. Bunun yanında 2005 yılı programının 2017 ve sonrası programlarına göre daha zengin olduğunu savunan Tay (2017), ölçme ve değerlendirme sorularının Türkiye'de uygulanmakta olan sınav sistemi (LGS) paralelinde olmasının daha uygun olacağını ifade etmiştir.

2017 yılıyla birlikte uygulanan Lise Yerleştirme Sınavlarına (LGS) ilişkin çalışmaya katılan öğretmenlerin görüşleri değerlendirildiğinde, 2017 programıyla birlikte uygulanmaya başlayan (LGS) sınav sistemi, araştırmaya katılan hiçbir Sosyal Bilgiler öğretmeni tarafından olumlu karşılanmadığı görölmüştür. 2005 programı ile uygulanan sınav sistemleri konusunda ise öğretmenlerin olumlu görüş bildirdiği ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte Seviye Belirleme Sınavı (SBS) ve Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) sınav sistemleri Sosyal Bilgiler dersi açısından en verimli algılanan sınav sistemleri (puanlama, soru dağılımı, katsayı bakımından) olmuşlardır. Bu çalışmada ortaya çıkan bulgularla önceki çalışmalarda (Sarier, 2010; şahin, vd., 2012; Tangülü, Tosun ve Kocabıyık, 2014; Uğurel, Moralı ve Kesgin, 2012) ortaya çıkan bulgular örtüşmektedir.

TEOG sınavı ile ilgili sınavın, programın kapsam bütünlüğüne uyup uymadığı, sınavdaki soruların yapısı, soruların geçerliliği, öğretmenlerin sınavı takip edebilmeleri gibi

durumları inceleyen farklı çalışmalar da yapılmıştır (Ceran ve Deniz, 2015; Çelik ve Katılmış, 2010; Demirkaya ve Karacan, 2016; İpek, 2019; Palandökenliler, 2008; Sönmez ve Yıldırım, 2015; Şad ve Şahiner, 2016; Şahin, Uz Baş, Şahin Fırat ve Sucuoğlu, 2012; Tangülü, Tosun ve Kocabıyık, 2014; Topçu, 2017; Ulu Kalın, 2007). Bu çalışmalarda TEOG sınavı; soru sayısı, soruların derslere dağılımı, sınav süresi gibi yönleriyle değerlendirilmiştir.

Ortaöğretime geçiş sınavı için oluşturulan sınav sistemi konusunda katılımcı öğretmen değerlendirmelerine baktığımızda, bu sınav sisteminin öğrenciler üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu, öğrencilerde motivasyon düşüklüğüne yol açtığı ve onları daha fazla stresli yaptığı bu çalışmanın sonucunda da öne çıkmıştır. Bu çalışmanın bulguları ile örtüşen daha önceden yapılmış farklı çalışmalar da bulunmaktadır. Öğrencilerin dershaneye, etüde giderek, özel ders alarak ve test çözerek sınava hazırlandıklarını tespit eden bir çalışmada (Şahin, Uz Baş, Şahin Fırat ve Sucuoğlu, 2012) öğrencilerin neredeyse tamamının sınava hazırlanmak için dersanelere gittiğini, yine büyük bölümünün dershanelerin yanı sıra özel ders aldıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca etütlerin öğrencileri stresli ve yorgun yaptığı, okuldan soğuttuğu ve okul derslerini olumsuz etkilediği ve öğrencileri kontrol etmenin zorluğu ön plana çıkmıştır. Sınavların okul yaşantısını nasıl etkilediğine gelindiğinde her iki uygulamada da öğrencilerin yaklaşık olarak üçte biri Ortaöğretime Geçiş Sınavı hazırlığının kendilerini daha çok ders çalışmaya teşvik ettiğini ifade etmiştir. Bunun yanında öğrencilerin bir kısmı sınav hazırlığının kendilerinde korku ve strese neden olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık üçte birinin Ortaöğretime Geçiş Sınavı hazırlığının kendilerini daha fazla çalışmaya ittiğini belirtmelerinden, sınav olgusunun öğrencileri disipline ettiği sonucu çıkarılabilir. Bunun yanı sıra sınav hazırlığının öğrencileri birtakım negatif duygulara da ittiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda yeni değerlendirmelere ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Özellikle TEOG sınavında test tekniğinin kullanılması nedeniyle ilköğretimde öğretmenler tarafından da okul başarısının mühim görülmesi sonucu ölçme değerlendirme aşamasında ölçme aracı olarak testin daha yoğun kullanıldığını tespit eden çalışmada Tangülü, Tosun ve Kocabıyık (2014) söz konusu durumun hem şans başarısını yükseltebildiği hem de istenilen kazanım, beceri ve değerlerin benimsetilmesini zorlaştırabildiği de ön plana çıkmıştır. Diğer bir çalışmada Sarier (2010), özel dersanelere devam eden öğrenci ve öğretmen sayılarının, 2002-2006 yılları arasında sürekli artış gösterdiğini tespit etmiştir. Ayrıca Türkiye’de uygulanan merkezi sınavların (OKS, SBS,

ÖSS) öğrencileri resmi okullar dışındaki kurumlara (dershane, etüt merkezi, özel ders vb.) yönlendirdiği, maddi açıdan imkânı olan anne-babalar çocuklarını bu dershanelere göndermekte iken, imkânı bulunmayan veliler öğrencilerini gönderemediği, dolayısıyla sınavlarda farklı bölgelerdeki öğrenciler arasında puan ortalamalarında büyük farklılıklar ve dengesizliklerin ortaya çıktığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenler, metaforlar aracılığıyla da 2005 ve 2017 SBDÖP'yi karşılaştırmalı olarak değerlendirmişlerdir. Her iki programa ilişkin ürettikleri metaforlar içerik, amaç, rehber olma yönü, kazanımlar, değer ve beceriler, öğretmen kılavuz kitapları ve Atatürkçülük konuları ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcı öğretmenler, 2005 SBDÖP'ye yönelik olarak 30 farklı metafor üretmişlerdir. En fazla üretilen metaforlar, programın içeriğine yönelik olduğu ve bunu sırasıyla amaçlar, rehber olma yönü, kazanımlar, değer ve beceriler, öğretmen kılavuz kitapları ve Atatürkçülük konuları takip etmektedir. Bu bağlamda 2005 SBDÖP içeriğinin dolu dolu olmasından dolayı programı *hayata, yeryüzü katmanlarına, vatana, gelenekçiye, bilgili bir rehber, karışık bir menüye, market rafına ve arabulucuya* benzetmişlerdir. Amaçları ise *hayata hazırlayan bir ustaya, meşe ateşine, özgürlüklerin kısıtlandığı bir ülkeye, ışığa ve bisiklete* benzetilmiştir. Bunun yanında öğretmenler 2005 programını kendilerine rehber olma açısından yeterli görmüşler ve programını *rehber, bir cihazın kullanma kılavuzu, kullanma kılavuzu ve rehber öğretmen* gibi görmüşlerdir. Benzer şekilde öğretmen kılavuz kitaplarının da öğretme sürecinde kendilerine destek olduğu ve yüzden de bunları *güdümlü füze, deniz feneri ve kılavuz* olarak nitelendirmişlerdir.

Diğer taraftan ise programdaki açıklamaları çok fazla yönlendirici bulup *hazıra alıştırıcı* olarak benzeten katılımcılarda bulunmaktadır. 2005 programı kazanımlarını çok fazla ve karmaşık olmasından dolayı *gecekondu mahallesine ve sıkıcı bir yönergeye* benzetmişlerdir. Ancak kazanımların sayısı ve açıklamalarını olumlu gören de vardır. Bu da *anne* metaforu ile ifade edilmiştir. Değer ve beceriler hem açıklamaları hem de sayısı açısından 2005 programında yeterli ve zengin görülmüş ve bu yüzden de programın *ansiklopedi, para dolu cüzdan, kıymetli bir kitap ve değerli bir hazine* gibi olduğu ifade edilmiştir. Katılımcılar tarafından 2005 programı Atatürkçülük konuları açısından *komutanı olan düzenli bir orduya* benzetilmiş ve programdaki Atatürkçülük konularının yeterli ve bu konudaki kazanımları desteklediği ifade edilmiştir.

2005 SBDÖP'ye yönelik üretilen metaforlar genel olarak değerlendirildiğinde, 2005 SBDÖP'nin kazanım, değer ve beceriler açısından zengin bir içeriğe sahip olduğu ve 2005

programında yer alan ayrıntılı açıklamalar ile öğretmen kılavuz kitaplarının öğretmenleri öğretme sürecinde rehberlik ettiği söylenebilir. Ancak 2005 programında kazanım sayısının fazla olduğu kadar iç içe geçmiş karmaşık olduğuna da değinilmiştir. Ayrıca Atatürkçülük ile ilgili konuların, bu konuyla ilgili kazanımlara ulaşmada yeterli olduğu yönünde görüşler de mevcuttur.

Diğer taraftan katılımcı öğretmenler 2017 SBDÖP'ye ilişkin olarak 29 farklı metafor üretmişlerdir. En fazla üretilen metafor programın içeriğine, amaçlarına, rehber olma yönüne ve değerler ile becerilerine; en az ise kazanımlar ve Atatürkçülük konularına dönük olduğu görülmüştür. Bu konuda 2017 SBDÖP'ye yönelik metaforlar değerlendirildiğinde, 2005 SBDÖP'den farklı olarak 2017 programındaki açıklamaların yetersiz olduğundan ve öğretmen kılavuz kitaplarının kaldırılmış olmasından dolayı katılımcılar 2017 programının öğretmene rehber olma açısından olumsuz olarak değerlendirmişlerdir. Bundan dolayı da 2017 program *kılavuzu olmayan bir kaptan, tur rehberi olmadan plnalanmış bir gezi ve kapsamı düşük bir rehber*e benzetilmiştir. Ancak bazı öğretmen değerlendirmelerinde bunun tam tersi görüş ve metaforlara da rastlanılmıştır.

Mesela 2017 programını *yenilikçi ve özgür bir ülke* olarak algılayanlar, programın içerik ve sınav durumları öğelerinde kısa tutulan açıklama ve yönlendirmeleri kendilerine sunulan bir esneklik olarak görmüşlerdir. Dahası, 2017 SBDÖP'yi yenilikçi olduğuna ilişkin farklı metaforlar da üretilmiştir. Örneğin Türkiye'deki tüm öğretim programlarında ortak öğretilmesi amaçlanan kök değerler ile birlikte hızlı değişimlerin yaşandığı bu çağa uygun olarak programa ilave edilen becerileri (medya ve dijital okuryazarlık) yerinde görerek programı güncel görmüşlerdir. Bununla birlikte programın öğreneni/öğrenciyi merkeze alan ve 2017 SBDÖP'nin uygulanmasının daha esnek bir yapıda olduğuna değinmişlerdir. Fakat 2017 SBDÖP'yi Atatürkçülük konularına yeterince yer vermemesinden dolayı açısından *başıboş bir orduya* benzetenler olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu Lideri Mustafa Kemal Atatürk ile konu ve kazanımların azaltılmış olması olumlu değerlendiren bazı katılımcılarda bulunmaktadır.

Hem doküman analizinden hem de öğretmenlerin görüşlerinden (sözlü ve yazılı) hareketle, 2005 ve 2017 SBDÖP'nin temel öğelerindeki (amaç, içerik, eğitim ve sınav durumları) değişim ve farklılıklara ilişkin sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

2005 ve 2017 SBDÖP'de yer verilen genel (ve özel) amaç sayıları arasında belirgin bir farklılık yoktur. 2017 SBDÖP'de yeni eklenen üç özel amacın, öğrencilerin dünyada ve Türkiye'de yaşanan teknolojik gelişmeler ile birlikte bilgili ve iletişim teknolojilerini

amacında kullanabilmesi ve yaşanan çevre sorunları karşısında daha duyarlı olabilmeleri bakımından olumludur. Çalışmaya katılan öğretmenlerin genel (ve özel) amaçları nicelik açısından rahatlıkla değerlendirebildikleri halde bunların niteliklerini yeterince değerlendirememişlerdir.

2017 SBDÖP’de yer alan kazanım sayısı 2005’e göre oldukça azaltılmıştır. Öğretmenlerin de bu kazanım değişikliklerinden niceliksel olarak (sayılarının azaltılmış olmasından) haberdar olmasına rağmen niteliksel açıdan 2005 programında yer alan bazı kazanımların 2017 programında diğer kazanımlarla birleştiğinden haberdar olmadıkları gözlenmiştir. Bununla birlikte derse ayrılan sürenin yeterli olmaması ve içeriklerin hala yoğun bir şekilde devam etmesi nedeniyle programın kazanımlarını yetiştirmede zorluk yaşamaktadırlar. Ayrıca 2017 SBDÖP kazanımları daha sade ve öğrenci düzeyine daha uygun ama 2005 programı kazanım açıklamaları öğretmenlere göre daha niteliklidir.

2005 ve 2017 SBDÖP değerlerinin karşılaştırılması sonucunda sayısal olarak önemli bir farklılık olamadığı öne çıkmıştır. 2005 programında yirmi değer bulunurken 2017 programında da on sekiz değer yer almıştır. Öğretmenler de benzer şekilde hem sayı olarak hem de nitelik olarak her iki programdaki değerlere yönelik olumlu görüş bildirmişlerdir. Ancak 2017 programında değerlerin nasıl öğretileceğine ilişkin açıklamalara yer verilmemiştir. Öğretmenlerin bu yüzden değer öğretiminde sıkıntı yaşadıkları ve bunların 2017 programında yer almasını talep etmişlerdir. Buradan hareketle, öğretmenlerin değerlerin öğretimi konusunda eksikleri olduğu saptanmıştır.

2005 ve 2017 SBDÖP’de yer alan beceri sayıları ve becerilerin içerikleri arasında önemli farklılıklar olduğu öne çıkmıştır. Bu bağlamda 2017 SBDÖP’de okuryazarlık becerilerine (medya, dijital, hukuk, çevre vb.) ağırlık verilmiş ve yeni beceriler (ör. öz denetim, kanıt kullanma) eklenmiştir. Öğretmenlerin de benzer tespitleri olmuş ve beceri sayısını yeterli ve öğrenci düzeyine uygun olduğunu belirtmiştir. 2017 SBDÖP’ye dâhil edilen bu becerilerin öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojilerini amacıyla kullanabilmeleri açısından isabetli bir karardır. Fakat değerlerde olduğu gibi benzer gerekçelerden dolayı öğretmenler becerileri, öğretmekte zorluk yaşamaktadır.

2017 SBDÖP öğrenme alanları sayısında, 2005’e göre radikal bir değişiklik yaşanmamıştır. 2005 SBDÖP’deki “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ile “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanları, 2017 SBDÖP’ındaki “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı altında birleştirilmiştir. Öğretmenler de benzer görüşte olup öğrenme alanlarını sayıca yeterli görmüşlerdir. 2005 SBDÖP, altı ve yedinci sınıfların “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal

Örgütler” öğrenme alanına ilişkin herhangi bir kazanım yoktu. 2017 SBDÖP’de kazanımlar, yedi öğrenme alanının içine serpiştirilmiştir. Bu açıdan yapılan bu değişiklik yerinde olmuştur. Fakat 2017 SBDÖP’de Atatürk/Atatürkçülük ile ilgili öğrenme alanı ve kazanım sayısı bire düşürülmüştür. Bu açıdan bakıldığında, 2017 SBDÖP’de Atatürkçülük konularının ihmal edildiği söylenebilir. Ayrıca bir kazanımla 2017 SBDÖP 2. maddesinde belirtilen amaca ulaşılmasında güçlük yaşanabilceği öngörülmektedir. Üstelik öğretmenler de Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımların azaltılmasına olumsuz bakmakta ve 2017 SBDÖP’de Atatürkçülük ile ilgili konu ve kazanımların artırılmasını talep etmektedir.

2017 SBDÖP eğitim durumlarında, 2005 programına göre radikal bir değişim yaşanmıştır. 2005 SBDÖP’de etkinlik ve kullanılacak olan ölçme araçlarının örnek ve açıklamaları ile bunların yapılacağına ilişkin Öğretmen Kılavuz Kitapları varken; 2017 SBDÖP’de bunlara yer verilmemiş, daha da ötesi Öğretmen Kılavuz Kitapları kaldırılmıştır. Ancak 2017 SBDÖP’de öğretmenlerin öğretme sürecini nasıl yürüteceğine ilişkin on maddelik genel bir açıklama yapılmıştır. Böylece, 2017 SBDÖP’de eğitim durumları esnek bir şekilde öğretmene yani programın uygulayıcısına bırakılmıştır.

Programın son ögesi olan sınav durumlarında 2005 ve 2017 SBDÖP’nde karşılaştırıldığında 2005 programında yer alan öğretmen kılavuz kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarının ölçme ve değerlendirme yapma konusunda 2017 programına göre daha ayrıntılı bilgiler içerdiği gözlenmiştir. Ancak bazı öğretmenlerde 2017 SBDÖP’yi bu açıdan sade ve kendilerini özgür bıraktığı görüşündedir. Fakat öğretmenlerin büyük bir bölümü programda açıklamaların olması gerektiği ve olmamasını bir eksiklik görerek 2017 SBDÖP’nin kendilerine rehber olma yönünü zayıf bulmuşlardır.

Öz itibarıyla 2005 ve 2017 SBDÖP’de de ders saat sürelerinin yetersiz olduğu, 2017 programında Atatürkçülük konu ve kazanımları, liselere yerleştirme sınavları bakımından etkisiz ve yetersiz bulunduğu; 2005 programının öğretmene rehber olma açısından daha etkindir. Fakat 2017 SBDÖP’nin öğretmeni özgür kılan ve öğretmenin mesleki bilgi ve becerilerini daha çok ön plana çıkaran bir yapısı olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma bulguları sonucunda önemli olarak bazı çıkarımlarda da bulunulabilir. Bunlar: 2017 SBDÖP öğrenme alanları altında sunulan değer ve beceriler sınırlı verilmiş, bunların “nasıl” öğretilmesine ilişkin açıklamalar genel hatlarıyla sunulmuştur. 2005 programında olduğu gibi 2017 SBDÖP’de bunların ilişkili bir biçimde öğretilmesi istenmiştir. Öğretmenlerin de bunları ilişkilendirerek vermek istedikleri ama derse ayrılan süre ve bu hususta yeterli açıklama yapılmadığı için problemler yaşadıkları görülmüştür.

Buradaki durum, 2017 SBDÖP'nin 2005'teki programa göre daha esnek ve öğretmeni özgür kılan anlayışa sahip olması ile açıklanabilir. Genişletilmek istenirse; bu durum sadece SBDÖP'de değil, 2017 yılıyla birlikte yenilenen tüm programların sade ve uygulayıcılarını alanlar ile ilgili güncel ve bilimsel çalışmalara sevk ederek; çerçevesi çizilmiş öğretim programlarında ilgili kazanım, beceri ve değerleri öğretmeleri istenmiş olmasıdır. Üstelik Öğretmenlik Temel Kanunu ile yapılan yeni düzenlemede; öğretmenlerin belli ölçütleri (en az 10 yıl hizmet gibi) karşılayan öğretmenlerin yazılı değerlendirme sonucu yetmiş ve üstü puan alması durumunda uzman öğretmen, ardından uzmanlıkta on yılını tamamlayan ve sınavdan geçerli notlu alanların başöğretmen olabilmesinin önü açılmıştır.

Bununla birlikte yüksek lisans eğitimini tamamlayanlar, uzman öğretmen unvanı için öngörülen doktora eğitimini tamamlayanlar ise başöğretmen unvanı için öngörülen yazılı sınavdan muaf tutulacağı kararı alınmıştır (MEB, 2022). Öğretmenlik Temel Kanunu'nda yapılan, bilhassa lisansüstü eğitime yönelik bu düzenlemeler, öğretmenlerin akademik kariyer yaparak alanlarındaki öz gelişimlerini daha da geliştirilmek istenmesi şeklinde değerlendirilebilir. Böylece öğretmenler, hangi değer ve becerilerin birbiri ile ilişkili olduğu; öğretim ve uygulamalarında hangilerini kullandığında etkili sonuçlar alabileceğini öneren yerli (Akdeniz, 2018; Demir ve Dilmaç, 2019; Gökalp, 2021; Gökalp ve İnel, 2021; Sever ve Bayır, 2020; Yüca, 2018) ve yabancı çalışmaları (Martin vd., 2020, Rodríguez vd., 2015) daha yakından takip edebilir. Bu durumda öğretmenlerin kendileri de belirtilen konularda hem ilişkisel hem de etkinlik temelli ampirik çalışmalar planlayabilir ve elde edecekleri bulgulardan hareketle ders içi uygulamalarında kullanabilir. Fakat öğretmenlerin lisansüstü eğitim yerine; uzman ve başöğretmen unvanını sınavlar yoluyla almayı tercih etmesi durumunda, değerlendirme sınavlarının içeriğine güncel ve akademik çalışmalara yönelik sorular dâhil edilerek -tıpkı öğretim programları gibi- öğretmenlerin de daha dirik kalmaları sağlanabilir. Böylelikle, 2017 SBDÖP'de üzerinde titizlikle durulan (2005 programına göre daha fazla) beceri ve değerlerin öğretiminde umulan amaçlara ulaşılmasında önemli adımlar atılmış olur.

Diğer taraftan çalışmaya katılan öğretmenlerin 2005 ve 2017 SBDÖP'nin temel öğelerinden amaçları, öğrenme alanı (içerik), kazanım, beceri ve değerler sayısı açısından rahatlıkla cevaplayabilmiş olması dolayısıyla 2017 SBDÖP'de yapılan bu nicel değişimlere hâkim oldukları söylenebilir. Ancak bunların niteliklerine yönelik derinlemesine veriler elde edilmede güçlük yaşandı. Örneğin, öğretmenler 2017 SBDÖP kazanımlarını öğrenci düzeyine uygunluğu açısından 2005 ve 2017 SBDÖP amaçlarını niteliksel açıdan

değerlendirirken yeterince açıklayıcı olamamış; açıklayabilenlerin ise sınırlı sayıda olduğu tespit edilmiştir.

Bu durumun pek çok nedeni olabilir. Covid-19 salgını nedeniyle görüşmeler esnasında tutuk davranmaları (görüşme esnasındaki gözlemlerden hareketle), 2017 SBDÖP’yi yeterince tecrübe edemedikleri, program okuryazarlığına yeterli düzeyde sahip olamadıkları ya da öğretim ve uygulamalardaki pedogolojik alan bilgisi eksikliği olabilir. Çünkü 2017 SBDÖP’deki en çarpıcı eksikliği kendilerine yeterince rehber olmadıkları yönünde eleştirmişlerdir. Gerek beceri ve değerlerin öğretiminde gerekse de etkinliklerin uygulanmasında 2017 SBDÖP’de gerekli açıklamaların olmasına ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Bu husus tartışmaya açıktır ve bu durumun altında yatan dinamiklerin ortaya konulması gerekir. Bununla birlikte 2017 SBDÖP’de öğretmenler, programın uygulanması konusunda (kendilerinin özgünlük ve yaratıcılıklarına dayanarak) özgürleştirilmiştir. Bu durumda; Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından açıkça belirtilen; “alan bilgisinden, alan eğitim bilgisine (alanının öğretim programına ve pedogolojik alan bilgisine hâkimiyet), eğitim öğretim süreçlerini planlamadan ölçme-değerlendirmeye ve kendi öz değerlendirmesini yaparak kişisel ve mesleki gelişimlerini kapsayan pek çok konuda mesleki bilgi, beceri, tutum ve davranışlarda (MEB, 2017, s. 8) yetkin olması daha elzem olmuştur. Aksi takdirde 2017 SBDÖP’de öğretmenin kabiliyetine dayanarak esnek bırakılan program karşısında öğretmen kendini güncel ve bilimsel gelişmeler karşısında yenileyemez ve bunlar doğrultusunda gerekli ekstra planlar yapamaz ise program yeterince amacına ulaşamayabilir. 2017 SBDÖP’nin uygulanmasında birtakım aksaklıkların ve ihmallerin yaşanabileceği öngürülebilir.

5.2. Öneriler

- Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerine göre, ders saat sürelerinin Sosyal Bilgiler dersinde yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu doğrultuda ders saatlerinin güncellenerek iyileştirilmesi düşünülebilir.
- 2017 SBDÖP’de Atatürkçülük konularının azaltılmasının öğretmenler tarafından olumsuz karşılandığı ön plana çıkmıştır. Atatürkçülük konularının yeniden gözden geçirilmesi, kazanımların sayısı ve niteliği artırılarak yeniden değerlendirilmesi düşünülebilir.
- 2017 yılıyla birlikte uygulanmaya başlayan sınav sisteminin hiçbir katılımcı tarafından olumlu karşılanmadığı ön plana çıkmıştır. Bu ciddi bir durum olarak

düşünülmektedir. Bu konuda sınav sistemi bütün parametreleri gözden geçirilebilir.

- 2017 SBDÖP değer ve becerilerinin Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından “nasıl ve ne şekilde” öğretildiğini değerlendirmek amacıyla Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle derinlemesine mülakatlar yapılabilir.
- Sosyal Bilgiler dersi kitapları hazırlanırken daha itinalı davranılabilir ve yazımı tamamlanan kitaplar yayımlanmadan önce daha sıkı denetlenebilir.
- 2017 SBDÖP’ye göre Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlatırılan Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki ölçme-değerlendirme öğelerinin değerlendirilmesini amaçlayan çalışmalar planlanabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ü. K. (2003). *Etkili öğretim ve öğretme*. Eğitim Dünyası Yayınları Akademi.
- Adıgüzel, T., Gürbulak, N. ve Sarıçayır, H. (2011). Akıllı tahtalar ve öğretim uygulamaları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 457-471.
- Akdeniz, A. (2018). *Sosyal bilgiler ve tarih öğretmenlerinin yurtseverlik tutumları ile temel değer yönelimleri arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akgül, A. (2010). *Öğretmenlerin uygulamaya dayalı öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı beceri algılarının öğrencilerin seviye belirleme sınavı (Sbs) ile ilişkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksel, N. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile öz denetim ve sosyal eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akşar, P. ve Olkun, S. (2005). PISA 2003 Sonuçları Açısından Okullarda Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımı. *Eğitim Araştırmaları*, (19), 15–34.
- Akyüz, Ü. (2022). Millî Eğitim Bakanlığında Yeniden Yapılanma Çalışmaları Bağlamında MEB'in Kapasitesinin Güçlendirilmesi (MEBGEP) Projesinin Etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 51 (233), 769-790.
- Alabaş, R. ve Kamer, S. T. (2007). *Sosyal Bilgiler öğretim programının değerlendirilmesi: Uygulayıcı görüşlerinin nitel analizi*. I. Ulusal İlköğretim Kongresi, Sözlü Bildiri, 15-17 Kasım, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Alataş, F. (2008). *İlköğretim programında 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde karşılaşılan sorunlar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ambarlı, A. (2010). *Türkiye'de cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programları (Değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Anderson, L. M. ve Prawat, R. S. (1983). Responsibility in the classroom: A synthesis of research on teaching self-control. *Educational Leadership*, 40(7), 62-66.
- Arnett, R. C. (1999). Metaphorical guidance: Administration as building and renovation. *Journal of Educational Administration*, 37(1), 80-89.
- Arslan, M. (2000). Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 146.
- Arslankara, V. B. ve Usta, E. (2020). Lise öğrencilerinde sanal risk algısı: Problemlerli internet kullanımı ve eleştirel düşünme bağlamında bir araştırma. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 134 -153.
- Arslantaş, S. (2006). *6. ve 7. Sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi program uygulamalarında karşılaşılan sorunların öğretmen görüşleri açısından incelenmesi (Malatya ili örneği)* [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

- Ataünal, A. ve Özalp, R. (1977). *Türk milli eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı*. Milli Eğitim Basımevi.
- Aydın, M. ve Çelik, T. (2016). *Öğrencilerin gözünden sosyal medyanın yarar ve riskleri üzerine bir inceleme*. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu, 28-30 Nisan, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Aydoğan, Ş. (2016). *EBA destekli öğretimin 4. sınıf öğrencilerinin “ısı-sıcaklık” ve “erime-çözünme” konularında kavram yanılgılarına ve tutumlarına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ayten, P. (2006). *İlköğretim okullarında Sosyal Bilgiler dersini yürüten 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programına ilişkin görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Barrick, M. R., & Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: A meta-analysis. *Personel Psychology*, 44(1), 1-26.
- Barth, J. L. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretimi/ kaynak üniteler*. Ankara: YÖK/ Dünya Bankası Milli Eğitim Geliştirme Projesi.
- Baş, G. (2011). Türkiye’de Eğitim Programlarında Yapılandırmacılık: Dün, Bugün, Yarın. *Eğitişim Dergisi*, 32, Ekim.
- Baş, T., Akturan, U. ve diğer. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri NVivo 7.0 ile nitel veri analizi*. Seçkin Yayıncılık.
- Baydaş, Ö., Esgice, M., Kalafat, Ö. ve Göktaş, Y. (2011). *Etkileşimli tahtaların öğretim süreçlerine katkıları*. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium. 22-24 Eylül, Fırat University, Elazığ.
- Baysal, Z. N. (2005). Hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler programlarının felsefi temelleri. A. Tanrıoğen (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 58- 75). Lisans Yayıncılık.
- Bengiç, G., Şahin, A. ve Gümüşçü, O. (2011). Öğrencilerin öğrenme stillerinin yaşadıkları bölge ve Sosyal Bilgiler dersindeki başarıları bağlamında incelenmesi. *e-journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 1532-1547.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Bulut, İ., ve Koçoğlu, E. (2012). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin akıllı tahta kullanımına ilişkin görüşleri (Diyarbakır ili örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 242-258.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. Baskı). Pegem Akademi.
- Can, B. (2019). *2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceran, D. ve Deniz, K. (2015). TEOG sınavı sorularının okuma becerisiyle çözülebilmek düzeyi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(2), 92-109.

- Ceylan, M. (2021). *Sosyal Bilgiler öğretim programlarının (1924 – 2018) çoğulculuk perspektifinden incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Chimbunde, P., & Kgari-Masondo, C. M. (2020). Curriculum change and teachers' representations of challenges: The case of the social studies curriculum in Zimbabwe. *Curriculum Perspectives*, 41, 35-45. <https://doi.org/10.1007/s41297-020-00115-3>
- Coşkun, Y. D. (2017). *Öğretim Programları Arka Plan Raporu*. 13.03 2022 tarihinde egitimreformugirisimi.org adlı siteden alınmıştır.
- Çağlayan, E. ve Kıratlı, A. D. (2017). Resim bölümlerinde uygulanan eğitim programları hakkında öğretim elemanı görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(4), 780-793.
- Çatak, M. (2015). Türkiye'de Sosyal Bilgiler eğitim programlarının incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 19(62), 69-94.
- Çelik, H. ve Katılmış, A. (2010). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin derslerindeki öğrenci başarısını etkileyen unsurlara ilişkin görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 22, 128-153.
- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556.
- Çelikkaya, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2018). Yenilenen Sosyal Bilgiler dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(11), 104-120.
- Çelikkaya, T., Esen, Z. ve Kürümlüoğlu, M. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler programı 4.ve 5. sınıf ders kitaplarında Atatürk ve Atatürkçülük. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(10), 118-136.
- Çepni, O., Kılcan, B. ve Palaz, T. (2019). Sosyal Bilgiler taslak programının (2017) akademisyen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (50), 522-547.
- Çetin, K. (2003): Türk eğitim tarihinde sosyal bilimler ve Sosyal Bilgilerin tarihsel süreci. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 163-185.
- Çevik, E. (2009). *İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler dersi öğretmenlerinin yazılı sınav soruları ile seviye belirleme sınavı sorularının programa uygunluğunun incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Çoban, O. ve Akşit İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Journal Of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505.
- Danabaş, F. (2020). *1968, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitaplarının karşılaştırılması ve kavramlar açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Ö. (2019). *Bilimin üvey çocukları- Sosyal bilimlere giriş*. Sentez Yayıncılık.

- Demir, S. ve Dilmaç, B. (2019). Ergenlerin kişilerarası problem çözme becerileri ve empatik eğilimlerinin sahip oldukları değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(8), 134-156.
- Demirel, Ö. (1992). Türkiye’de program geliştirme uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 27-43.
- Demirel, Ö. (2000). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirer, V., Çintaş-Yıldız, D. ve Sünbül, A. M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar ve internet kullanımları ile kitap okuma alışkanlıkları arasındaki ilişki: Konya ili örneği. *İlköğretim Online*, 10(3), 1028-1036.
- Demirkaya, H. ve Karacan H. (2016). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük soruları bağlamında TEOG sınavına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi (IJOFE)*, 2, 79-91.
- Dinç, E. ve Doğan, Y. (2010). İlköğretim ikinci kademe sosyal bilgiler öğretim programı ve uygulanması hakkında öğretmen görüşleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 17-49.
- Doğanay, A. (2004). *Sosyal Bilgiler eğitiminin genel amaçları ne olmalıdır?*. I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi Tebliğleri, 15- 17 Mayıs, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Dündar, Ş. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğrenme ortamlarının yapılandırmacı özellikler açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eisenhart, M. A., & Howe, K. R. (1992). Validity in educational research. In M. LeCompte, W. Millroy, & J. Preissle (Eds.), *The Handbook of Qualitative Research in Education* (642-680). Academic Press.
- Eker, S. (2020). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının karşılaştırılması analizi. *Al- Farabi International on Social Science*, 5(1), 1-18.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Elmas, O., Kete, S., Hızlısoy, S. ve Kumral, N. (2015). Teknolojik cihaz kullanım alışkanlıklarının okul başarısı üzerine etkisi. *SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 49-54.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Anı Yayıncılık.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2001). *Gelişim ve öğrenme*. Arkadaş Kitabevi.
- Ergin, O. (1977). *Türk maarif tarihi*. Eser Matbaası.
- Ergün, M. (1994). *Eğitim sosyolojisine giriş (Eğitim ve toplum)*. Ocak Yayınları.
- Ersoy, A. F. ve Kaya, E. (2009). Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının (2004) uygulama sürecine ilişkin öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 71-86.
- Ertürk, S. (2013). *Eğitimde program geliştirme*. Edge Akademi.
- Fer, S. (2005). *1923 yılından günümüze cumhuriyet dönemi ilköğretim programları üzerine bir inceleme*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, 07-09 Aralık, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil

- ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Fırat, M. N. (2019). *Yenilenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi programına ilişkin öğretmen görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Filoğlu, S. (2018). *2005 Sosyal Bilgiler programındaki alan becerilerinin öğrencilerin öznel algılarına göre kazanılma durumları*[Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Genç, S. (2018). Görsel sanatlar eğitiminde kök değerler. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13(11), 543-560.
- Genesi, D. J. (2009). *Student Perceptions of Interactive Whiteboards in a Third Grade Classroom* [Unpublished master's thesis]. Cedarville University Education Department.
- Goleman, D. (1988). *Working with emotional intelligence*. Bantam Books.
- Gökalp, A. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin empati becerileri ile sahip oldukları kök değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi: Bir yapısal eşitlik modellemesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Gökalp, A. Uluçınar, U. Değirmenci, N. ve Yüksel K. (2021). Öz denetim ile sorumluluk arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 715-726.
- Gökalp, A., & İnel Y. (2021). The mediating role of responsibility and friendship between empathy skill and benevolence. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*, 15(2), 202-212. <https://doi.org/10.11591/edulearn.v15i2.20168>.
- Gökmenoğlu, T. ve Eret, E. (2011). Eğitim programları ve öğretim anabilim dalı araştırma görevlilerinin bakış açısıyla Türkiye’de program geliştirme. *İlköğretim Online*, 10(2), 667-681
- Gömlüksiz, M. N. ve Bulut, İ. (2006). Yeni Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 47, 393-421.
- Gömlüksiz, M. N. ve Elaldı, Ş. (2011). Yapılandırmacı yaklaşım bağlamında yabancı dil öğretimi. *Turkish Studies*, 6(2), 443-454.
- Grever, M. ve Van der Vlies, T. (2017). Why national narratives are perpetuated: Literature review on new insights from history textbook research. *London Review of Education*, 15(2), 286-301. <https://doi.org/10.18546/LRE.15.2.11>
- Güler, H. (2018). *2005 Sosyal Bilgiler öğretim programı ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programı taslağı'nın öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Burdur İli örneği)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gültekin, M., Gürdoğan-Bayır, Ö. ve Göz, N. L. (2013). 2004 Sosyal Bilgiler öğretim programında yeni anlayışlar: 1998 öğretim programından farklılıkları açısından bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 024-049.
- Gümüüş, A. (2015). *Türkiye’de eğitim politikaları*. Nobel Yayınları.

- Güngördü, E. (2001). *İlköğretimde hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretimi*. Nobel Yayınları.
- Gürel, D. (2017). 2017 taslak Sosyal Bilgiler öğretim programına yönelik yapısal bir değerlendirme. I. Uluslararası Sınırsız Eğitim ve Araştırma Sempozyumu, 24-26 Nisan, Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği, Antalya.
- Gürkan, T. ve Gökçe, E. (1999). *Türkiye’de ve çeşitli ülkelerde ilköğretim (Program-öğrenci- öğretmen)*. Siyasal Kitabevi.
- Güven, İ. (2015). *Türk eğitim tarihi*. Pegem Akademi.
- Harut, S. B. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu: Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitabı*. Ata Yayıncılık.
- Heafner, T. (2004). Using technology to motivate students to learn social studies. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 4(1), 42-53.
- İnan, S. (2014). Sosyal Bilgiler eğitimi: nedir, ne zaman ve neden? Tanımlar, tarihi kökleri ve açıklamalar. S. İnan (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitime Giriş* içinde (s. 1-22). Anı Yayıncılık.
- İpek, M. (2019). *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin TEOG başarısının yordayıcısı olarak öz-düzenleme stratejileri ve motivasyonel inançlarının sosyo-demografik özellikler ve teknoloji kullanımına göre değişimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, N. ve Baysal, S. B. (2020). Sosyal Bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2005-2017-2018). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 106-129.
- Kara, T. ve Atasoy, E. (2018). Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının (2018) dijital vatandaşlık kavramı ve alt boyutları bağlamında incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(41), 133-153.
- Karaca, A. (2018). *Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin akıllı tahta kullanımına ilişkin görüşleri*[Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Karaca, F. ve Akşit, İ. (2016). *Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler öğretiminde karşılaştıkları sorunlar: Denizli ve Erzurum örneği*. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu, 28-30 Nisan, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Karakuş, İ. ve Karakuş, S. (2017). Akıllı tahta kullanımına yönelik ortaöğretim öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *Turkish Journal of Educational Studies*, 4(2), 1-37.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, H. ve Aydın, F. (2011). Sosyal Bilgiler dersindeki coğrafya konularının öğretiminde akıllı tahta uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 3(1), 179-189.
- Keser, M. Ş. (2012). *Sosyal Bilgiler dersinde bilgisayar destekli eğitimin akademik başarıya etkisi*. Yüksek lisans tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Keskin, Y. (2002). *II. Meşrutiyet’ten günümüze kadar uygulanmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Keskin, Y. (2012). Türkiye’de 1970’li yıllardan günümüze kadar yayınlanmış ilkököl, ortaokul ve ilköğretim okulu programlarında yer alan tarih dersi konularının dönemlere göre incelenmesi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 4(2), 442-461.
- Koca Özgün, S.A. & Şen, A.İ. (2002). 3. Uluslararası Matematik ve Fen Bilgisi Çalışması - Tekrar Sonuçlarının Türkiye İçin Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, (23), 145-154.
- Koçoğlu, E. ve Aydın M. (2017). Alan uzmanlarına göre 2017 Sosyal Bilgiler programının 2005 programı çerçevesinde analizi. *International Journal of Social Science Research*, 6(1), 60-72.
- Koehler, M. J. ve Mishra, P. (2005). Teachers learning technology by design. *Journal of Computing in Teacher Education*. 21(3), 94-102.
- Kösterelioğlu, İ. (2012) *Sosyal Bilgiler ders programının öğelerinin değerlendirilmesi ve öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyaç analizi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurtoğlu, F. S. (2019). Kök değerler açısından Hacı Bektaş Veli’nin eserleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 89, 55-70.
- Kuş, E. (2003). *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Anı Yayıncılık.
- Kuş, Z. ve Çelikkaya, T. (2010). Sosyal Bilgiler öğretimi için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin beklentileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 69-91.
- Leymun, Ş. O., Odabaşı, H. F. ve Yurdakul, I. K. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 369-385.
- MacDonald, K. (1995). Evolution, the five-factor model, and levels of personality. *Journal of Personality*, 63(3), 525-567.
- Maddux, C. D. ve Johson, D. L. (Eds.) (2006). *Type II uses of technology in teaching: Projects, case studies and soft applications*. Haworth Press.
- Martin, J. M. S., Gonzales, M. L. C., & Dominguez, M. C. (2020). Emotional intelligence in Venezuelan high school and university teachers. *Revista Educare*, 24(1), 153-179.
- Matheison, B. (2011). *Learning v. understanding: The difference between technology use and technology integration in the elementary class-room*. <http://sites.google.com/site/brittanymatheison/lessonplans> adresinden 30.1.2022 tarihinde erişilmiştir.
- McLuhan, M., Povers, B. (2001). *Global Köy*. Scala Yayıncılık.
- MEB (1948). *İlkokul programı*. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1968). *İlkokul programı*. Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1974). *Tebliğler dergisi IX. şûra özel sayısı*, 37 (1788). Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1990). *Tebliğler Dergisi*, 53 (2315).
- MEB (1998). *İlköğretim programı*. Milli Eğitim Yayınları.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6-7. Sınıflar) Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.

- Ankara.MEB (2017). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri*. Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar, 2018)*. 24.04.2022 tarihinde <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adlı siteden alınmıştır.
- MEB (2022). Öğretmenlik meslek kanunu teklifi, millî eğitim, kültür, gençlik ve spor komisyonunda kabul edildi. 20.01.2022 tarihinde <https://www.meb.gov.tr/ogretmenlik-meslek-kanunu-teklifi-mill-egitim-kultur-genclik-ve-spor-komisyonunda-kabul-edildi/haber/25026/tr> adlı siteden alınmıştır.
- Merriam, S. B. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-BASS.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Sage.
- Muraven, M. ve Baumeister, R.F. (2000). Self-regulation and depletion of limited resources: Does self-control resemble a muscle? *Psychological Bulletin*, 126, 247–259.
- Mutluer, C. (2013). Sosyal Bilgiler Programlarında Yer Alan Beceriler Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşleri (İzmir Menemen örneği). *Turkish Studies*, 8(7), 355-362.
- Nadeau, K. M. (2017). *The Common Core State Standards and the elementary Social Studies Curriculum: A case study of teacher perceptions in Florida* [Graduate Theses and Dissertations]. University of South Florida. <http://scholarcommons.usf.edu/etd/7067>
- NCSS (1979). *Expectations of excellence: Curriculum standards for social studies*. National Council for the Social Studies.
- NCSS (2002). *National Standards for Social Studies Teachers*. National Council for the Social Studies.
- Nesbitt, E. ve Henderson, A. (2003). Religious organisations in the UK and values Education programmes for schools. *Journal of Beliefs and Values*, 24(1), 75-88.
- Ocak, G. ve Kocaman, B. (2021). 5.sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının değerlendirilmesi. *International Journal of Field Education*, 7(2), 1-24.
- Ocak, G., Ocak, İ., Yılmaz, M. ve Mergen, H. H. (2012). İlköğretim öğretmenlerinin öğretim yöntem ve tekniklerine yönelik tutumları (Afyonkarahisar örneği). *İlköğretim Online*, 11(2), 504-519.
- OECD (2022a). Mathematics performance (PISA) (indicator). 20.02.2022 tarihinde <https://data.oecd.org/pisa/mathematics-performance-pisa.htm#indicator-chart> adlı siteden alınmıştır.
- OECD (2022b). Science performance (PISA) (indicator). 20.02.2022 tarihinde <https://data.oecd.org/pisa/reading-performance-pisa.htm#indicator-chart> adlı siteden alınmıştır.
- OECD (2022c). Reading performance (PISA) (indicator). 20.02.2022 tarihinde <https://data.oecd.org/pisa/science-performance-pisa.htm#indicator-chart> adlı siteden alınmıştır.

- Olawumi, K., Adu, K. O., & Adu, E. O. (2021). Managing social studies education curriculum for national development. *J Sociology Soc Anth*, 12(1-2): 23-29. . <https://doi.org/10.31901/24566764.2021/12.1-2.362>
- Otuz, B, Görkaş-Kayabaşı, B. ve Ekici, G. (2018). 2017 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı beceri ve değerlerinin anahtar yetkinlikler açısından analizi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 11(4), 944-972.
- Özbaran, S. (1998). Tarih öğretimi ve ders kitapları. Dokuz Eylül Yayınları.
- Özbek, Y. (2015). *Sosyal bilimlerin artan önemi*. 12.08.2020 tarihinde http://erzincansbl.meb.k12.tr/icerikler/sosyal-bilimlerin-artan-onemi_1831898.html adlı siteden alınmıştır.
- Özkale, A. ve Koç, M. (2014). Tablet bilgisayarlar ve eğitim ortamlarında kullanımı: Bir alanyazın taraması. *SDU International Journal of Educational Studies*, 1(1), 24-35.
- Öztürk C. (Ed.). (2007). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, A. (2019). *Okul dışı öğrenmeye ilişkin Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal Bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 1- 31). Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2016). Farklı ülkelerin Sosyal Bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi. C. Öztürk (Ed.). *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları* içinde (s. 1- 41). Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2004). Hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretim programları. C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* içinde (s. 47-81). Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, T. (1986). *Milli eğitim mevzuatı*. Yorum Matbaacılık.
- Palandökenliler, İ. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin yaratıcı düşünme becerisi açısından değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. Sage Pub.
- Pingel, F. (2003). *UNESCO Guidebook on textbook research and textbook revision* (N. Elhüseyni, Trans.). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Polat Zafer, S. S. (2019). *Velilerin Sosyal Bilgiler dersinin önemine ilişkin görüşleri, Sosyal Bilgiler dersinde öğretmen akademik katılımına ilişkin algıları ve Sosyal Bilgiler dersinde akademik katılımları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polat, M. (2020). *2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programlarına göre yayınlanmış 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Polat, S. (2018). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrenci merkezli öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(39), 83-94.
- Posner, G. J. (1995). *Analyzing the curriculum*. McGraw-Hill.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. (D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.). Siyasal Kitapevi: Ankara.
- Ridder, D. T. D., Lensvelt-Mulders, G., Finkenauer, C., Stok, F. M. ve Baumeister, R. F. (2012). Taking stock of self-control: A meta-analysis of how trait self-control relates to a wide range of behaviors. *Personality and Social Psychology Review*, 16(1), 76-99.
- Rodríguez, A. M. M., Rodríguez, F. M. M., & Peláez, M. A. N. (2015). Connections between empathy and socially responsible values, in a sample of university students. *Revista de Estudios e Investigación En psicología y Educación*, 8.
- Rossiter, G. (1999). The shaping influence of film and television on the spirituality and identity of children and adolescents: an educational response - part 3. *International Journal of Children's Spirituality*, 4(2), 207-224.
- Saban, A. (2004). Giriş düzeyindeki sınıf öğretmeni adaylarının öğretmen kavramına ilişkin ileri sürdükleri metaforlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 135-155.
- Safran, M. (2008). Sosyal Bilgiler öğretimine bakış. (Edt. B. Tay ve A. Öcal). Özel öğretim yöntemleriyle Sosyal Bilgiler öğretimi içinde (ss. 1-19). Pegem Akademi.
- Sarıer, Y. (2010). Ortaöğretime giriş sınavları (OKS-SBS) ve PISA sonuçları ışığında eğitimde fırsat eşitliğinin değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 107-129.
- Savran, Z. N. (2004). PISA projesi'nin Türk eğitim sistemi açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 397-412.
- Sever, I., & Bayır, Ö. G. (2020). Examining the relationship between empathy, helpfulness, respect and fairness: A Path Analysis. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49(1), 257-277.
- Sezer, A., İnel, Y. ve Gökcalp, A. (2019). Çalışma grubu sosyal bilgiler öğretmenleri olan Türkiye'deki lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-17.
- Sezer, A., İnel, Y. ve Gökcalp, A. (2020). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğretim ve uygulamalarında teknolojinin entegre edilmesine yönelik algıları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(Eğitim ve Toplum Özel Sayısı), 5626-5650. DOI: 10.26466/opus.660674
- Silverman, D. (2018). *Nitel verileri yorumlama*. (Çev. Edt. E. Dinç). Pegem Akademi. (Orijinal yayım tarihi, 2012).
- Sönmez, Ö. F. ve Yıldırım, F. (2015). 8. sınıf T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğrenci çalışma kitabı hakkında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi*, 2(1), 17-36.
- Sönmez, V. (1998). *Sosyal Bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2014). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. (3. Baskı). Anı Yayıncılık.

- Sözen, E. ve Ada, S. (2018). 2005 ve 2018 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarının (Sbdöp) karşılaştırılması. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6(1), 53-71.
- Stephens, M. (2011). *Technology integration through teacher training*. <http://marquea2.wordpress.com/2008/09/04/final-revision-of-arp/> adresinden 28.1.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Şad, S. N. ve Şahiner, Y. K. (2016). Temel eğitimden ortaöğretime geçiş (TEOG) sistemine ilişkin öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri. *İlköğretim Online*, 15(1), 53-76.
- Şahin, E. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu: Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitabı*. Anadolu Yayıncılık.
- Şahin, S., Uz-Baş, A., Şahin-Fırat, N. ve Sucuoğlu, H. (2012). İlköğretim okulu öğrenci ile öğretmenlerinin ortaöğretime geçiş sistemine ilişkin görüşleri. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), 847-878.
- Şanlı, C., Sezer, A. ve Pınar, A. (2016). Perceptions of geography teachers to integrating technology to teaching and their practices. *RIGEO*, 6(3), 234-252.
- Şimşek, N. (2008). Sosyal Bilgiler dersinde coğrafi bilgi sistemleri (CBS) teknolojisinin kullanılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 191-198.
- Şimşek, S. (2020). Eğitim ile ilgili temel kavramlar. N. Saylan (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* içinde (ss. 1-17). Anı.
- Şimşek, Ü. (2015). *Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının eğitimde teknoloji kullanımına ilişkin tutum ve görüşlerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2017). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2020). *Öğretim Programları Değerlendirme Raporu 2020*. 13.04.2022 tarihinde meb.gov.tr adlı siteden alınmıştır.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2021). Milli Eğitim Şura Kararları. 01.01.2022 tarihinde <https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12> adlı siteden alınmıştır.
- Tangülü, Z., Tosun, A. ve Kocabıyık, B. (2014). Ortaokul 8. sınıf inkılâp tarihi ve Atatürkçülük konularının öğretiminde karşılaşılan sorunların Sosyal Bilgiler öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 233-245.
- Tankut, Ü. S. (2008). *İlköğretim 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde bilgisayar destekli öğretimin akademik başarıya ve kalıcılığa etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarman, B. ve Baytak, A. (2011). Teknolojinin eğitimdeki yeni rolü: Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bakış açıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 891-908.
- Taş, H. ve Kiroğlu, K. (2018). 2017 ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 17(2), 697-716.
- Taş, M. ve Düz, İ. (2016). Sosyal Bilgiler öğretiminde teknoloji entegrasyonu. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(20), 180-188.

- Tay, B. (2017). 2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 Sosyal Bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(27), 461-487.
- Tekışık, H. H. (1992). İlköğretim okullarında program geliştirme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 351-362.
- Tertemiz, N. (2000). Cumhuriyet döneminde ilköğretim. A. Tazebay (Ed.). *İlköğretim Programları ve Gelişmeler (Program Geliştirme İlke ve Teknikleri Açısından Değerlendirilmesi)* içinde (s. 27- 124). Nobel Yayın Dağıtım.
- Tonga, D. (2019). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı: Benzerlikler ve farklılıklar. *Diyalektel Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 83-100.
- Topçu, E. (2017). TEOG tarih sorularının yenilenmiş bloom taksonomisine göre analizi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9, 321-335.
- Treske, L. G. (2005). *Medya okuryazarlığı neden gerekli?*. I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı, Sözlü Bildiri, 23-25 Mayıs, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul.
- Turan, R. (2020). 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri (Aksaray İli Örneği). *Mavi Atlas*, 8(2), 256-277. DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.744979
- Turan, S. (2019). 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programının disiplinlerarası yapısının incelenmesi. *Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 166-190.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2021. 06.01.2022 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-\(ICT\)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-(ICT)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2021-37437) adlı siteden alınmıştır.
- Uğurel, I., Moralı, H. S. ve Kesgin, Ş. (2012). OKS, SBS ve TIMSS matematik sorularının 'MATH taksonomi' çerçevesinde karşılaştırmalı analizi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 423-444.
- Ulu Kalın, Ö. (2007). *Sosyal Bilgiler öğretim programı ve 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı İ. H. (1988). *Osmanlı devletinin ilmiye teşkilatı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, F. ve Ünal, M. (2012). Sosyal Bilgiler öğretim programları (1924-2005) ve ders kitaplarında (2005-2010) harita okuma becerisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 174, 165- 183.
- Ünal, F., Özmen, C. ve Er, H. (2013). Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin internet kullanma durumları. *Turkish Studies*, 8(6), 741-752.
- Varol, M. Ç. ve Varol, E. (2019). Kavram ve kuramlarıyla Marshall McLuhan'a bakış: Günümüzün egemen medya araçları ekseninde bir değerlendirme. *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 5(1), 137-158.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis. *IDS Practice Papers*, 1-10. https://www.researchgate.net/publication/259828893_Learning_about_Qualitative_Document_Analysis [Erişim Tarihi: 204.01.2022].

- Yalnız, D. A. (2007). *Cumhuriyetten günümüze ilköğretim 1. kademe Sosyal Bilgiler programlarının Atatürk ilkelerine göre değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, A. İ. (2001). *İlköğretim okulları birinci ve ikinci kademe Sosyal Bilgiler öğretiminin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Sosyal Bilimler Enstitüsü Üniversitesi.
- Yerli, M. S. (2018). *Sosyal Bilgiler öğretiminde eğitim bilişim ağı (EBA) uygulamasının öğrencilerin akademik başarısına etkisi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşiltaş, E. ve Kaymakçı, S. (2014). Sosyal Bilgiler öğretim programının teknoloji boyutu. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi (Prof. Dr. Refik TURAN Özel Sayısı)*, 5(16), 314-340.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. ve Altinkurt, Y. (2011). Öğretmen adaylarının Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 943-973.
- Yılmaz, K. ve Tepebaş, F. (2011). İlköğretim düzeyinde Sosyal Bilgiler eğitiminde karşılaşılan sorunlar: mesleğine yeni başlayan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 157-177.
- Yılmaz, M. (2011). *2005 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının birleştirilmiş sınıflarda uygulanabilirliğinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Nitel bir araştırma)* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, M., Savaş B. ve Bozan, İ. (2019). *İlkokul öğrencilerinin teknoloji kullanma alışkanlıkları*. VI. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Akademik Çalışmalar Sempozyumu, 13-15 Haziran, Ankara.
- Yörük, T. (2013). *Genel lise yöneticileri, öğretmenleri ve öğrencilerinin teknolojiye karşı tutumları ve eğitimde fatih projesinin kullanımına ilişkin görüşleri üzerine bir araştırma* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Yüca, N. (2018). *5. ve 6.sınıf öğrencilerinin sahip olduğu değerler, algıladıkları aile ilişkileri ve empati düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 30.09.2021-E.111139

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLERİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
SAYI: 68282350/22021/G017

Toplantı Tarihi : 22.09.2021
Toplantı Sayısı : 17
Toplantı Saati : 15:00

10.131.1.37
848
30.09.2021

KARAR 13- -Üniversitemiz Eğitim Bilimler Enstitüsü İlköğretim Doktora programı 122901014 numaralı öğrencisi Mustafa ÇÖL'ün danışmanlığını Doç. Dr. Feyyaz KARACA'ın yaptığı; *"2005 ve 2017 Yılları Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yapılan Değişikliklerin Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Gözünden Değerlendirilmesi"* konulu tezine yönelik başvuru formunun usul ve etik açıdan yenilgi beyan ve ekler tetkik edilmiş olup; tez sahibi'nin, başvurusunda yer alan bilgi, belge ve bakiyemancelere uygun bilimsel davranışlar sergileyeceği kanaati olmuştur. İş bu karar oy birliği ile alınmıştır.

ASLI GİBİDİR
22.09.2021

Prof. Dr. Betürcül İŞLER
Başkan

Ek 2. Öğretmen Görüşme Formu

Öğretmen Görüşme Formu

Merhabalar, 2005-2017 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'nın Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yaptığı değişikliklerin uygulayıcıları olan alan öğretmenleri gözünden değerlendirilmesi üzerine bir araştırma yapıyor ve sizinle bu konu hakkında görüşmek istiyorum. Bu görüşmede amacım; 2005 ve 2017 eğitim-öğretim yılları arasında Türkiye Eğitim Sisteminde yaşanan gelişmelerin Sosyal Bilgiler Eğitimi üzerinde etkilerini ve müfredat açısında değişikliklerini hakkında siz öğretmenlerimizin düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Türkiye'de Sosyal Bilgiler dersinin gelişimi incelendiğinde, Cumhuriyet döneminde Sosyal Bilgiler dersi tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konuları olarak farklı dersler adı altında 1924 yılından itibaren programlarda yer almaktadır. Sosyal Bilgiler adı ve programı olarak ise, 1968 yılında ilk defa uygulamaya konulur. Daha sonra 1985, 1997, 2000, 2005, 2008, 2012, 2013 ve 2017 yıllarında programında değişiklik yapılır. 2005 yılında yapılan değişiklik yapılandırmacı eğitim anlayışına dayalı ve öğrenci merkezli olmasıyla diğer öğretim programlarından oldukça farklıdır. Bu görüşmede, eğitimin en önemli parçasını oluşturan siz öğretmenlerin yıllar içerisinde gösterilen eğitim sistemindeki değişiklikler karşısında nasıl bir yol izlediğinizi tespit etmeye yönelik konuşacağız. Araştırmamızda kimliğinize yönelik hiçbir bilgi belirtilmeyecektir. Bu araştırmada elde edilen veriler yalnızca araştırma için kullanılacak olup üçüncü kişi ve kurumlarla paylaşılmayacaktır.

Sorularıma içtenlikle yanıt vereceğinizi ümit ediyorum. İlginiz ve zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim.

Sayın Hocam, biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? Kaç yaşındasınız ve meslekteki kaçınıcı yılınız? Lisansınızı hangi alanda tamamladınız? Öğrenim durumunuz hakkında bilgi verebilir misiniz?

SORULAR

1. “2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının amaçlarını nitelik ve nicelik olarak nasıl değerlendiriyorsunuz?”

2. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan kazanımlara ulaşması bakımından (güçlük, düzeyi, sayısı, anlaşılabilirliği, içerikle desteklenmesi) nasıl değerlendiriyorsunuz?”

3. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında kazanımların içerik ile uyumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?”

4. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programları içeriklerinin kazanımları destekler nitelikte olup olmadığını nasıl değerlendiriyorsunuz?”

5. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında ki öğrenme alanlarına ünitelerin dağılımındaki uygunluğunu ve kazanımların ders saatine oranını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu dağılımı zaman ve öğrenci seviyesi açısından ve ünite ilişkisi bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?”

6. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında kazandırılması gereken temel becerilerinin sıralaması ve becerilerin sayısını öğrencilerin düzeyine uygunluk açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?”

7. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında kazandırılması gereken değerlerin sıralaması, sayısı, öğrencilerin düzeyine uygunluk, ders anlatımı açısından etkileri ve sizi yönlendirmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?”

8. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan Atatürkçülük konularını sayı ve içerik bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?”

9. “2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında önerilen etkinliklerin sayısının azaltılması etkinlik hazırlama açısından etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?”

10. “2017 yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programında içeriğin azaltılması kullanılan ders kitaplarının önemi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?” ve “İçerik olmayan kazanımlarda programdan nasıl yararlanıyorsunuz?”

11. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programları uygulanması konusunda yeterliliğini ve uygulamada size rehberlik yapması açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?”

12. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki ders saati sayısını hedeflere ulaşma açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?”

13. “2005 ve 2017 yılları Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının kazanım ve ölçme değerlendirme çalışmaları açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?”

14. “2017 öncesinde ve sonrasında uygulanan lise yerleştirme sınav sistemini Sosyal Bilgiler Öğretim Programı açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?”

Ek 3. Metafor Formu

Metafor Formu

Sayın Katılımcı,

Bu araştırmada sizlerin, 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları hakkındaki görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için aşağıda sunulan bir form geliştirilmiştir. Bu formda 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının neye benzediğini ardından bunun nedenini gerekçeli ve açık bir şekilde ifade etmeniz istenmektedir. Vermiş olduğunuz bilgiler bilimsel amaçlı kullanılacak olup üçüncü şahıslarla paylaşılmayacaktır. Bilimsel bir çalışmaya katkı sunduğunuz için teşekkür ederim.

Örnek: Öğretmenler Odası

Öğretmenler odası mola istasyondur; çünkü öğretmenler ders aralarında buralara gelip dinlenirler ve bir sonraki ders için enerji toplarlar.

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı... gibidir/benzerdir; çünkü...

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı... gibidir/benzerdir; çünkü...